

Trends in Nederland 2019

Trends in Nederland 2019

Verklaring van tekens

- . Gegevens ontbreken
- * Voorlopig cijfer
- ** Nader voorlopig cijfer
- x Geheim
- Nihil
- (Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met

0 (0,0) Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid

Niets (blank) Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen

2018-2019 2018 tot en met 2019

2018/2019 Het gemiddelde over de jaren 2018 tot en met 2019

2018/'18 Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2018
en eindigend in 2019

2016/'17-

2018/'19 Oogstjaar, boekjaar, enz., 2016/'17 tot en met 2018/'19

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven
totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Textcetera en Centraal Bureau voor de Statistiek

Druk: Sumis

Ontwerp: Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70

Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2019.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.

Inhoud

1. Maatschappij 5

Bijna iedereen en alles online 5

Cijfers 10

- Bevolking 10
- Cultuur en samenleving 18
- Gezondheid en zorg 22
- Milieu 28
- Natuur 34
- Onderwijs 38
- Veiligheid en recht 42
- Verkeer 48
- Vrije tijd 52
- Welzijn 58

2. Economie 63

Opnieuw sterke economische groei 63

Cijfers 69

- Bedrijven 69
- Bouwen en wonen 72
- Energie 76
- Handel en horeca 80
- Industrie 85

Internationale handel 88

Landbouw 92

Macro-economie 99

Prijzen 104

Vervoer 108

Zakelijke dienstverlening 112

3. Arbeid en inkomen 115

Meer vermoeidheid, minder zorgen 115

Cijfers 120

Arbeid 120

Inkomen en vermogen 124

Sociale zekerheid 130

4. Over het CBS 135

68%

van de 75-plussers is online

78%

van alle Nederlanders
koopt wel eens op internet

1. Maatschappij

Bijna iedereen en alles online

Internet is niet meer weg te denken uit het dagelijks leven. Nederlanders doen steeds meer online. Behalve e-mailen, bankzaken en online shoppen gebruiken mensen het internet ook steeds vaker voor bijvoorbeeld het uitwisselen van tekstberichten, bellen en de belastingaangifte. Vrijwel alle Nederlanders van 12 jaar of ouder (96 procent) hadden in 2018 toegang

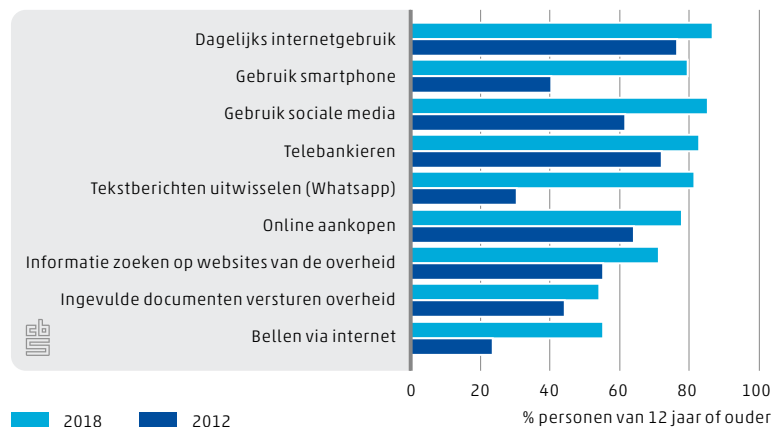
tot internet. Ruim 86 procent van de mensen gebruikte het internet dagelijks, vooral via smartphones.

Nederland voorop met internet thuis

Nederland behoort tot de kopgroep van Europese landen met de meeste huishoudens met toegang tot internet. In 2018 had 98 procent van de Nederlandse huishoudens thuis internet. Andere Europese landen waar het overgrote deel van huishoudens internettoegang heeft, zijn het Verenigd Koninkrijk (95 procent), Finland en Duitsland (94 procent). Binnen de Europese Unie had gemiddeld 89 procent van de huishoudens in 2018 een internetaansluiting. In 2012 was dat nog 76 procent.

Het aandeel huishoudens met internet is in veel Zuid- en Oost-Europese landen aanzienlijk kleiner. Toch hebben deze landen de afgelopen jaren een inhaalslag gemaakt. Zo had 72 procent van de huishoudens in Bulgarije

Internetgebruik

in 2018 een internetaansluiting, terwijl dit in 2012 nog 51 procent was.

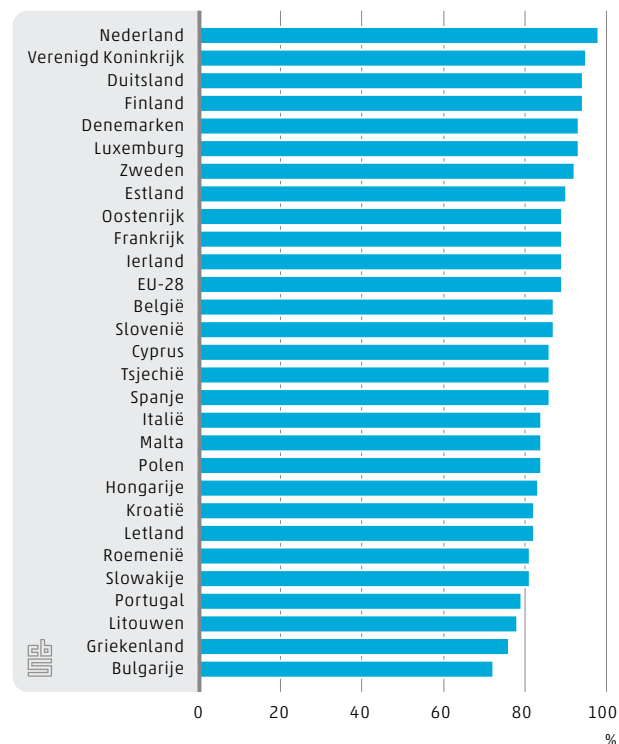
Smartphone meest gebruikt voor internet

In 2018 waren smartphones en laptops de meest gebruikte apparaten voor huishoudens om mee te internetten. Smartphones waren aanwezig in 87 procent van de huishoudens, laptops bij 78 procent. Smartphones hebben de laatste jaren veel terrein gewonnen. In 2012 beschikte nog maar 50 procent van de huishoudens over één of meer smartphones. Tablets zijn ook in steeds meer huishoudens aanwezig. In 2018 had 63 procent van de huishoudens een tablet, in 2013 was dit nog 39 procent. Ook spelcomputers en tv's werden in 2018 meer gebruikt om te internetten dan in eerdere jaren, terwijl het gebruik van desktops juist afnam. In 2012 gebruikte 64 procent van de huishoudens een desktop om te internetten, in 2018 was dat afgenomen tot 50 procent.

Steeds vaker bellen via internet

Het percentage personen dat telefoneert via internet steeg van 23 naar 55 tussen 2012 en 2018. Vooral jongeren bellen via internet: van de 12- tot 25-jarigen belde 77 procent

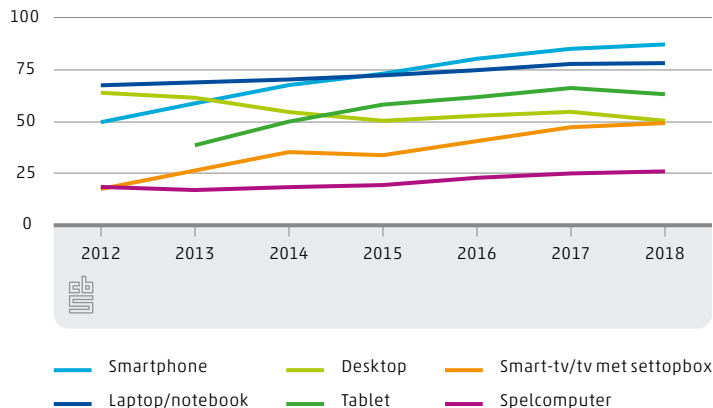
Huishoudens (16 tot 75 jaar) met internet, 2018

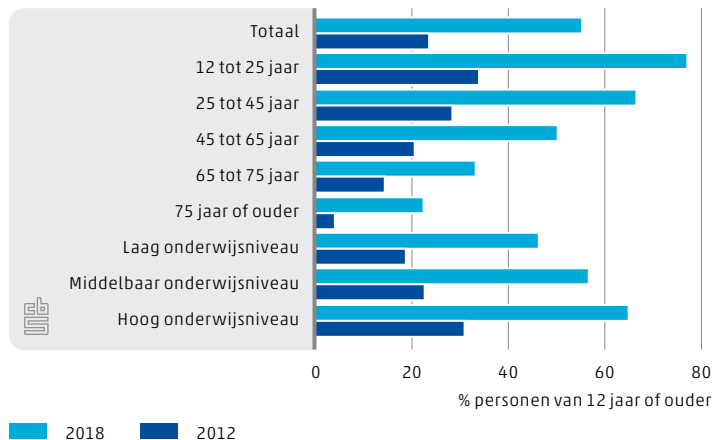
Bron: CBS, Eurostat.

Apparaten om mee te internetten

% huishoudens

Bellen via internet

in 2018 via internet, van de 75-plussers was dit 22 procent. Dat was in 2012 nog 34 procent en 4 procent. Ook hoogopgeleiden bellen vaker via internet dan laagopgeleiden: 65 procent tegen 46 procent. Dit verschil wordt niet verklaard door het feit dat hoogopgeleiden vaker een smartphone hebben of gemiddeld jonger zijn dan laagopgeleiden. Internetbellen steeg onder alle onderwijsniveaus.

Ouderen vaker op sociale media

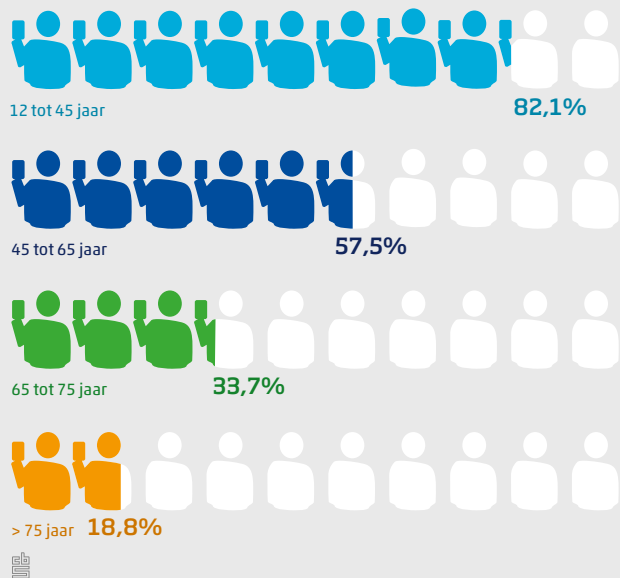
Het zijn vooral jongeren die sociale media gebruiken, maar de laatste jaren maken ook meer ouderen er gebruik van. Vooral directe uitwisseling van tekstberichten wordt vaak gebruikt: 8 op de 10 Nederlanders van 12 jaar of ouder wisselden in 2018 berichten uit via een dienst als WhatsApp. Het aandeel ouderen dat direct messaging gebruikt is verder toegenomen, onder 75-plussers zelfs van 15 procent naar 32 procent in twee jaar. Daarna zijn vooral sociale netwerken zoals Facebook en Twitter populair: 62 procent van de Nederlanders van 12 jaar of ouder gebruikte in 2018 zo'n sociaal netwerk. Ook het gebruik van sociale netwerken is de laatste jaren onder ouderen relatief sterk gestegen. In 2018 gebruikte

34 procent van de 65- tot 75-jarigen deze netwerken, terwijl dit in 2012 nog 12 procent was. Onder de 75-plussers nam het aandeel toe van 2 procent in 2012 naar 19 procent in 2018.

Zoeken naar informatie over gezondheid

Internet wordt ook veel gebruikt voor het vinden van informatie: 84 procent heeft in 2018 online informatie over goederen en diensten opgezocht. Ook wordt steeds vaker op internet informatie gezocht over gezondheid en leefstijl. Van de Nederlanders van 12 jaar of ouder zocht 67 procent in 2018 online naar informatie over gezondheid en leefstijl. In 2012 was dit nog niet de helft. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om informatie over ziekten, voeding of beweging. Het zijn vooral 25- tot 45-jarigen die hier online naar zochten, 80 procent van de personen in deze leeftijdsgroep had dit in 2018 gedaan. Van de Nederlanders van 45 tot 65 jaar en 65 jaar of ouder gaf 70 procent en 52 procent aan online op zoek te zijn geweest naar informatie over gezondheid.

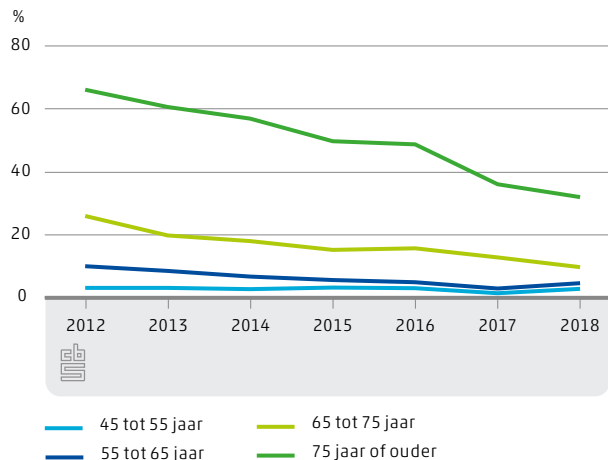
Gebruik sociale netwerken, 2018

 **Bekijk onze video over
ouderen en online aankopen**

Nooit internet gebruikt

8 op de 10 Nederlanders shoppen online

In 2018 gaf 78 procent van de Nederlanders van 12 jaar of ouder, ongeveer 11,5 miljoen mensen, aan iets online gekocht te hebben. In 2012 zei 64 procent nog goederen of diensten online aangeschaft te hebben. Het aandeel online kopers is het sterkst gestegen bij 65-plussers. Dat aandeel ging omhoog van 25 procent in 2012 naar 45 procent in 2018. Van de 25- tot 45-jarigen zei 94 procent in 2018 iets online gekocht te hebben, van de 45- tot 65-jarigen 83 procent. In 2012 was dat nog respectievelijk 83 procent en 64 procent. Online shoppers

kochten in 2018 het vaakst kleding of sportartikelen (56 procent), reizen en vakanties (50 procent) en kaartjes voor evenementen (46 procent).

6 procent nooit online

Ongeveer 886 duizend mensen, 6 procent van de Nederlanders van 12 jaar of ouder, gaven in 2018 aan nog nooit internet te hebben gebruikt. In 2012 was dat 10 procent. Vooral 75-plussers behoren tot de niet-gebruikers. De groep 75-plussers die nog nooit online is geweest, is wel kleiner geworden. In 2012 zei 66 procent van de personen in deze leeftijdscategorie nog nooit internet te hebben gebruikt. Dit daalde naar 50 procent in 2015 en naar 32 procent in 2018.

In jongere leeftijdscategorieën is het niet-gebruik van internet gering. Van de 45- tot 65-jarigen was 4 procent nog nooit online geweest. Personen van 25 tot 45 jaar maken bijna allemaal gebruik van het internet.

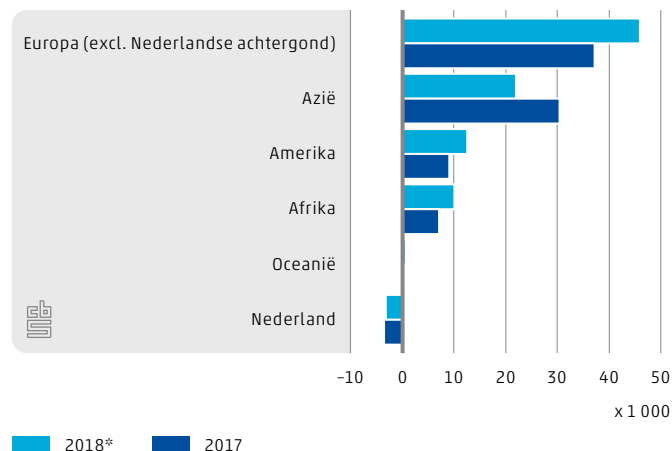
Cijfers

Bevolking

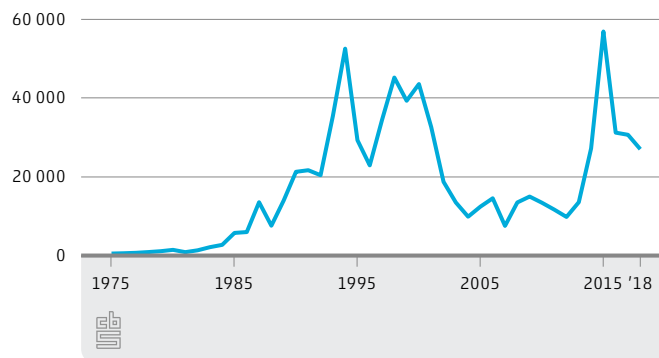
Op 1 januari 2019 telde Nederland bijna 17,3 miljoen inwoners. De bevolking groeide in 2018 met 102 duizend inwoners. Dit was net als in 2016 en 2017 vooral door migratie. In 2018 vestigden zich 87 duizend meer mensen in Nederland dan er vertrokken, een lichte stijging ten opzichte van het jaar daarvoor. Daarnaast werden 15 duizend meer kinderen geboren dan er mensen overleden. De natuurlijke aanwas komt daarmee wat lager uit dan in 2017. De bijdrage van het saldo van geboorte en sterfte aan de totale groei is 15 procent. In 2017 was dat nog 20 procent.

In 2018 vestigden zich 242 duizend personen in ons land, tegen 235 duizend in 2017. Er kwamen vooral meer migranten uit Europese landen. In 2015 en 2016 zorgde vooral het conflict in Syrië voor een grotere instroom van asielmigranten uit Azië. Deze toestroom is inmiddels gedaald. Er kwamen nog wel meer

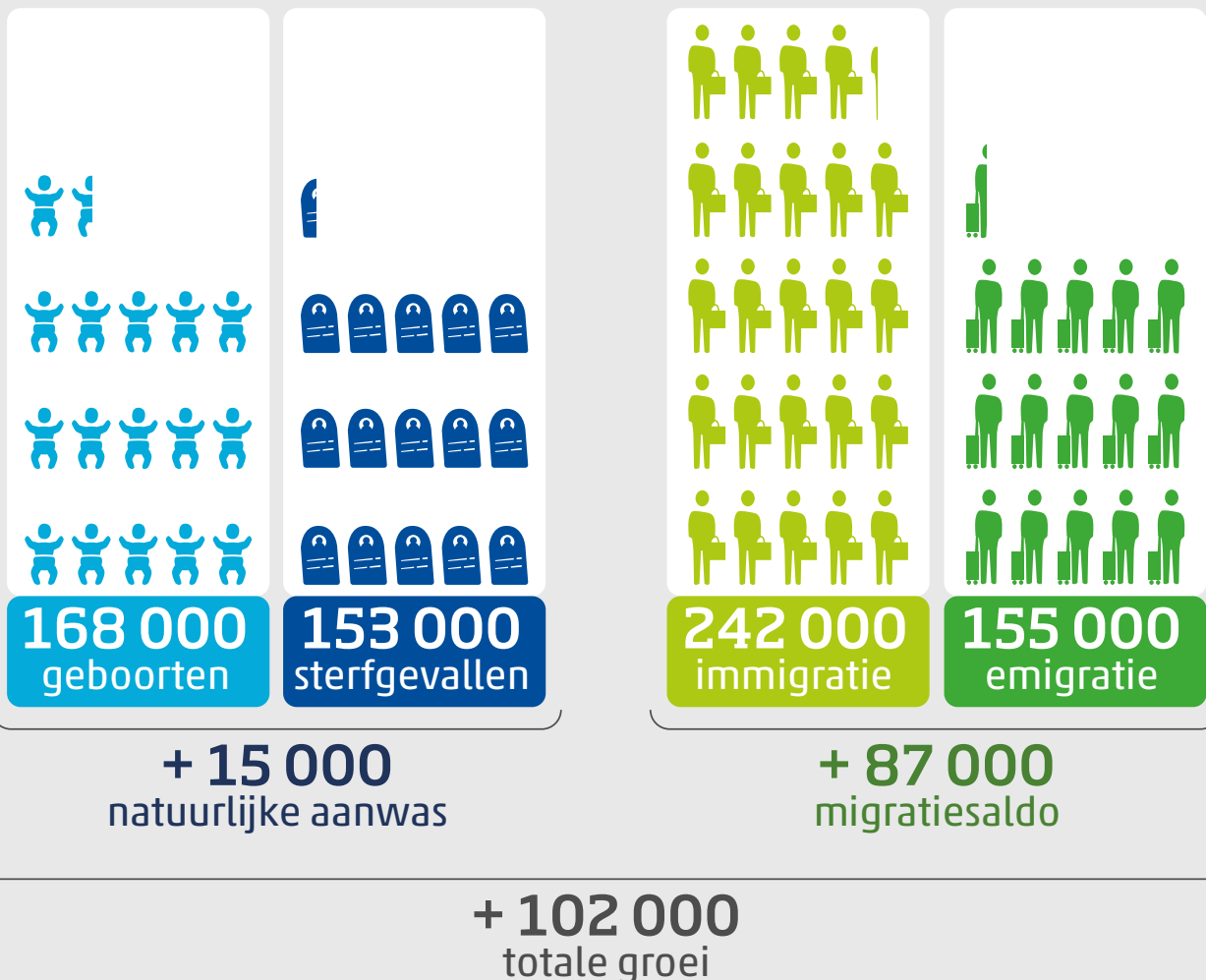
Migratiesaldo naar migratieachtergrond

Eerste asielverzoeken en nareizende gezinsleden

Bevolkingsontwikkeling, 2018

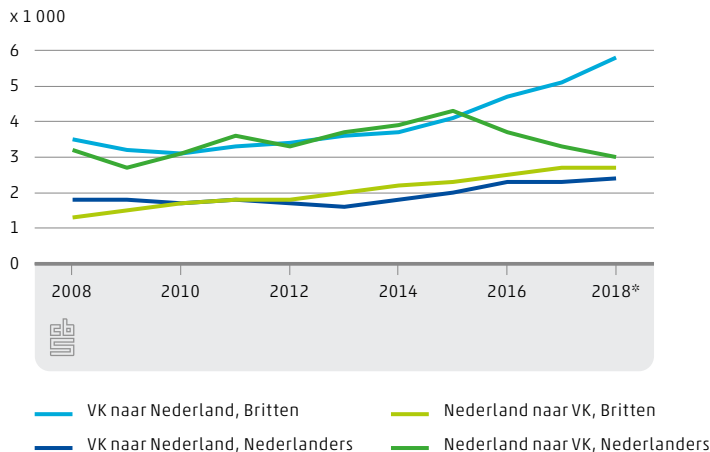
mensen met een Syrische achtergrond naar Nederland dan er vertrokken.

In 2018 vertrokken 155 duizend personen. Per saldo kwamen er dus 87 duizend mensen bij. De groep met een Poolse achtergrond had opnieuw het hoogste migratiesaldo, gevolgd door personen met een Indiase migratie-achtergrond en mensen uit landen van de voormalige Sovjet-Unie.

In 2018 kwamen ruim 27 duizend asielzoekers en nareizende gezinsleden naar Nederland. Dit is meer dan een halvering ten opzichte van 2015 en iets minder dan in 2016 en 2017. De Syriërs vormden de laatste jaren de grootste groep. In de jaren negentig waren dit de voormalig Joegoslaven.

Tussen 2012 en 2016 nam het aantal emigrerende Nederlanders naar het Verenigd Koninkrijk toe. Dit veranderde nadat halverwege 2016 het Britse volk voor een vertrek uit de Europese Unie stemde, de Brexit. Vanaf dat jaar slook het aantal Nederlandse emigranten naar het Verenigd Koninkrijk en steeg het aantal in Nederland geboren personen dat terugkeerde

Migratie tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk

uit het Verenigd Koninkrijk. Toch vertrokken in 2018 nog altijd bijna 700 Nederlanders meer naar het Verenigd Koninkrijk dan er terugkeerden. Dit saldo was echter het laagste sinds jaren. In het Verenigd Koninkrijk geboren personen verruilen steeds vaker het Verenigd Koninkrijk voor Nederland. Het aantal Britten dat terugkeerde naar het Verenigd Koninkrijk bleef in hetzelfde tempo doorgroeien als voor 2016. Het migratiesaldo was ruim 3 duizend Britten in 2018.

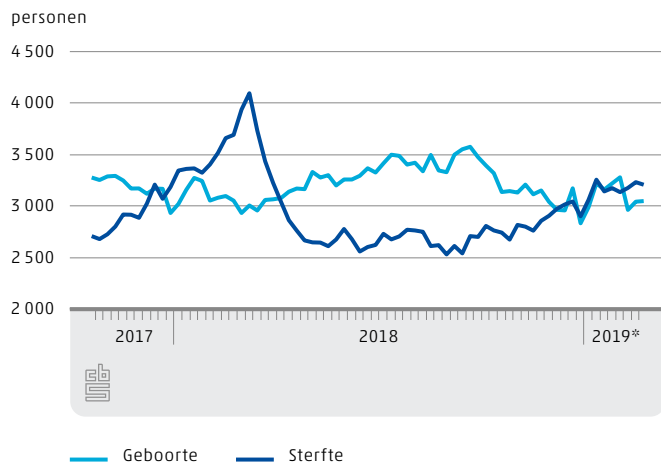

**Bekijk onze video over migratie
Nederland-Verenigd Koninkrijk**

Het aantal kinderen dat geboren wordt is sinds 2010 gedaald van ruim 184 duizend naar ongeveer 170 duizend per jaar. Vooral jonge vrouwen krijgen minder kinderen. De gemiddelde leeftijd van vrouwen bij de geboorte van het eerste kind is de laatste jaren opgelopen naar 29,8 jaar, het gemiddeld kindertal is gedaald naar 1,6. Het lage geboortecijfer in 2018 ging samen met een relatief hoge sterfte.

Geboorte en sterfte per week

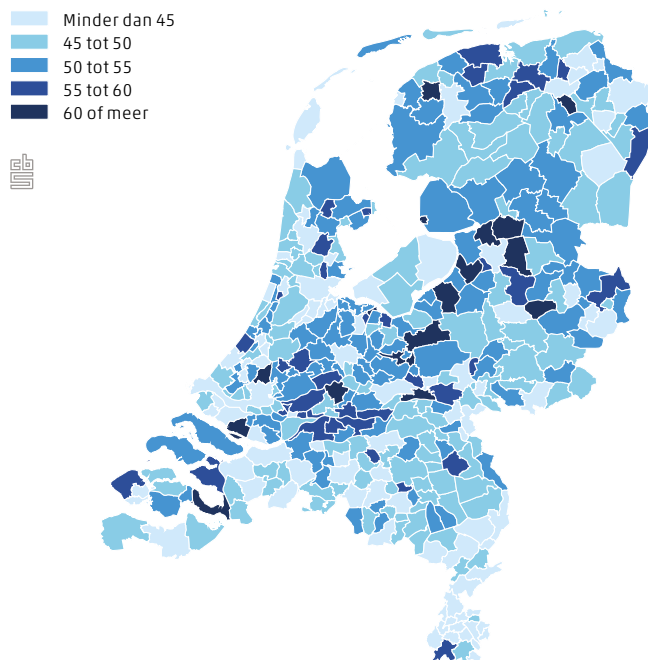
In het eerste kwartaal van 2018 overleden naar verhouding veel mensen mede door de griepepidemie die medio december 2017 begon en met 18 weken uitzonderlijk lang duurde. De twee hittegolven in 2018 hebben niet geleid tot een hogere sterfte.

Het aantal geboorten wordt gerelateerd aan het aantal vrouwen in de vruchtbare leeftijd (15 tot 50 jaar). In 2017 waren er 45,2 geboorten op de duizend vrouwen, in 2016 46,0. Tussen gemeenten zijn er grote verschillen. Urk (82,3 geboorten per duizend vrouwen) spant de kroon met veel meer baby's dan gemiddeld.

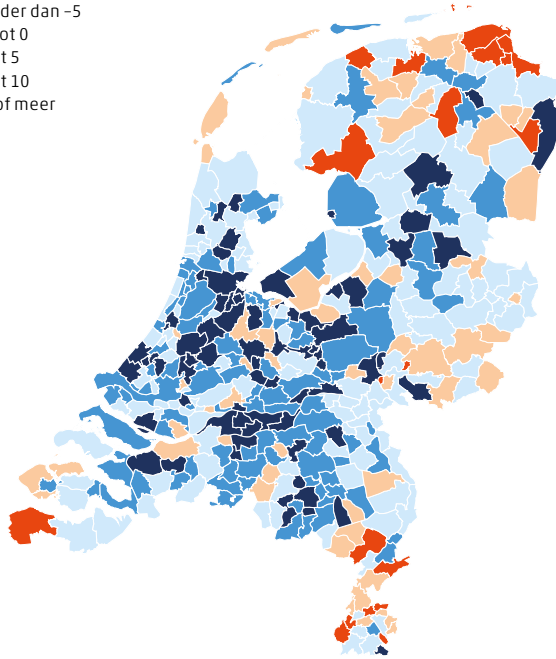
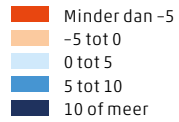
Ook in andere plaatsen waar veel (streng) gereformeerden wonen, is de vruchtbaarheid naar verhouding hoog. In studentensteden, in de grote steden en in gemeenten in het zuiden van het land worden relatief weinig kinderen geboren.

In 2018 groeide de bevolking net als in voorgaande jaren, vooral in de Randstad. De vier grote steden kregen er de meeste inwoners bij en ook in Noord-Brabant was er veel groei. De bevolking groeide relatief het sterkst in de kleinere gemeenten rondom de grote steden. Amsterdam kreeg er in 2018 van alle Nederlandse gemeenten de meeste inwoners bij, bijna 10 duizend. In Den Haag nam het aantal inwoners toe met ruim 6 duizend, in Rotterdam met 5,5 duizend en in Utrecht met 5 duizend.

Levend geboren kinderen per 1 000 vrouwen, 2017

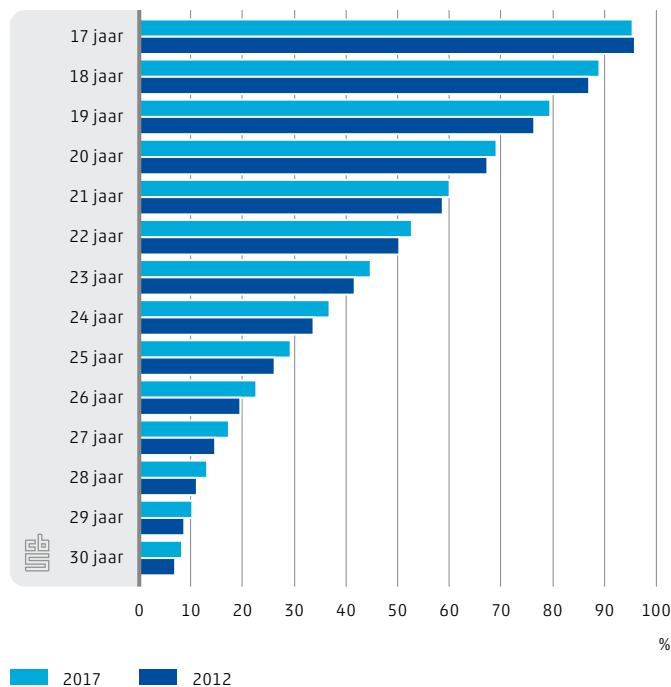
Bevolkingsontwikkeling per 1 000 inwoners, 2018*

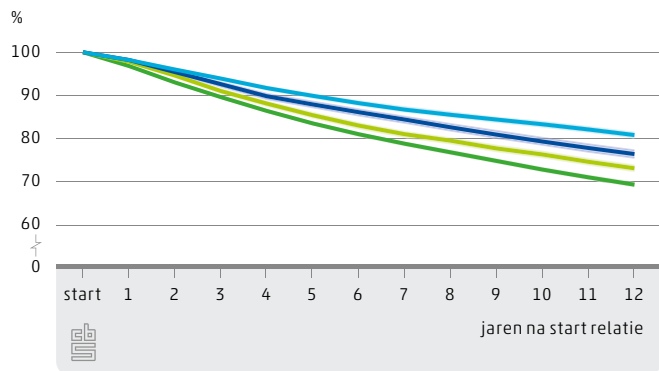
In 2017 woonden drie op de tien 15-jarige kinderen niet met beide ouders op één adres. In 1997 gold dat voor twee op de tien 15-jarigen. In verreweg de meeste gevallen was een scheiding van de ouders de oorzaak. Van de 15-jarigen met een Antilliaanse moeder stond eind 2016 bijna twee derde niet ingeschreven op hetzelfde adres als de vader. Bij 15-jarigen met een Surinaamse moeder gold dit voor iets meer dan de helft. Van de 15-jarigen met een moeder van Turkse of Marokkaanse herkomst woont ongeveer een kwart niet met beide ouders.

Tieners en twintigers blijven langer in het ouderlijk huis wonen. In 2012 stond 76,4 procent van de 19-jarigen ingeschreven bij één of beide ouders. Dat is verschoven naar 79,4 procent in 2017. Bij de 24-jarigen veranderde dit percentage van 33,6 naar 36,8. In 2017 gingen jongeren met gemiddeld 23,5 jaar uit huis, in 2012 was dat nog 22,8 jaar. De verschuiving was het sterkst bij studenten, die in 2016 gemiddeld een jaar later zelfstandig gingen wonen dan in 2012. Werkende jongeren gingen 0,7 jaar later uit huis.

Bij ouder(s) wonende jongeren

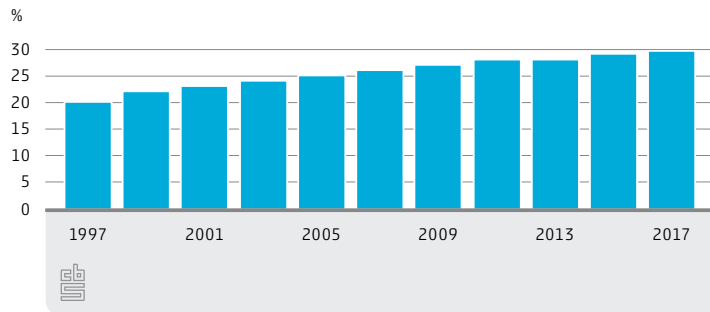
Stellen die nog bij elkaar zijn

- Man en vrouw hoogopgeleid
- Man hoogopgeleid, vrouw niet hoogopgeleid
- Vrouw hoogopgeleid, man niet hoogopgeleid
- Man en vrouw niet hoogopgeleid

De marges geven het 95%-betrouwbaarheidsinterval aan.

15-jarigen die niet met beide ouders gezamenlijk wonen

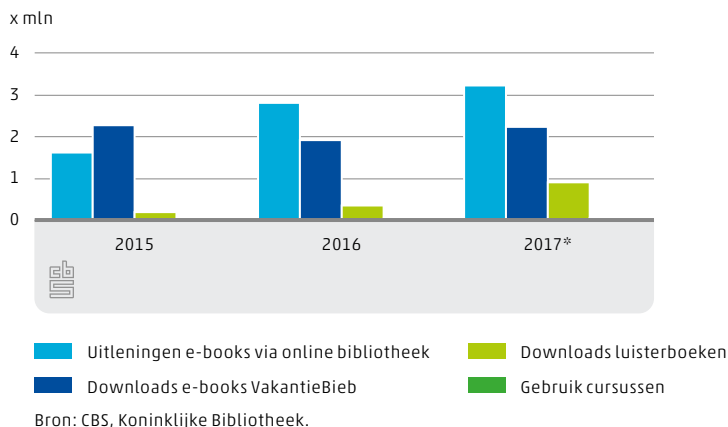
Hoogopgeleiden scheiden minder vaak dan niet-hoogopgeleiden. Dit geldt zowel voor mannen als vrouwen, al is het opleidingsniveau van de man belangrijker voor de stabiliteit van relaties dan dat van de vrouw. Indien beide partners hoogopgeleid zijn, bevordert dit de stabiliteit van relaties nog extra.

Cultuur en samenleving

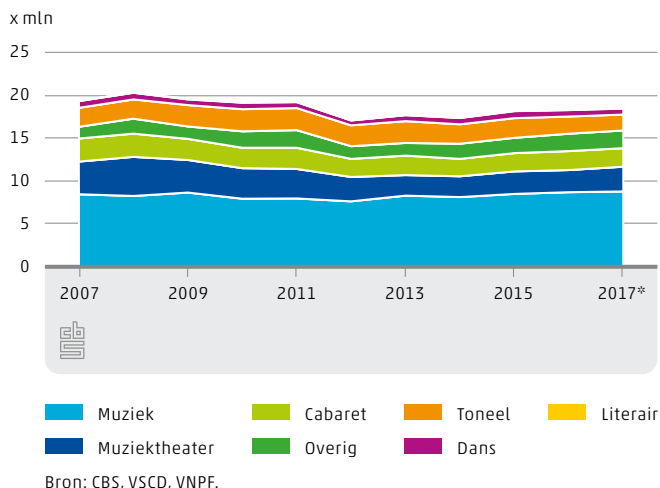
De landelijke digitale openbare bibliotheek heeft in 2017 in totaal 6,4 miljoen digitale producten uitgeleend. Dit is een toename van 58 procent ten opzichte van 2015. Het aantal uitgeleende e-books steeg in twee jaar tijd met 41 procent tot 5,4 miljoen. Het aantal actieve digitale gebruikersaccounts is tegelijkertijd met 144 procent gegroeid. Ten opzichte van het totaal aantal boekuitleningen (70,5 miljoen) is het aandeel uitgeleende e-books nog altijd bescheiden. Wel groeit dit aandeel elk jaar: in 2015 was nog 5 procent van de uitgeleende boeken een e-book, in 2017 was dat al 7,6 procent.

Voorstellingen en concerten op Nederlandse podia trokken in 2017 18,5 miljoen bezoeken, 1 procent meer dan een jaar eerder. De grootste stijging (12 procent) zat in de belangstelling voor het muziektheater (musicals en opera's). Het merendeel van de bezoeken aan het muziektheater, iets meer dan 80 procent, kwam voor rekening van musicals. Het aantal bezoeken steeg met 10 procent naar 2,3 miljoen.

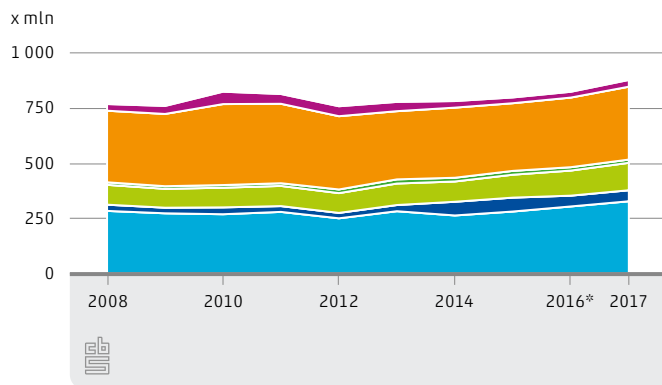
Gebruik digitale bibliotheek

Bezoek aan professionele podiumkunsten

Inkomsten professionele podia

- Publieksgebonden inkomsten
- Verhuur voor niet-theatrale evenementen
- Omzet horeca, pachtopbrengsten
- Inkomsten uit sponsoring
- Subsidies
- Overige bedrijfsopbrengsten en baten

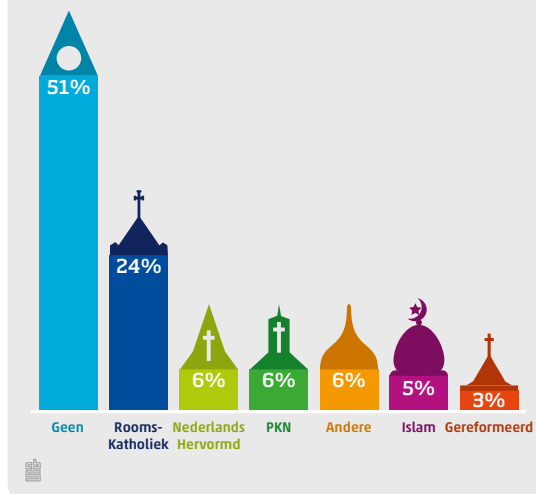
Het operabezoek nam met 13 procent toe naar 571 duizend. Ondanks de stijging lag het aantal podiumkunstbezoeken vorig jaar onder dat van recordjaar 2008.

In 2017 lag de bedrijfsomzet van professionele podia 7 procent hoger dan een jaar eerder en een kwart boven de bedrijfsomzet van 2008. Deze omzetgroei is vooral te danken aan de groei van de publiekgebonden inkomsten. Daar onder vallen onder andere entree, garderobe en merchandising. In 2017 bedroegen deze inkomsten 328 miljoen euro, 15 procent meer dan in 2008. Nog sterker groeiden de inkomsten uit verhuur (78 procent) en de horecaopbrengsten (38 procent). Nooit eerder was de horecaomzet bij de podia zo hoog: 124 miljoen euro.

 **Bekijk onze video over
bezoek aan poppodia**

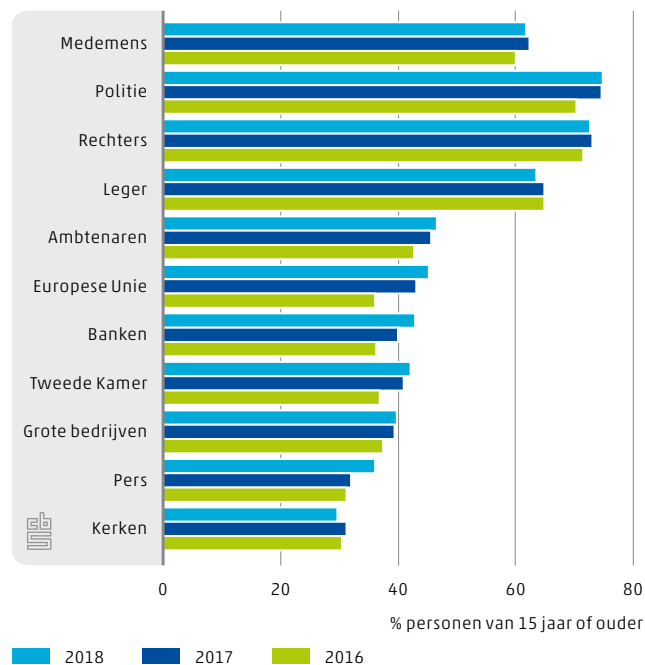

Kerkelijke gezindten, 2017

Voor het eerst rekent een meerderheid van de Nederlandse bevolking zich niet tot een religieuze groepering. In 2017 gaf 49 procent van de bevolking van 15 jaar of ouder aan tot een religieuze groep te behoren. In 2012 behoorde nog 54 procent tot een religieuze groepering. Ook deelname aan religieuze diensten is in de loop van de tijd teruggelopen. Ging in 1971 nog 37 procent van de bevolking minstens 1 keer per maand naar een religieuze dienst, in 2017 was de kerkgang gezakt naar 16 procent.

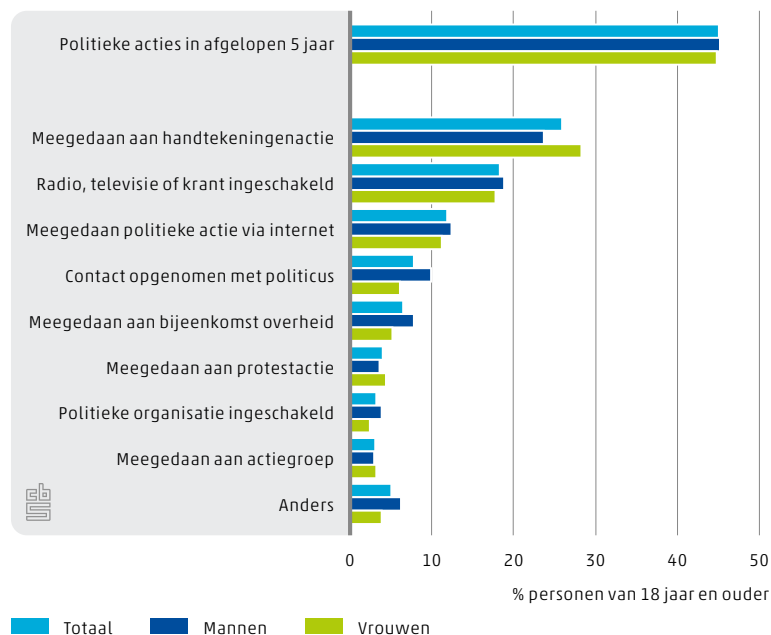
Vertrouwen in medemens en organisaties

 Bekijk onze video over religieuze betrokkenheid

Deelname politieke acties, 2018

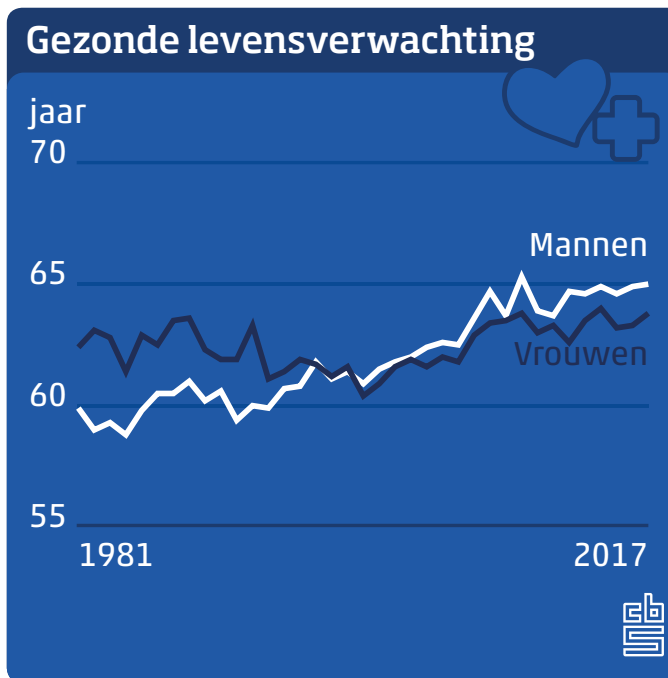
In 2018 heeft 45 procent van de 18-plussers in de afgelopen 5 jaar minstens een keer deelgenomen aan een actie om de politiek te beïnvloeden. Meedoen aan een handtekeningenactie was het populairst: 28 procent van de vrouwen en 24 procent van de mannen deed daaraan mee. Mannen namen relatief vaker dan vrouwen contact op met een politicus of politieke partij en namen vaker deel aan een bijeenkomst van de overheid.

Ruim zes op de tien 15-plussers gaven in 2018 aan vertrouwen in de medemens te hebben, net zoveel als in 2017. Het vertrouwen in de pers, banken, ambtenaren, politie, Tweede Kamer en de Europese Unie steeg licht, terwijl het vertrouwen in rechters, het leger, grote bedrijven en kerken vrijwel gelijk bleef.

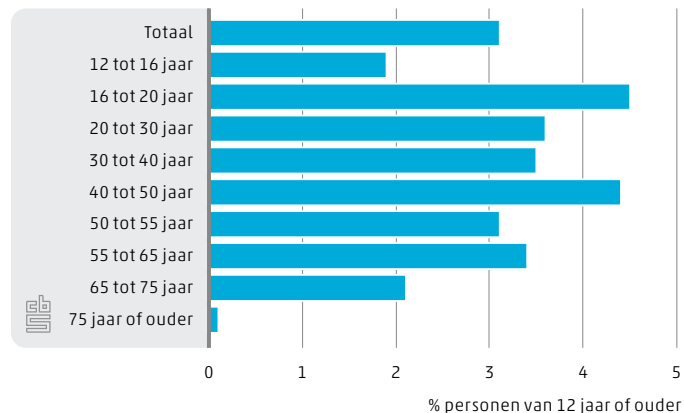
Een duidelijke meerderheid zegt vertrouwen te hebben gezaghebbende instituties zoals de politie, rechters en het leger. Het vertrouwen in de Tweede Kamer (42 procent) en in de Europese Unie (45 procent) is aanmerkelijk lager, maar groeide de afgelopen jaren wel.

Gezondheid en zorg

Sinds begin jaren tachtig is de gezonde levensverwachting, vanaf het moment van geboorte, van mannen toegenomen van gemiddeld 60 jaar in 1981 naar 65 jaar in 2017. Onder vrouwen nam de gezonde levensverwachting niet toe. In 1981 was deze gemiddeld ruim 62 jaar, iets hoger dan de gezonde levensverwachting van mannen, en in 2017 was deze bijna 64 jaar. De gezonde levensverwachting is het aantal jaren dat iemand nog te leven heeft met een als goed ervaren gezondheid.

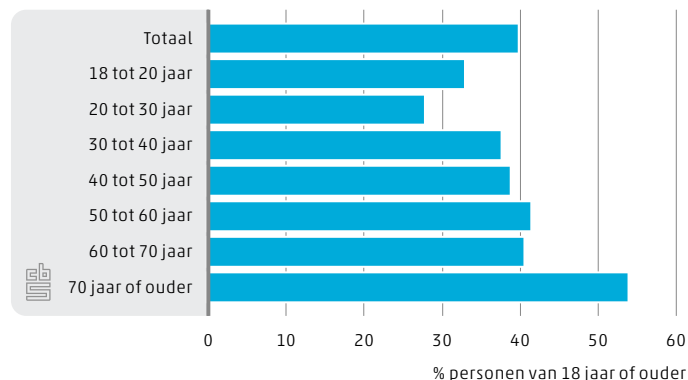
Gebruik e-sigaret, 2018

Vanaf 2001 daalt het aandeel rokers onder de bevolking van 12 jaar of ouder. In 2001 rookte 33 procent van de 12-plussers, in 2018 is dat gedaald naar 21 procent. Het aandeel zware rokers, mensen die twintig sigaretten of meer per dag roken, is afgenomen van 10 procent naar 3 procent.

In 2018 gebruikte 3 procent van de bevolking van 12 jaar of ouder wel eens een elektronische sigaret (e-sigaret). Van de mensen van 75 jaar of ouder gebruikt nauwelijks iemand de e-sigaret.

Maximaal een glas alcohol per dag, 2018

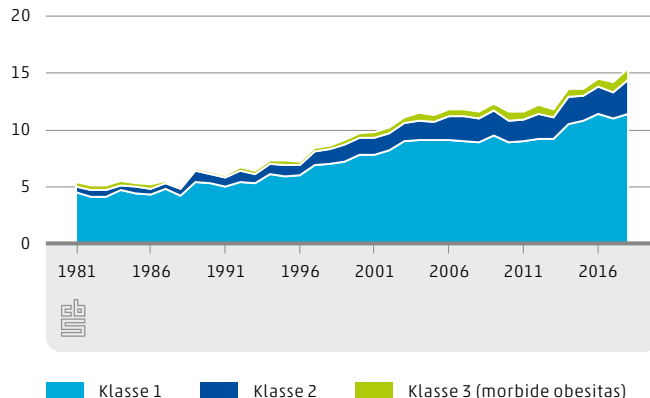
In 2018 voldoet 40 procent van de bevolking van 18 jaar of ouder aan het advies van de Gezondheidsraad over het drinken van alcohol: drink niet, of minder dan één glas alcoholhoudende drank per dag. De overige 60 procent drinkt gemiddeld meer dan één glas per dag. Twintigers voldoen het minst vaak aan deze richtlijn, 28 procent van hen drinkt niet of maximaal één glas per dag (72 procent drinkt meer dan één glas per dag). Ouderen vanaf 70 jaar voldoen met 54 procent het vaakst aan de richtlijn.

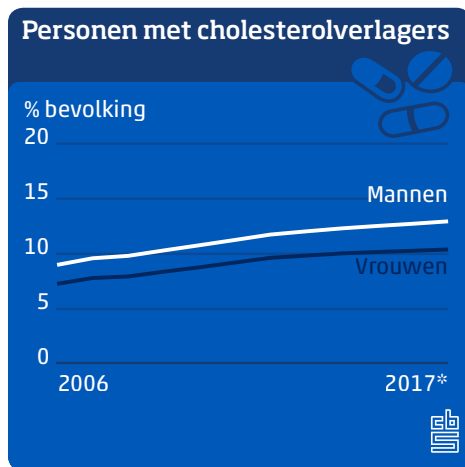
Volwassenen met een body mass index (BMI) van 30 (kg/m^2) of hoger hebben ernstig overgewicht (obesitas). Obesitas komt nu drie keer zo vaak voor onder de bevolking van 20 jaar of ouder dan begin jaren tachtig (van 5 procent naar 15 procent).

Obesitas

% personen van 20 jaar of ouder

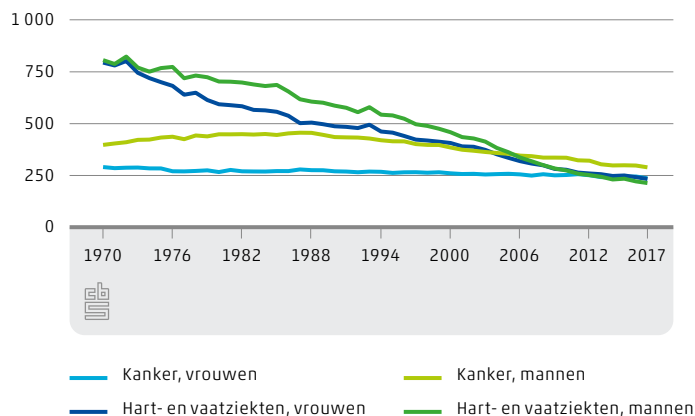
Obesitas kan worden onderverdeeld in drie klassen: klasse 1 (BMI van 30 tot 35), klasse 2 (35 tot 40) en klasse 3 (40 of hoger). Obesitas klasse 1 komt het vaakst voor. Deze vorm van obesitas is ook het sterkst toegenomen, van ruim 4 procent in 1981 naar 11 procent in 2018. Ook het aandeel mensen met obesitas klasse 2 of 3 is gestegen. Deze vormen van obesitas kwamen begin jaren tachtig nog zelden voor.

In 2017 kreeg bijna 13 procent van de mannen en ruim 10 procent van de vrouwen door de apotheek een cholesterolverlagend middel verstrekt. Tien jaar eerder was dat voor zowel mannen als vrouwen nog een kwart lager. Vanaf 2012 stijgt het aantal mensen dat deze middelen krijgt minder snel dan voor die tijd. Cholesterolverlagers werden het meest verstrekt aan 75- tot 85-jarigen, bijna 45 procent van hen kreeg deze geneesmiddelen. Op alle leeftijden is het aandeel mannen dat cholesterolverlagers krijgt hoger dan het aandeel vrouwen.

Sterfte aan kanker en hart- en vaatziekten

per 100 duizend personen

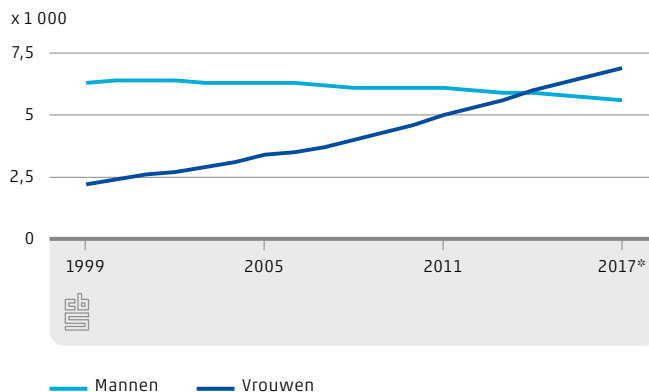

In 2017 overleden 45 duizend mensen aan kanker en 38 duizend mensen aan hart- en vaatziekten. Vanaf 2016 overlijden meer vrouwen aan kanker dan aan hart- en vaatziekten. Bij mannen was dat tien jaar eerder al zo. In de periode 1970-2017 is de sterfte aan hart- en vaatziekten sterk afgenomen, met ruim 70 procent (hierbij is rekening gehouden met verschillen in de leeftijdssamenstelling van de bevolking). Sterfte aan kanker steeg tot eind jaren tachtig nog onder mannen, maar daalde vervolgens. Onder vrouwen daalt het overlijden aan kanker over de hele linie langzaam, van 290 naar 236 per 100 duizend vrouwen.

In 2014 waren er voor het eerst meer vrouwelijke dan mannelijke huisartsen aan het werk. In 2017 waren er 6 855 vrouwelijke en 5 570 mannelijke huisartsen. Twintig jaar geleden was nog een kwart van de huisartsen een vrouw. Vrouwelijke huisartsen zijn gemiddeld een stuk jonger dan hun mannelijke collega's. In 2017 is 59 procent jonger dan 45 jaar. Van de mannelijke huisartsen is 28 procent nog geen 45 jaar. Een derde van alle

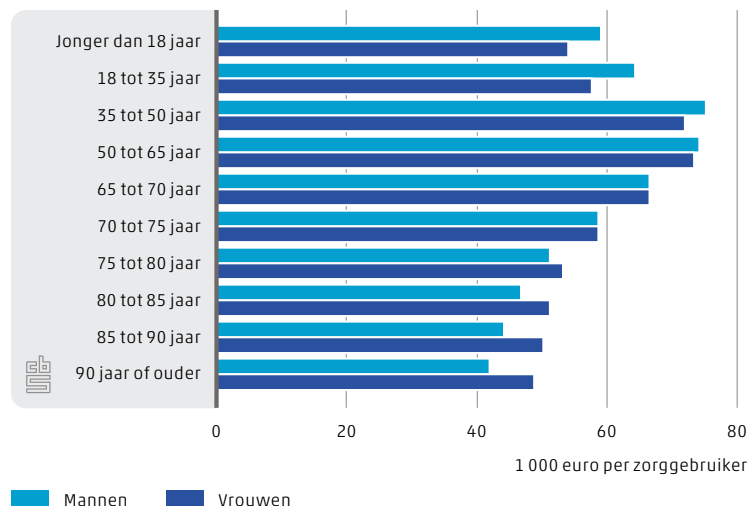
Huisartsen

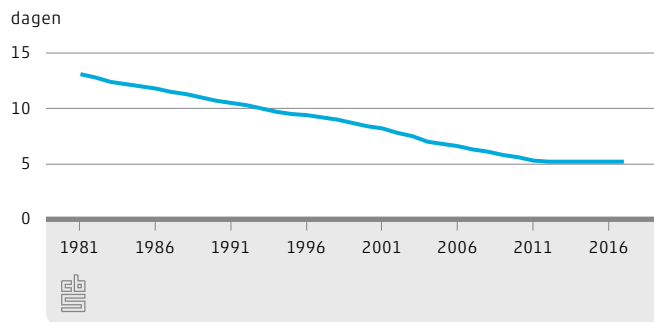
mannelijke huisartsen is 60 jaar of ouder, onder vrouwelijke artsen is dat 8 procent. De komende jaren zal de huisarts steeds vaker een vrouw zijn.

Sinds 2015 regelt de Wet Langdurige Zorg de zorg voor kwetsbare ouderen en mensen met een beperking die permanent zorg of toezicht nodig hebben. In 2017 bedroegen de kosten hiervan gemiddeld 56 duizend euro per persoon met langdurige zorg. Bij mensen tot 70 jaar ging het vooral om gehandicaptenzorg. Bij ouderen (70-plus) ging het vooral om verpleging en

Kosten langdurige zorg, 2017

Gemiddelde opnameduur in ziekenhuis

Bron: CBS, DHD.

verzorging, gemiddeld wat goedkopere vormen van langdurige zorg. Deze kosten hebben betrekking op zorg die 'in natura' wordt geleverd, dat wil zeggen tijdens een verblijf in een instelling, of als intensieve thuiszorg. Zorg die wordt betaald uit een persoonsgebonden budget valt hier niet onder.

Begin jaren tachtig duurde een ziekenhuis-opname gemiddeld nog bijna twee weken. Het gaat hier om opnamen op een verpleegafdeling met minimaal één verpleegdag. Tot 2012 nam de verpleegdure voortdurend af. De laatste jaren treedt geen verdere verlaging op, en is de verpleegdure gemiddeld 5,2 dagen. Ouderen liggen nog steeds het langst in het ziekenhuis, maar de daling van de opnamedure was in die groep het grootst. Begin jaren tachtig verbleven 65-plussers gemiddeld nog drie weken in het ziekenhuis, tegenwoordig verlaten ook zij het ziekenhuis doorgaans binnen een week.

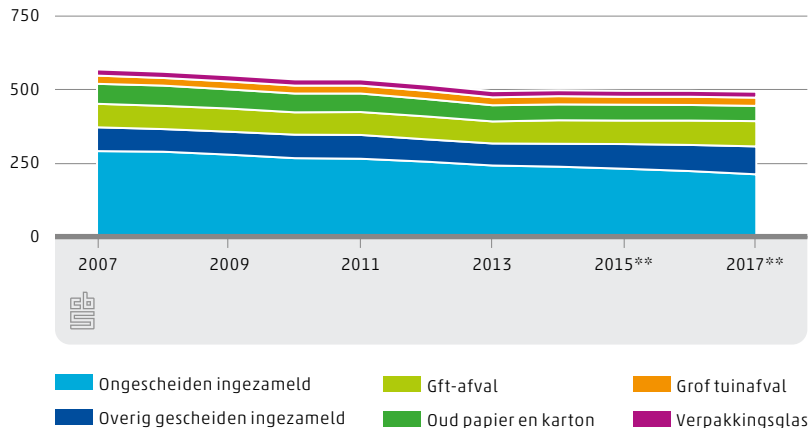
Milieu

In 2017 produceerde elke inwoner van ons land 493 kilogram afval. Tien jaar daarvoor was dat nog 569 kilogram. Van deze hoeveelheid werd 57 procent (281 kilogram) gescheiden en 43 procent (212 kilogram) ongescheiden ingezameld. Van het ongescheiden ingezamelde afval werd een deel alsnog machinaal gescheiden. Tussen 2007 en 2017 is het percentage ongescheiden ingezameld afval gedaald van 51 naar 43 procent.

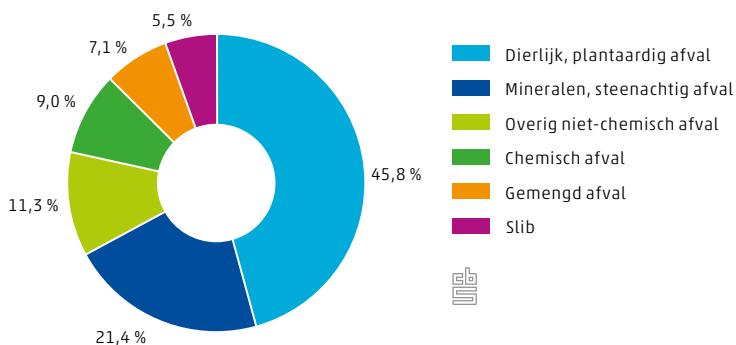
In 2017 was bijna de helft van het industriële afval (14,7 miljard kilogram) dierlijk en plantaardig afval uit de voedings- en genotmiddelenindustrie. Het overgrote deel (95 procent) van dit industriële afval kreeg een nuttige bestemming, zoals recycling of verbranden met energieteterugwinning. Glas en papier werden voor 100 procent, metaalafval voor 98 procent en dierlijk en plantaardig afval, de grootste afvalstroom, voor 99 procent gerecycled.

Ingezameld huishoudelijk afval

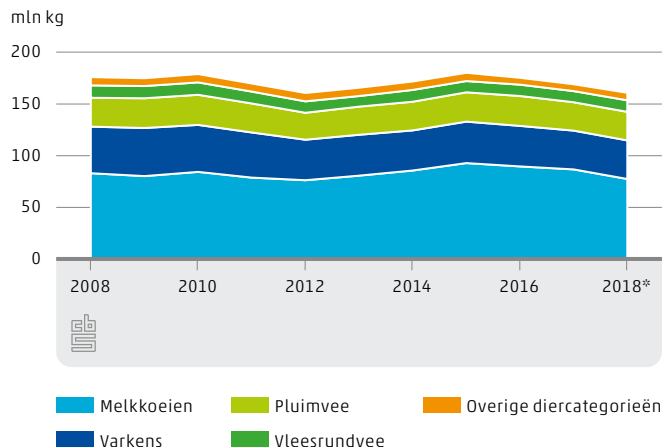
kg per inwoner

Industrieel afval, 2017*

Fosfaatproductie door de veestapel

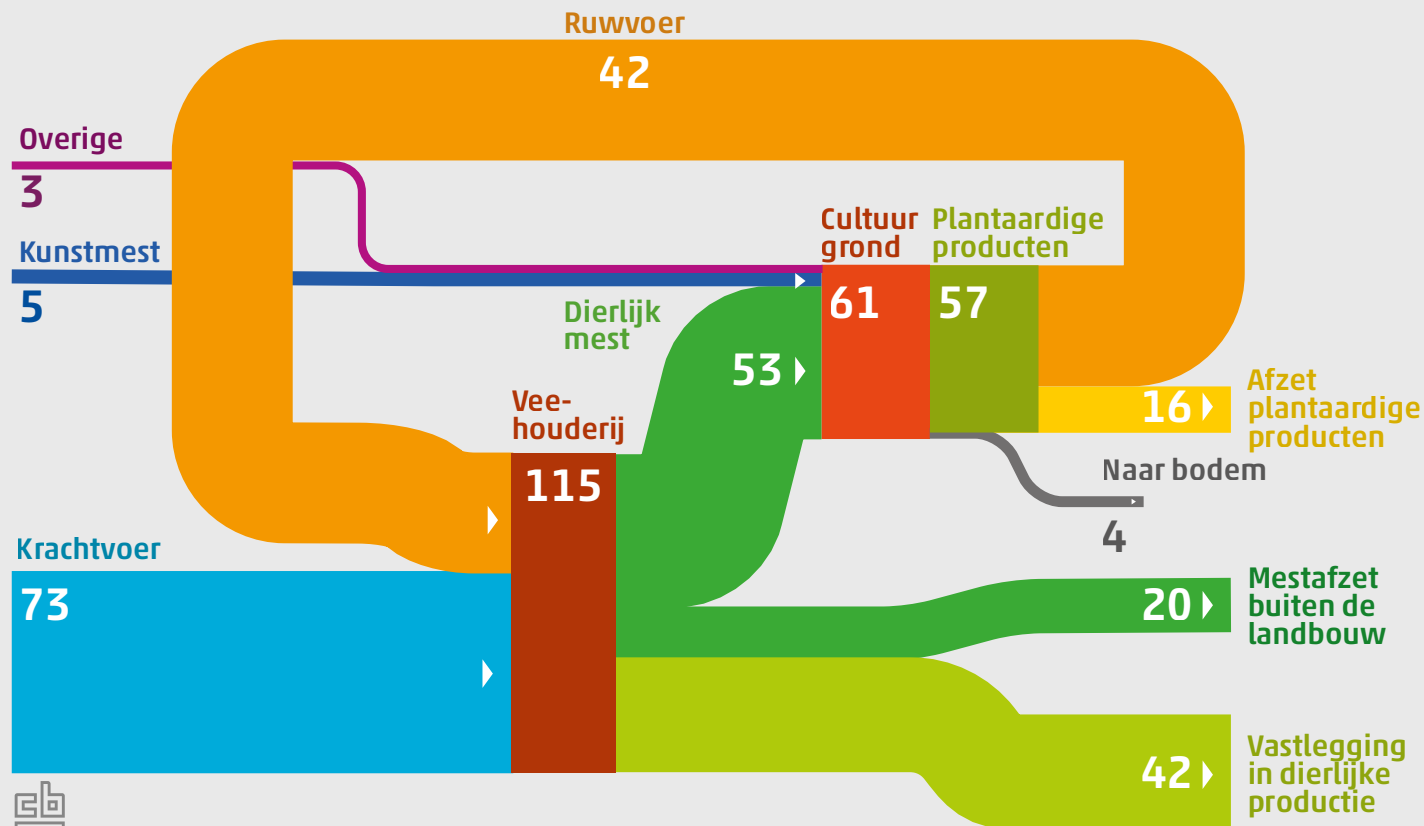

In 2018 produceerde de Nederlandse veestapel 161 miljoen kilogram fosfaat. Dat is 5 procent minder dan een jaar eerder. Dit is vooral het gevolg van de afname van de veestapel en een beperking van de hoeveelheid fosfor in het ruw- en krachtvoer van melkvee. Van de fosfaatproductie door de veestapel was 55 procent afkomstig van rundvee, 23 procent van varkens, 17 procent van pluimvee en 5 procent van het overige vee.

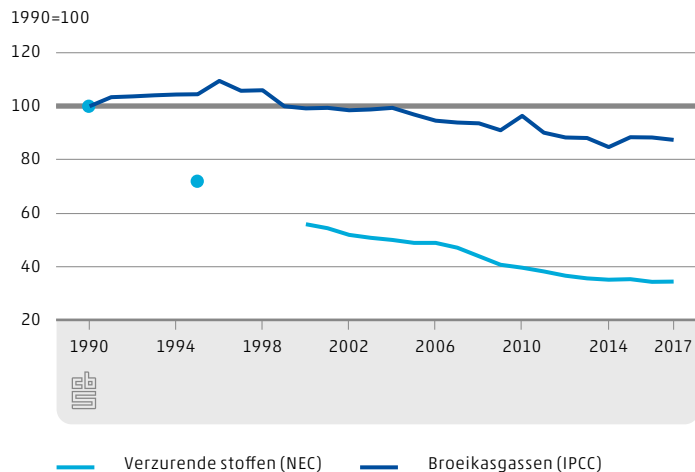
Van de hoeveelheid fosfor die in 2017 in de Nederlandse landbouwkringloop werd opgenomen, kwam 96 procent (77,8 miljoen kilogram) uit krachtvoer en kunstmest. Via dierlijke producten als vlees en melk, mestafzet buiten de landbouw, en via plantaardige producten als granen, groenten en fruit werd fosfor afgevoerd. Het fosforooverschot is het verschil tussen de aanvoer en afvoer. In 2017 was het overschot 4 miljoen kilogram fosfor. Dit komt terecht in de bodem.

Fosforbalans landbouw, 2017

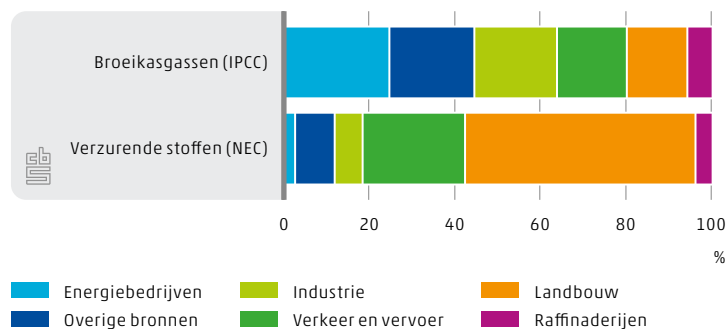

Eenheid: miljoen kg fosfor

Luchtverontreiniging

Uitstoot naar lucht per bron, 2017

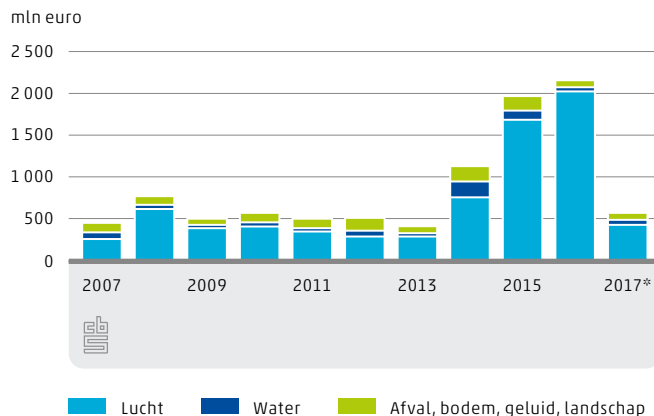
In 2017 was de Nederlandse uitstoot van verzurende stoffen (stikstofoxiden, ammoniak en zwaveldioxide) bijna 66 procent lager dan in 1990. Vooral tussen 1990 en 2000 daalde de uitstoot fors. Bij stikstofoxiden is sinds 1990 een geleidelijke afname zichtbaar. De uitstoot van zwaveldioxide bleef tussen 2003 en 2007 stabiel om pas daarna te dalen. De Nederlandse uitstoot van broeikasgassen (kooldioxide, methaan, distikstofoxide, fluorhoudende gassen) lag in 2017 bijna 13 procent onder het niveau van 1990.

In 2017 werd een kwart van de broeikasgassen uitgestoten door de energiebedrijven. De bijdrage van de industrie, verkeer en vervoer, en de landbouw was respectievelijk 19 procent, 16 procent en 14 procent. Ruim de helft van de Nederlandse uitstoot van verzurende stoffen kwam uit de landbouw, bijna een kwart uit het verkeer en vervoer.

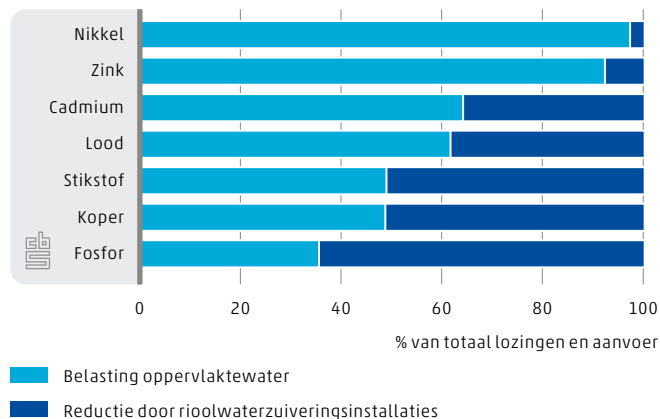
Bedrijven in de delfstoffenwinning, industrie en openbare energie- en watervoorziening hebben in 2017 voor 565 miljoen euro in het milieu geïnvesteerd. Hiervan is 79 procent besteed aan voorzieningen die tot een betere luchtkwaliteit en een schonere energievoorziening moeten leiden. In 2017 waren de milieu-investeringen 75 procent lager dan in 2016 (2,15 miljard euro). Milieu-investeringen kunnen jaarlijks behoorlijk fluctueren. In 2016 waren ze het hoogst sinds 2007.

Het Nederlandse oppervlaktewater wordt vervuild door lozingen van bedrijven, restlozingen van rioolwaterzuiveringsinstallaties, vervuiling die via de lucht wordt aangevoerd en door uit- en afspoeling uit landbouwgrond. Rioolwaterzuivering haalt een deel van de vervuiling uit het afvalwater. Zonder rioolwaterzuivering zou in 2017 de belasting van het oppervlaktewater met stikstof en fosfor 51 procent en 64 procent hoger hebben gelegen. Voor de zware metalen koper, lood en cadmium zou dat 51 procent, 38 procent en 35 procent zijn.

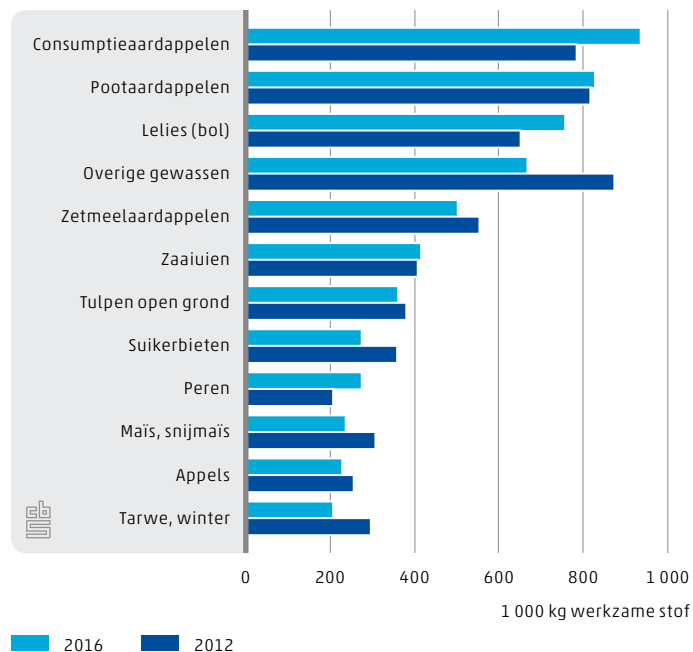
Milieu-investeringen bedrijven

Effect rioolwaterzuivering, 2017

Gewasbeschermingsmiddelen in de landbouw

In de land- en tuinbouw zijn in 2016 iets minder gewasbeschermingsmiddelen gebruikt dan in 2012. Gemeten over de zestig gewassen daalde de oppervlakte grond waarop gewasbeschermingsmiddelen zijn gebruikt in de periode 2012–2016 sterker dan het gebruik. De jaarlijkse dosering was in 2016 dus hoger dan in 2012. Van het totale gebruik (5,7 miljoen kilogram werkzame stof in 2016) werd 88 procent toegepast op 11 gewassen. Drie aardappelgewassen (consumptie-, poot- en zetmeelaardappelen) namen hiervan 40 procent in.

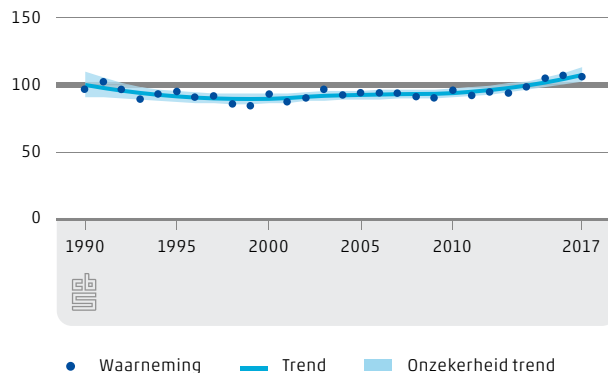
Natuur

Diersoorten die gebonden zijn aan bossen nemen sinds 1990 in aantal toe. Met name broedvogels en zoogdieren profiteren van ontwikkelingen die in deze periode in gang zijn gezet, zoals het ouder worden van de bossen. In hollen broedende vogels als de boomklever en de bonte vliegenvanger, en zoogdieren zoals de hazelmuis en de rosse woelmuis, nemen hierdoor in aantal toe. Sommige bosvlinders zijn de laatste decennia vooruitgegaan. Zo gaat een typische bossoort als de grote weerschijnvlinder de laatste jaren weer flink vooruit. Andere soorten doen het aanmerkelijk slechter. Zo kwam de kleine ijsvogelvlinder vroeger algemeen voor, maar nu veel minder.

Sinds 1960 is 60 tot 70 procent van de 27 kenmerkende broedvogels van het Nederlandse boerenland verdwenen. Het gaat om een achteruitgang van naar schatting 4 miljoen broedparen in 1960 naar 1,5 miljoen broedparen in 2017. Enkele soorten zijn in grote delen van Nederland bijna niet meer te vinden. Sinds 1960 zijn naar schatting 750 duizend tot 1,1 miljoen broedparen van de veldleeuwerik

Fauna van bos

1990=100

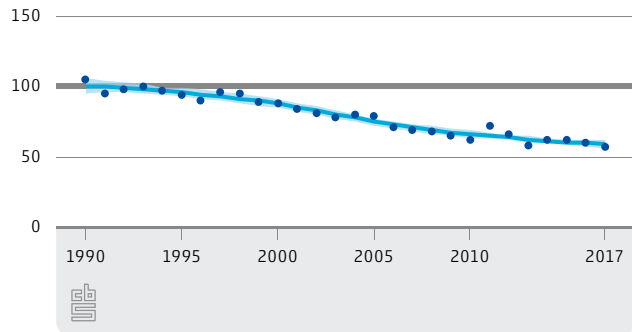
Bron: NEM (CBS, Soortenorganisaties).

verdwenen. Ook de patrijs, de zomertortel, de ringmus (alle drie afgenomen met meer dan 90 procent) en de grutto (afname bijna 70 procent) zijn tegenwoordig schaarse verschijningen op het boerenland.

Diersoorten van het stedelijk gebied zijn in de periode 1990–2017 gemiddeld in aantal gedaald. Er zijn wel verschillen per soortgroep. De trend van dagvlinders in de stad is over de gehele periode stabiel, terwijl de aantallen broedvogels als groep met méér dan de helft achteruit is gegaan. Van zes vogelsoorten is de populatie stabiel, van 13 soorten is de populatie

Boerenlandvogels

1990=100

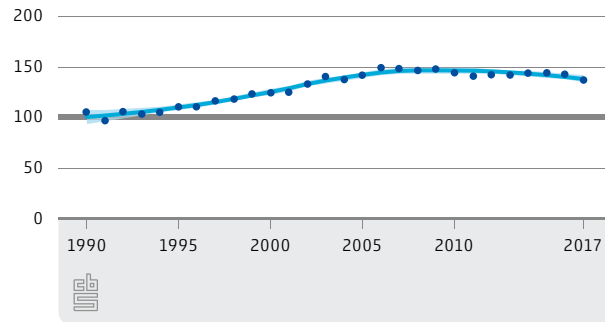

• Waarneming — Trend — Onzekerheid trend

Bron: NEM (CBS, Sovon).

Fauna van zoetwater en moeras

1990=100

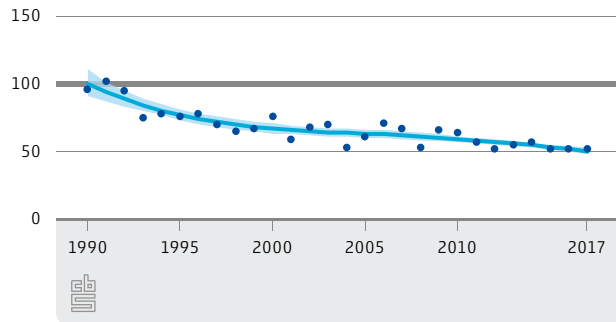

• Waarneming — Trend — Onzekerheid trend

Bron: NEM (CBS, Soortenorganisaties).

Fauna in stedelijk gebied

1990=100

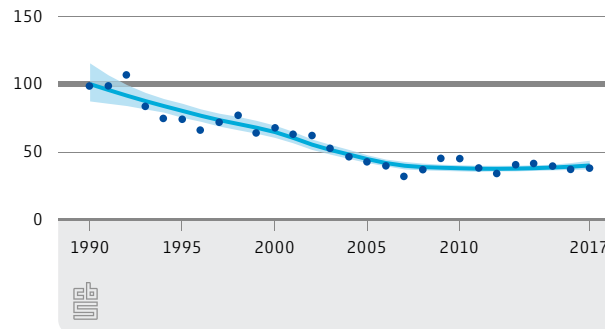

• Waarneming — Trend — Onzekerheid trend

Bron: NEM (CBS, Vlinderstichting, Sovon).

Fauna van de heide

1990=100

• Waarneming — Trend — Onzekerheid trend

Bron: NEM (CBS, Soortenorganisaties).

afgenomen, zoals van de huismus en de spreeuw. Slechts één van de 20 soorten stadsvogels neemt in het stedelijk gebied in aantal toe: de huiszwaluw.

De fauna die kenmerkend is voor zoetwater en moeras is sinds 1990 met 37 procent toegenomen. Het betreft 141 soorten vissen, broedvogels, amfibieën, libellen, zoogdieren en vlinders. Er zijn 74 soorten vooruitgegaan, 38 soorten gingen achteruit. Het herstel hangt vooral samen met een verbeterde kwaliteit van de zoete wateren. Van de verschillende soortgroepen van zoetwater en moeras zijn met name de libellen vooruitgegaan. Deze groep heeft ook duidelijk geprofiteerd van de verbeterde waterkwaliteit. De laatste tien jaar is de trend gestabiliseerd.

Veel kenmerkende diersoorten van de heide zijn sinds 1990 achteruitgegaan, zoals broedvogels en dagvlinders op de heide. De meeste soorten reptielen houden zich staande of nemen toe in aantal. Van de 20 typische heidesoorten zijn 7 soorten vooruitgegaan en 13 achteruit. Van de broedvogels is het korhoen nagenoeg verdwenen, de duinpieper en de

klapekster zijn zelfs verdwenen. Sommige soorten zijn echter toegenomen, waaronder de nachtzwaluw en de roodborsttapuit.

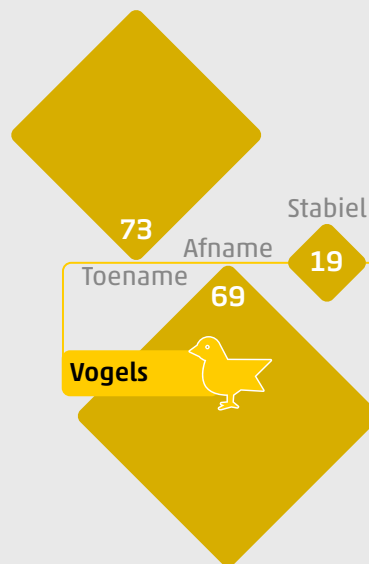
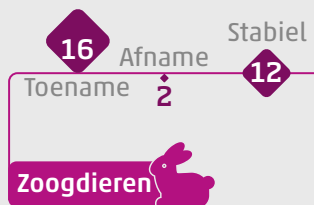
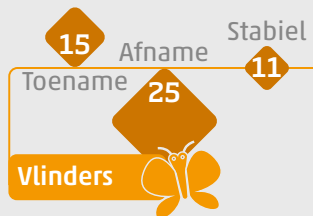
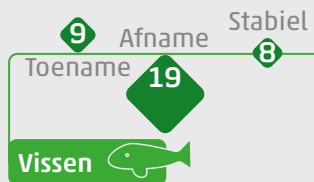
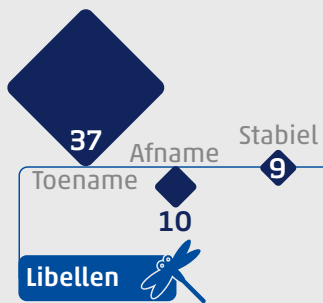
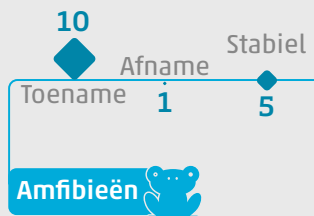
Nog sterker dan kenmerkende broedvogels zijn de dagvlinders van de heide achteruitgegaan. De duinparelmoervlinder en de kleine heivlinder zijn verdwenen of bijna verdwenen. De heivlinder, het heideblauwtje en de veenbesparelmoervlinder zijn ten opzichte van 1992 in aantal afgenomen.

De Nederlandse Living Planet Index geeft de gemiddelde trend in populatie-omvang weer van 357 in Nederland voorkomende soorten broedvogels, reptielen, amfibieën, dagvlinders, libellen, zoogdieren en zoetwatervissen. In de periode 1990–2017 is deze index met 6 procent toegenomen. In de laatste tien jaar is de LPI niet veranderd.

De toename is vooral toe te schrijven aan een stijgende trend onder zoogdieren (126 procent), vogels (15 procent), reptielen (97 procent) en libellen (79 procent). De amfibieën namen over de hele periode toe met 6 procent, maar nemen af sinds 2006. Vlinders en vissen gaan achteruit, met 49 procent en 1 procent.

Trend dierpopulaties 1990-2019

Aantal soorten

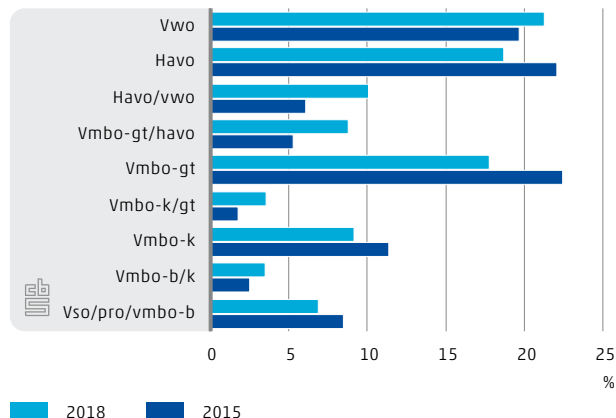

Onderwijs

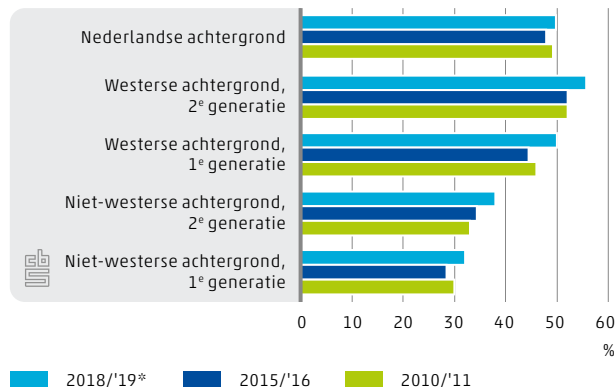
Sinds 2015 geeft de leerkracht het definitieve schooladvies aan leerlingen van groep 8 en heeft die zo het laatste woord bij de toelating tot het voortgezet onderwijs. De eindtoets basisonderwijs geeft dus niet meer de doorslag. Is het advies op basis van de toets echter hoger dan het eerste advies van de leerkracht, dan moet een bijstelling worden overwogen. In 2015 werd het advies van de leerkracht in 13 procent van deze gevallen daadwerkelijk naar boven bijgesteld en dat is gestegen naar 23 procent in 2018. Leerkrachten gaven in 2018 ook hogere definitieve adviezen dan in 2015.

In het schooljaar 2018/'19 zat 48 procent van de 199 duizend leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs op de havo, het vwo, of in een gemeenschappelijk leerjaar (meestal havo/vwo). Hierbij zijn leerlingen in het praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs buiten beschouwing gelaten.

Definitief schooladvies groep 8

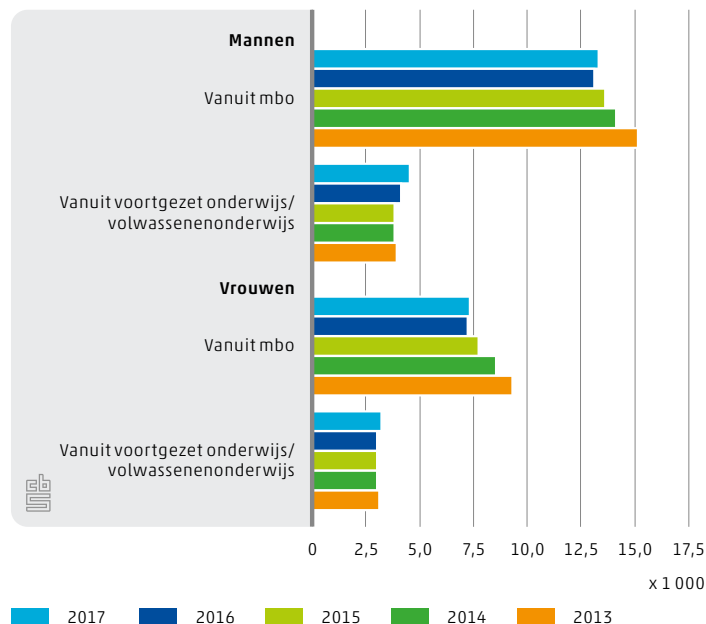

Leerlingen in leerjaar 3 op havo/vwo¹⁾

¹⁾ Inclusief algemeen leerjaar 3.

Nieuwe aanwas voortijdig schoolverlaters tot 23 jaar¹⁾

¹⁾ Deze cijfers wijken af van de cijfers van het ministerie van OCW.

Het percentage havo/vwo is het hoogst bij leerlingen met een westerse achtergrond die in Nederland zijn geboren (tweede generatie) en het laagst bij leerlingen met een niet-westerse achtergrond van de eerste generatie.

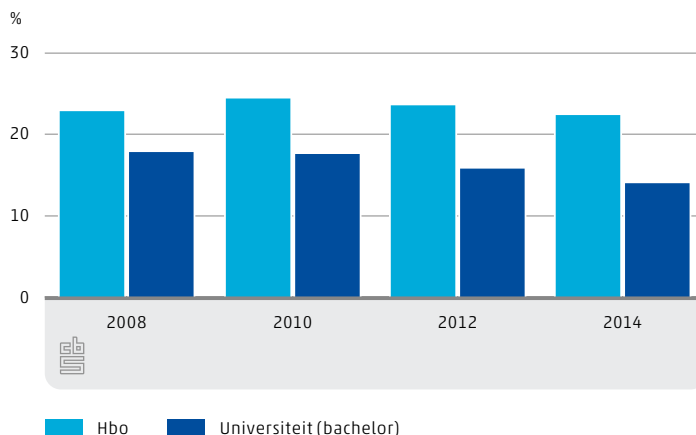
Tussen 2013 en 2016 verlieten steeds minder jongeren van onder de 23 jaar het (bekostigd) onderwijs zonder diploma van ten minste havo, vwo of mbo-niveau 2. De totale groep voortijdig schoolverlaters groeide weer in 2017, maar bleef kleiner dan in 2014. Mannen stromen vaker voortijdig uit het onderwijs dan vrouwen. De meeste van deze schoolverlaters komen uit het mbo. In 2017 kwam 75 procent van de voortijdig uitstromende mannen en 69 procent van de vrouwen hier vandaan. De rest verliet het voortgezet onderwijs of het volwassenenonderwijs (vavo).

Van de studenten die in 2008 aan een academische bachelorstudie begonnen, stopte 17,9 procent binnen twee jaar. Het aantal stoppers daalde naar 14,1 procent bij de lichting van 2014. Studenten die wisselden naar een andere opleiding binnen het wo zijn niet tot de uitvallers gerekend. In het hbo is net zo naar de uitvallers gekeken. Ook hier stopten de studenten van 2014 minder vaak binnen twee met de studie dan de lichting van 2008.

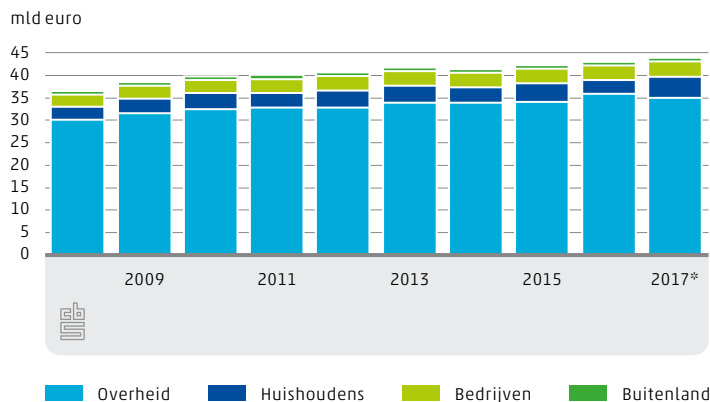
De uitval is doorgaans het grootst in het eerste jaar en neemt na het tweede jaar mondjesmaat toe. Zowel op het hbo als op de universiteiten vallen mannen vaker uit dan vrouwen.

In tien jaar tijd zijn de onderwijsuitgaven met 20 procent gestegen tot 43,8 miljard euro. In 2017 nam de overheid 81 procent hiervan voor haar rekening, 35,3 miljard euro. Dit bedrag ging grotendeels naar de bekostiging van onderwijsinstellingen. Huishoudens betaalden vooral les- en collegegeld, boeken, leermiddelen, openbaar vervoer en bijles. Bedrijven maakten met name kosten voor de begeleiding van duale leerlingen en stagiairs tijdens het praktijkgedeelte van hun opleiding.

Uitval binnen 2 jaar na start in het hoger onderwijs

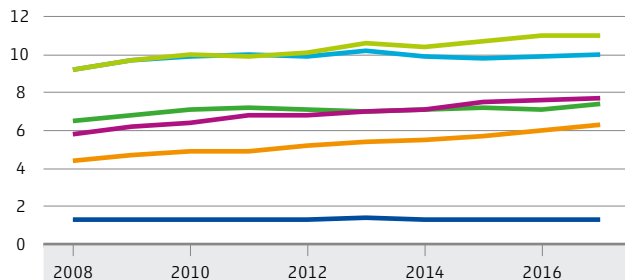

Onderwijsuitgaven

Onderwijsuitgaven¹⁾

mld euro

¹⁾ Bij hogescholen en universiteiten gaat het om uitgaven aan onderwijs en onderzoek.

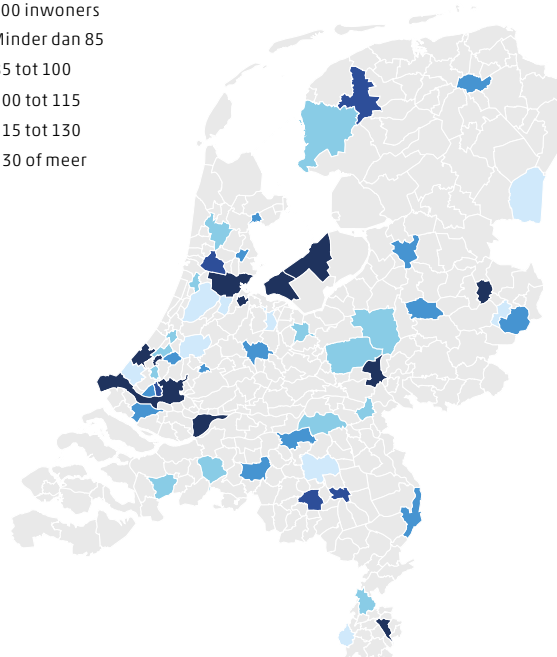
In 2017 werd net als in voorgaande jaren het meest besteed aan het voortgezet onderwijs en het basis-onderwijs. Deze sectoren hebben ook de meeste leerlingen. De uitgaven aan basisonderwijs blijven de laatste jaren stabiel rond 10 miljard euro. Een oorzaak hiervan is dat de overheid basisscholen budget verstrekt op basis van het aantal leerlingen en dit aantal daalt vanaf 2008. Vanaf 2016 krimpt ook de leerlingenpopulatie in het voortgezet onderwijs en stabiliseren ook hier de uitgaven.

Veiligheid en recht

In 2018 woonden in Den Haag en Rotterdam 159 verdachten per 10 duizend inwoners van een in dat jaar geregistreerd misdrijf. Dit is veruit het hoogste aantal van alle Nederlandse gemeenten. Amsterdam telde 139 verdachten, Utrecht 106 verdachten per 10 duizend inwoners. In Lelystad woonden ook relatief veel verdachten van een misdrijf (145 verdachten per 10 duizend inwoners). 75 verdachten per 10 duizend inwoners, woonden in Maastricht.

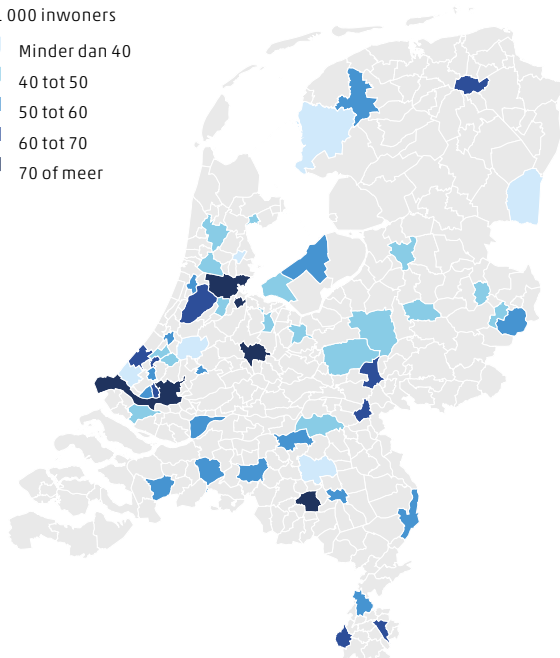
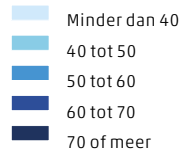
Geregistreerde verdachten in gemeenten met meer dan 70 duizend inwoners, 2018

per 10 000 inwoners

Geregistreerde misdrijven in gemeenten met meer dan 70 duizend inwoners, 2018

per 1 000 inwoners

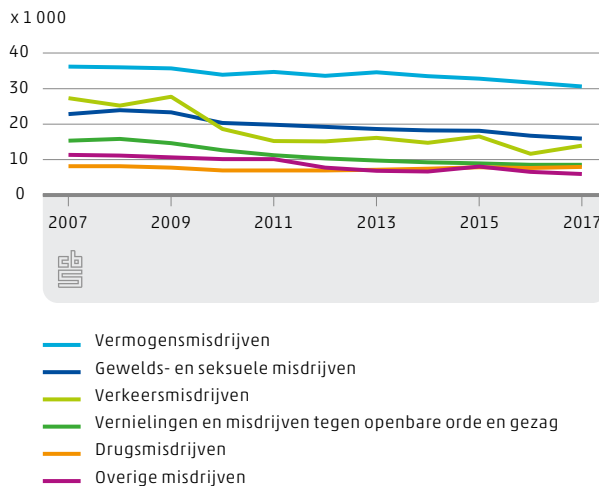
Veruit de meeste geregistreerde misdrijven per duizend inwoners werden in 2018 gepleegd in Amsterdam (96 geregistreerde misdrijven per duizend inwoners). Ook in Rotterdam, Utrecht en Eindhoven vond met 78 misdrijven per duizend inwoners relatief veel geregistreerde criminaliteit plaats. Den Haag telde evenals Heerlen en Maastricht 65 misdrijven per duizend inwoners. In de gemeenten Meierijstad, Súdwest-Fryslân en Alphen aan den Rijn werd het laagste aantal misdrijven geregistreerd (minder dan 35 per duizend inwoners).

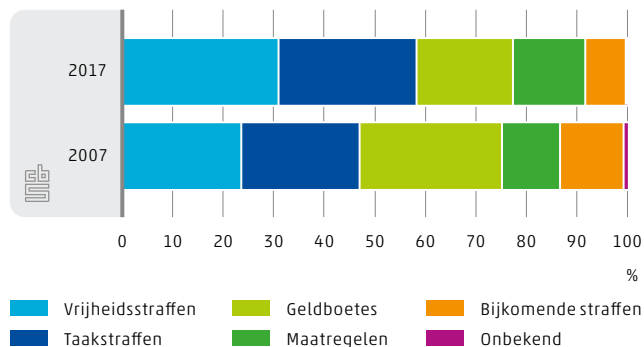
In 2017 verklaarde de rechter in 82,7 duizend zaken een verdachte schuldig aan het plegen van een misdrijf, bijna 32 procent minder dan in 2007. Het grootste aantal schuldigverklaringen werd uitgesproken voor vermogensmisdrijven en gewelds- en seksuele misdrijven. Het aantal personen dat schuldig werd bevonden aan het plegen van een verkeersmisdrijf was in 2017 bijna 49 procent lager dan in 2007. Oorzaak hiervan is de invoering van de Wet OM-afdoening in 2008 waardoor het Openbaar Ministerie een strafbeschikking kan opleggen, onder andere voor rijden onder invloed.

In 2017 legden rechters 118,6 duizend sancties op voor misdrijven. De meest voorkomende sanctie was de vrijheidsstraf, gevolgd door de taakstraf en de geldboete. Het aandeel vrijheidsstraffen is toegenomen van 24 procent in 2007 tot 31 procent in 2017. Verder werden in 2017 relatief meer taakstraffen opgelegd en minder geldboetes dan tien jaar eerder. Ook het aandeel bijkomende straffen, bijvoorbeeld het innemen van het rijbewijs, is de afgelopen tien jaar afgenomen.

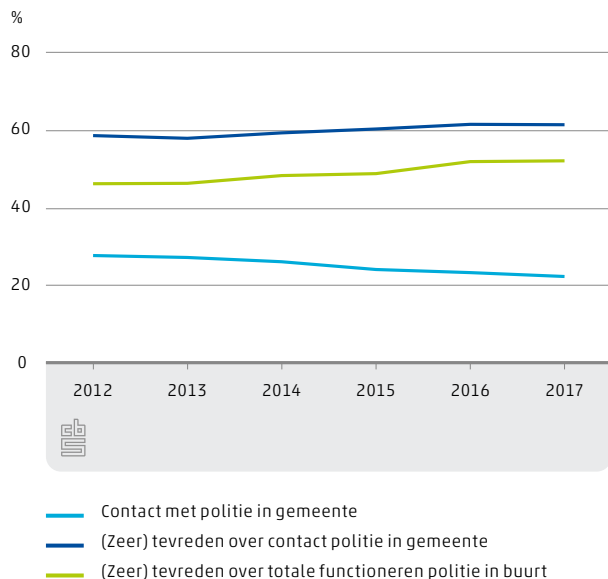
Schuldigverklaringen rechter eerste aanleg

Rechtbankstrafzaken, sancties rechter eerste aanleg

Contact met en tevredenheid over politie

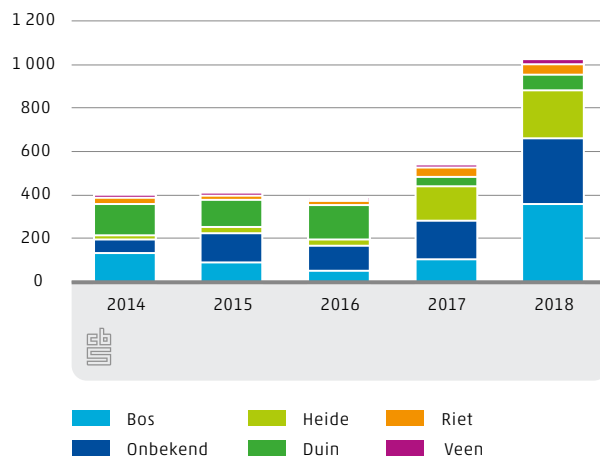

Het aandeel mensen dat in de afgelopen 12 maanden wel eens contact heeft gehad met de politie in de eigen gemeente is in de afgelopen jaren gedaald, van 28 procent in 2012 tot 22 procent in 2017. Terwijl het aantal contacten afnam, is de tevredenheid over deze contacten iets toegenomen. Ook de tevredenheid over het functioneren van de politie in de eigen buurt nam tussen 2012 en 2017 toe. Het gaat om de mensen met een oordeel over het functioneren van de politie in de buurt.

Een groot deel van de bevolking geeft namelijk aan dit niet te kunnen beoordelen (44 procent) of geeft geen antwoord (4 procent).

De brandweer kreeg 76 duizend alarmeringen van brand binnen in 2018, 3 duizend meer dan in 2017. Het was de eerste stijging van het aantal alarmeringen sinds 2013. De zeer warme en droge zomer van 2018 zorgde voor meer berm- en natuurbranden. Voor natuurbranden werd de brandweer ruim duizend keer gealarmeerd, bijna een verdubbeling ten opzichte van 2017. Van de natuurbranden nam vooral het aantal alarmeringen van bosbranden toe. In totaal werd de brandweer vorig jaar 360 keer gealarmeerd voor bosbranden, driemaal zo vaak als in 2017.

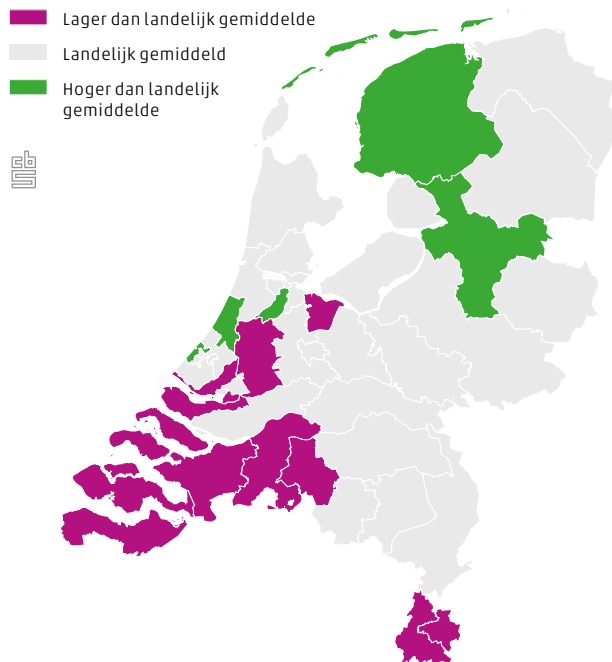
Alarmeringen voor natuurbranden

 **Bekijk onze video over
de brandweer**

Tevreden over politie in de buurt, 2017

De tevredenheid over het functioneren van de politie in de buurt is in 2017 in de politiedistricten Den Haag West, Amsterdam Zuid en Leiden – Bollenstreek, maar ook in Fryslân en IJsselland, hoger dan het landelijke gemiddelde. In alle districten van de regio Zeeland – West-Brabant zijn minder inwoners hierover tevreden dan gemiddeld in het land. Dit geldt eveneens voor de districten Alphen aan den Rijn – Gouda, Gooi en Vechtstreek, en enkele districten in de regio's Rotterdam en Limburg.

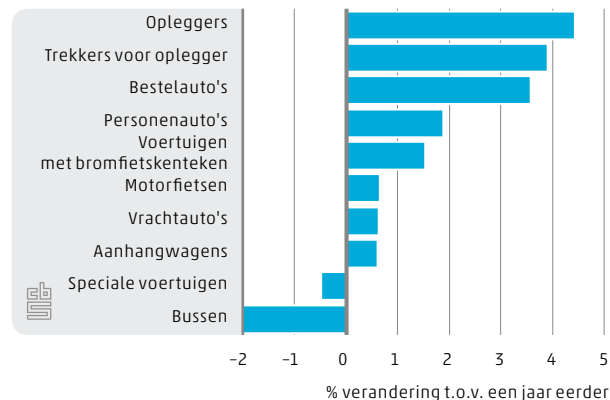

Verkeer

Op 1 januari 2019 stonden ruim 12,7 miljoen motorvoertuigen geregistreerd, 1,8 procent meer dan het jaar daarvoor. Ons land telde op die datum 8,5 miljoen personenauto's, een toename van 1,9 procent vergeleken met een jaar eerder. Het aantal opleggers en trekkers voor oplegger is met 4,4 procent en 3,9 procent het sterkst gestegen. Ook het aantal bestelauto's nam toe, met 3,6 procent. Het aantal bussen was vergeleken met een jaar eerder het sterkst afgenomen. Begin 2019 telde ons land ruim 9,7 duizend bussen, bijna 2 procent minder dan begin 2018.

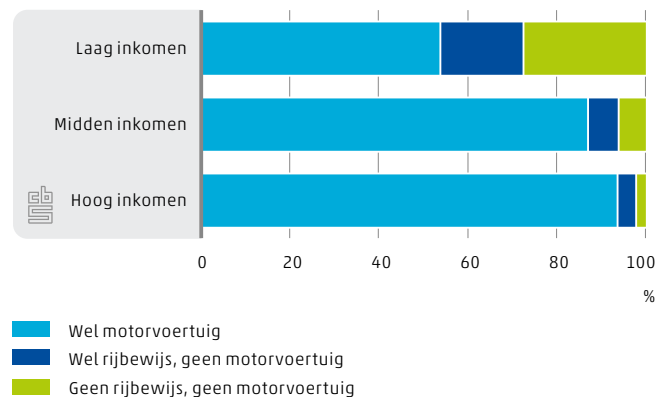
In meer dan een kwart (27 procent) van de Nederlandse huishoudens, zo'n 2,1 miljoen, was in 2016 geen (lease)auto, brom- of snorfiets, scooter, motor of bestelauto. Van de ruim 3 miljoen huishoudens in de laagste inkomensklasse had 46 procent geen motorvoertuig. In 27 procent van deze gevallen had ook niemand een rijbewijs. In vrijwel alle huishoudens in de hoogste inkomensklasse was een motorvoertuig aanwezig. Als huishoudens een motorvoertuig bezitten dan is dit meestal een (lease)auto.

Motorvoertuigenpark, 1 januari 2019

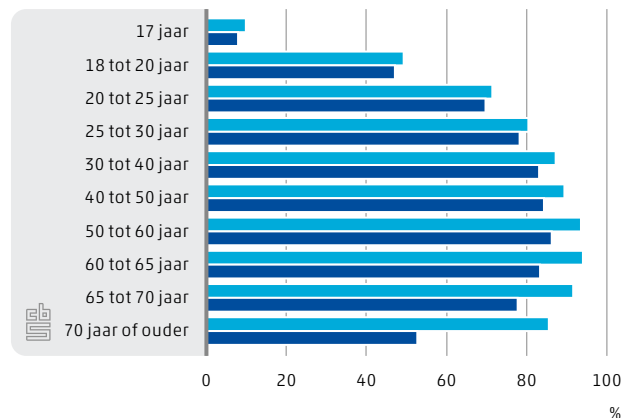
Bron: CBS, RDW.

Motorvoertuig- en rijbewijsbezit huishoudens, 2016

Bron: CBS, RDW.

Bezit autorijbewijs, 1 januari 2019

■ Mannen ■ Vrouwen

Bron: CBS, RDW.

▶ **Bekijk onze video
over wegvervoer**

▶ **Bekijk onze video over
rijbewijzen**

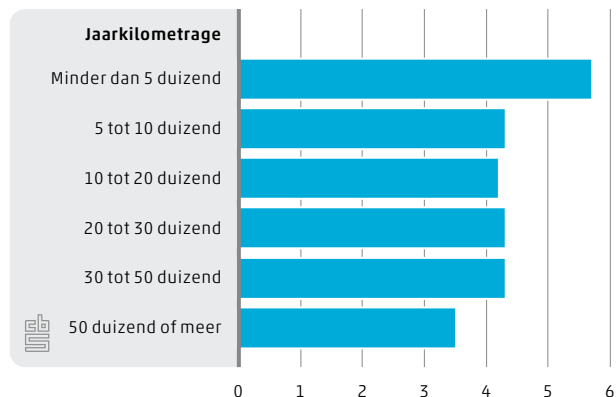
Bijna 80 procent van de Nederlandse bevolking van 17 jaar of ouder, zo'n 11,2 miljoen mensen, had begin 2019 had een personenautorijbewijs. Dat is 1 procent meer dan een jaar eerder. Van de Nederlandse mannen van 17 jaar of ouder had 85 procent een rijbewijs, van de vrouwen 75 procent. Bij 70-plussers is het verschil tussen mannen en vrouwen het grootst. 85 procent van de mannen van 70 jaar of ouder had begin dit jaar een autorijbewijs tegen 53 procent van de vrouwen.

In 2017 kregen 2,9 miljoen personenauto's ten minste één boete voor een snelheidsovertreding. Auto's waarmee jaarlijks veel kilometers werden afgelegd ontvingen meer boetes dan auto's met een laag jaarkilometrage. Berekend per 100 duizend kilometer kregen auto's met een laag jaarkilometrage relatief veel snelheidsboetes. Auto's die jaarlijks minder dan 5 duizend kilometer reden, ontvingen gemiddeld 5,7 boetes, terwijl auto's die meer dan 50 duizend kilometer aflegden over diezelfde afstand 3,5 keer werden bekeurd.

Nederland telde op 1 januari 2018 bijna 1,9 miljoen personenauto's van 15 jaar en ouder, meer dan twee keer zoveel als tien jaar eerder. Het aantal zogeheten youngtimers (15 tot 40 jaar oud) en oldtimers (40 jaar of ouder) is in tien jaar tijd gemiddeld met bijna 8 procent per jaar toegenomen. Het totale personenautopark groeide in periode 2008–2018 gemiddeld met 1 procent. Het aandeel young- en oldtimers in het personenautopark is dan ook toegenomen, van 12 procent in 2008 naar 22 procent begin 2018.

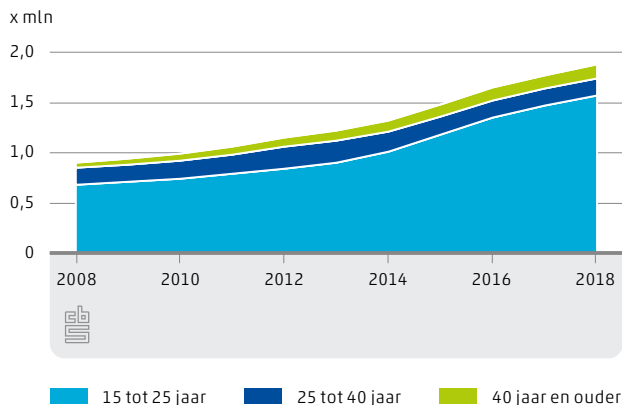
Begin 2019 telde Nederland bijna 315 duizend elektrische auto's, bijna 43 duizend meer dan een jaar eerder. Van alle elektrische auto's is 56 procent een hybride (HEV). Hiervan waren er begin 2019 bijna 176 duizend, ruim 15 procent meer dan het jaar daarvoor. Het aantal volledig elektrische auto's (FEV) verdubbelde in een jaar tijd tot bijna 45 duizend. Voor het eerst is het aantal plug-in hybrides afgenomen, van ruim 97 duizend begin 2018 tot bijna 94 duizend begin 2019, een daling van 3,4 procent. Begin 2019 waren er meer dan twee keer zoveel plug-in hybrides als volledig elektrische personenauto's.

Snelheidsboetes per 100 duizend kilometer, 2017

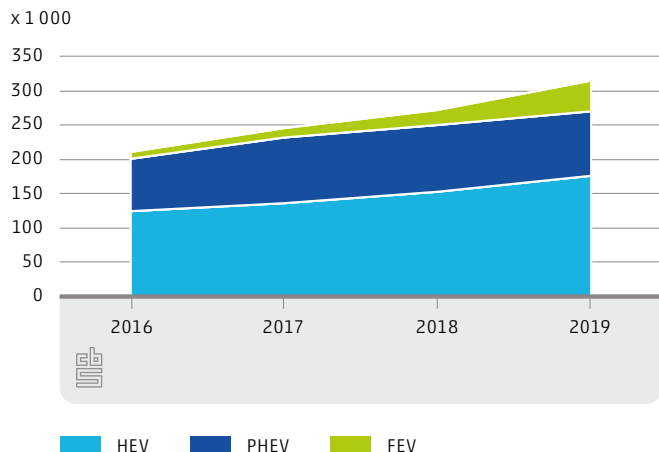
Bron: CBS, RDW, CJIB.

Personenauto's 15 jaar en ouder, 1 januari

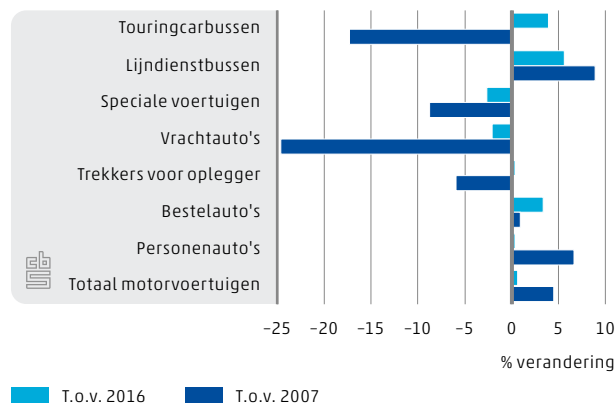

Bron: CBS, RDW.

Elektrische en hybride personenauto's, 1 januari

Afgelegde kilometers, 2017

Bron: CBS, RDW.

Nederlandse motorvoertuigen (exclusief motor- en bromfietsen) legden in 2017 in totaal 147,6 miljard kilometer af. Dit is 0,7 procent meer dan een jaar eerder. De grootste relatieve en absolute stijging is te zien bij de bestelauto's. Die reden gezamenlijk 17,7 miljard kilometer, 3,4 procent meer dan in 2016. Personenauto's legden in 2017 ruim 119 miljard kilometer af, een groei van 0,4 procent. Vergeleken met tien jaar eerder is met alle motorvoertuigen 4,5 procent meer gereden. Met personenauto's is bijna 7 procent meer gereden, met vrachtauto's is bijna een kwart minder kilometers afgelegd.

Begin 2018 telt Nederland 538 personenauto's per duizend inwoners. Het autobezit is het hoogst onder de 50- tot 65-jarigen, 663 auto's per duizend inwoners van deze leeftijd. Jongeren van 18 tot 30 jaar hebben het minst vaak een auto (287 per duizend jongeren). Het autobezit van 75-plussers is de afgelopen tien jaar elk jaar toegenomen en is begin 2018 hoger dan dat van de 18- tot 30-jarigen.

Vrije tijd

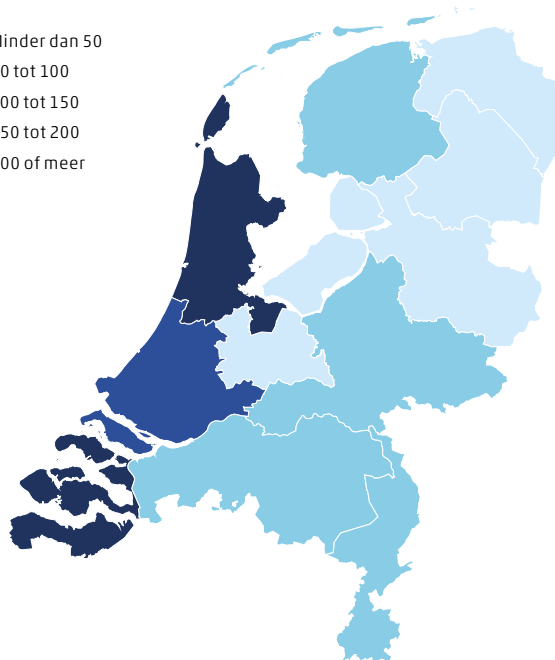

In logiesaccommodaties in Nederland verbleven in 2018 ruim 44 miljoen gasten, 5 procent meer dan in 2017. In vijf jaar nam het aantal gasten met ruim 10 miljoen toe. Tot de logiesaccommodaties worden onder andere hotels en pensions gerekend, maar ook campings, huisjesterreinen en jeugdherbergen.

Buitenlandse campinggasten, 2018

x 1 000

- Minder dan 50
- 50 tot 100
- 100 tot 150
- 150 tot 200
- 200 of meer

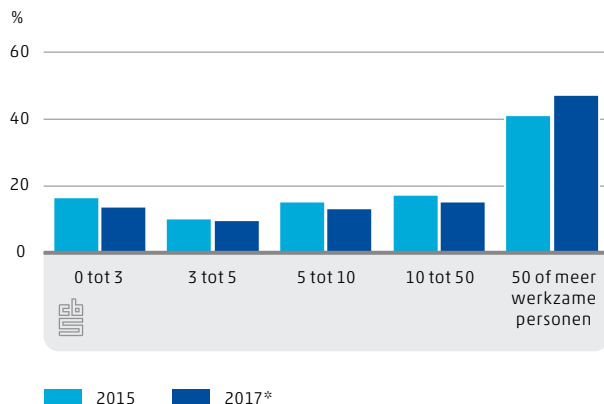

Hoewel de meeste gasten uit Nederland komen, is het aantal buitenlandse gasten naar verhouding meer toegenomen. Ook waren er meer overnachtingen. Het aantal overnachtingen van Nederlandse gasten nam toe van 67,5 miljoen (2017) naar 69,5 miljoen (2018), een toename van 2,9 procent. Het aantal overnachtingen van buitenlandse gasten steeg van 44 miljoen (2017) naar 47,5 miljoen (2018), een groei van 7,4 procent.

Campings hadden in 2018 ruim 4 miljoen gasten, 10 procent meer dan het jaar ervoor. Vooral buitenlandse gasten verbleven meer op campings (13,7 procent). Buitenlandse campinggasten komen vooral uit Duitsland en België en vertoeven het meest in Zeeland. Van de 1,2 miljoen buitenlandse campinggasten in 2018 verbleven er 327 duizend in deze provincie en 306 duizend in Noord-Holland. Utrecht heeft de minste buitenlandse campinggasten, 5 duizend.

In 2017 zette de fitnessbranche 728 miljoen euro om, tegen 685 miljoen euro in 2015. De groei is vooral te danken aan de tien grootste fitnessbedrijven (meer dan 50 werkzame personen). Ruim 2,3 miljoen personen sportten in 2017 bij een fitnesscentrum, 10 procent meer dan in 2015. Alleen het marktaandeel van de grote bedrijven nam toe, 47 procent van de beoefenaars sportte bij één van de grote ketens. In 2015 was hun marktaandeel nog 41 procent. Het aantal vestigingen van deze grote bedrijven groeide van 280 naar 345.

Fitnesscentra marktaandeel in klanten

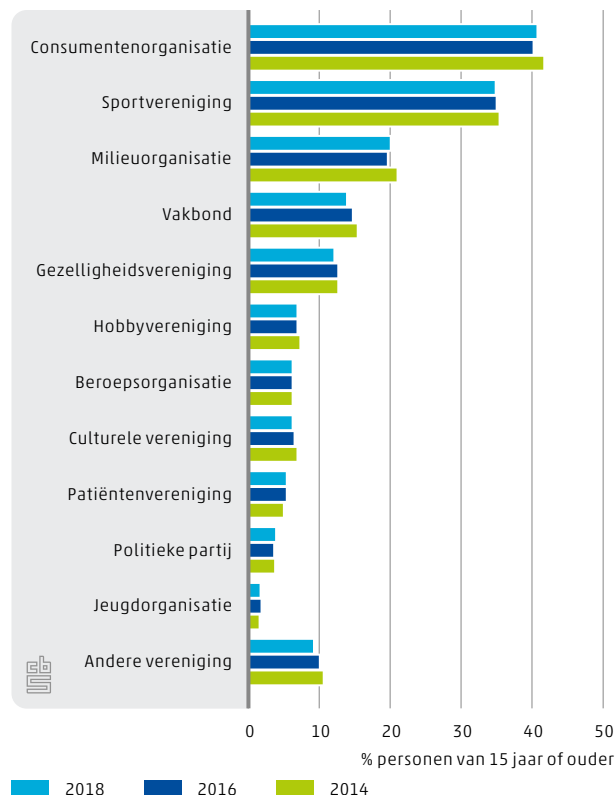

Het percentage Nederlanders dat vrijwillig en onbetaald werk doet in organisatorisch verband is de afgelopen zes jaar stabiel gebleven. Zo'n 48 procent van de Nederlandse bevolking heeft zich in 2018 ten minste één keer als vrijwilliger ingezet en gemiddeld spendeerden ze daar bijna 4,4 uur per week aan. Vrijwilligers zijn vooral actief voor sportverenigingen, op scholen, in de verzorging en verpleging, in jeugdorganisaties, kerken en levensbeschouwelijke organisaties.

Vrijwilligers, 2018

Lidmaatschap

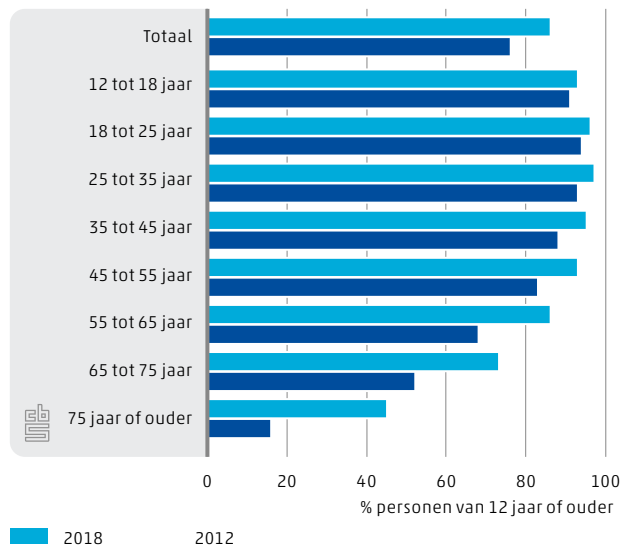

In 2018 was 73 procent van Nederlanders van 15 jaar of ouder lid van ten minste één vereniging of organisatie, in 2014 was dit met 75,8 procent een iets grotere groep. Organisaties die de belangen van consumenten vertegenwoordigen, zoals de ANWB en de Consumentenbond, zijn in 2018 het populairst: iets meer dan 4 op de 10 Nederlanders zijn lid van een consumentenorganisatie. Ruim 1 op de 3 is lid van een sportvereniging en 1 op de 5 van een organisatie die zich inzet voor het milieu. Van een vakbond is 14 procent lid, in 2014 was dit nog 15 procent.

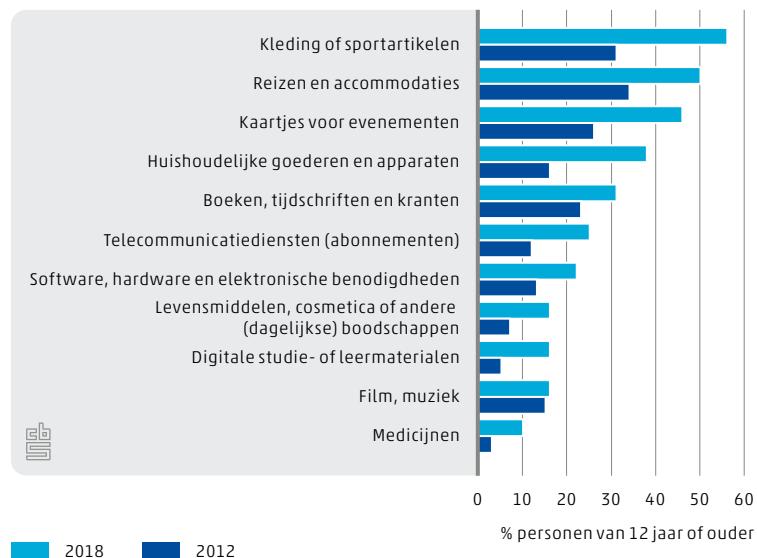

In 2018 ging 86 procent van de Nederlanders van 12 jaar of ouder dagelijks of vrijwel dagelijks het internet op. In 2012 was dat nog 76 procent. Meer dan 95 procent van de 12- tot 45-jarigen was in 2018 dagelijks online. Maar ook het dagelijks internetgebruik van 65-plussers neemt toe. Inmiddels gaat bijna drie kwart van de 65- tot 75-jarigen dagelijks het web op, in 2012 deed de helft van deze ouderen dit.

Dagelijks online

Aankopen via internet

Het dagelijks gebruik van internet onder 75-plussers verdrievoudigde zelfs van 16 procent in 2012 naar 46 procent in 2018. Online shoppers kochten in 2018 het vaakst kleding of sportartikelen (56 procent), reizen en vakanties (50 procent), kaartjes voor evenementen (46 procent) en huishoudelijke goederen en apparaten (38 procent). De grootste groei van de online-aankopen is te zien in de categorieën kleding of sportartikelen en huishoudelijke goederen en apparaten. In 2012 gaf achtereenvolgens 31 procent en 16 procent aan deze producten via internet gekocht te hebben.

Van alle goederen en diensten die online aangeschaft worden, is de verkoop van films en muziek het minst gestegen. In 2012 zei 15 procent die wel eens online te hebben gekocht, in 2018 was dat 16 procent.

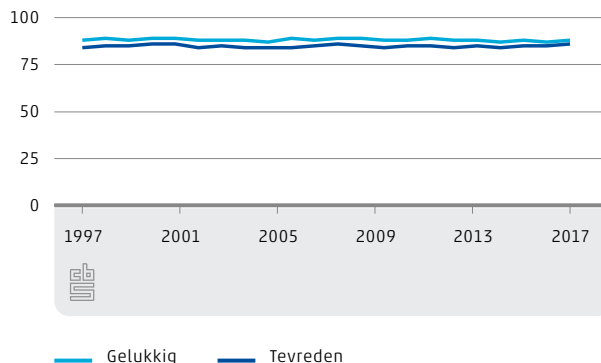
Welzijn

Nederlanders prijzen zichzelf overwegend gelukkig. Bijna 9 op de 10 volwassenen gaven in 2018 aan gelukkig te zijn. Een iets lager aandeel, 85 procent, is tevreden met het leven. Zowel het aandeel mensen dat zegt zich gelukkig te voelen als het percentage dat aangeeft tevreden te zijn, is sinds 1997 nagenoeg gelijk gebleven.

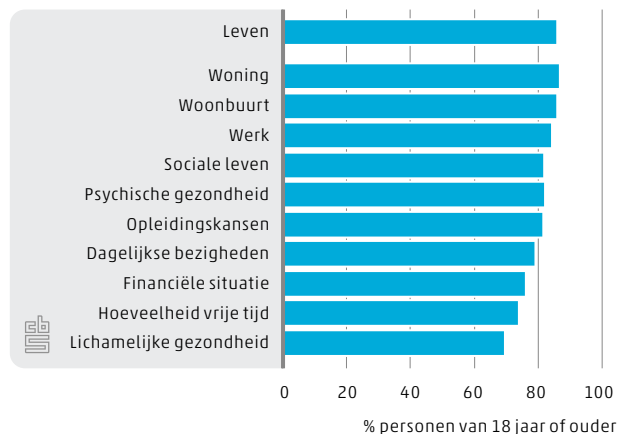
De tevredenheid strekt zich uit over verschillende onderdelen van het leven. Met de woning en de buurt is achtereenvolgens 87 procent en 86 procent van de volwassenen tevreden, met de lichamelijke gezondheid is 69 procent tevreden. Ook met de hoeveelheid beschikbare vrije tijd en de financiële situatie zijn volwassenen wat minder content dan met het leven zelf.

Gelukkig en tevreden met het leven

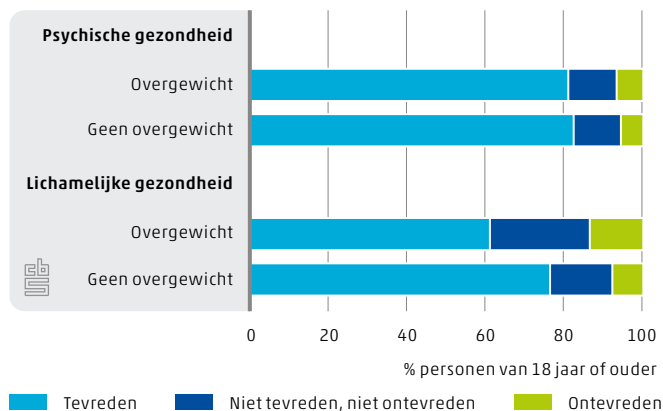
% personen van 18 jaar of ouder

Tevredenheid met onderdelen van het leven, 2018

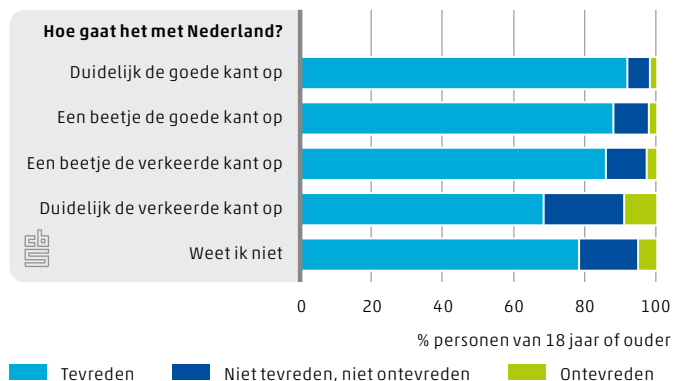
Tevreden met gezondheid naar overgewicht, 2018

Mensen met overgewicht zijn minder vaak tevreden over hun lichamelijke gezondheid dan mensen die geen overgewicht hebben. Van de volwassenen met overgewicht is 62 procent tevreden met hun lichamelijke gezondheid, van degenen zonder overgewicht is dit 77 procent. Mensen met of zonder overgewicht verschillen niet in de tevredenheid met hun psychische gezondheid.

De tevredenheid van mensen met hun leven hangt ook samen met meningen over de stand van het land. Vooral mensen met de meest pessimistische kijk, die vinden dat het duidelijk de verkeerde kant op gaat met Nederland, geven het minst vaak aan tevreden te zijn (7 op de 10). Bijna 1 op de 10 is ontevreden. Van de mensen die vinden dat het duidelijk de goede kant op gaat met Nederland, zijn ruim 9 op de 10 tevreden met hun leven en is 1 procent ontevreden.

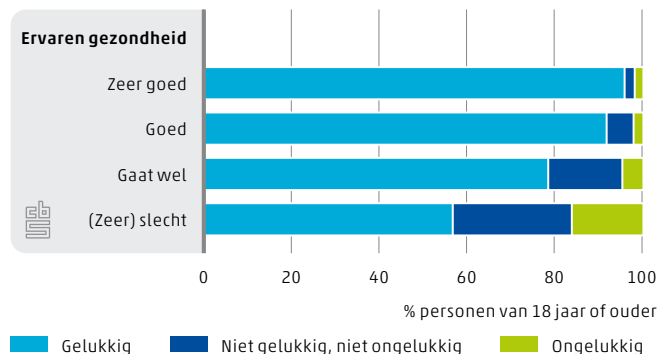
Tevredenheid leven naar mening over Nederland, 2018

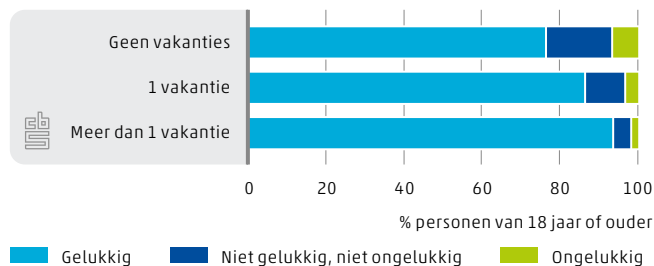
Hoe gelukkig mensen zijn hangt voor een belangrijk deel samen met hoe zij hun gezondheid ervaren. Van de volwassenen die hun gezondheid als zeer goed ervaren, zegt 96 procent gelukkig te zijn, 1 procent ongelukkig. Van de 18-plussers die hun gezondheid als slecht of zeer slecht ervaren is 57 procent gelukkig en 16 procent ongelukkig.

Het ervaren geluk hangt ook samen met het aantal vakanties in het afgelopen jaar. Van degenen die meer dan één keer op vakantie zijn geweest, zegt 94 procent gelukkig te zijn. Van degenen die één keer op vakantie gingen is dat 84 procent, van de thuisblijvers is 77 procent gelukkig.

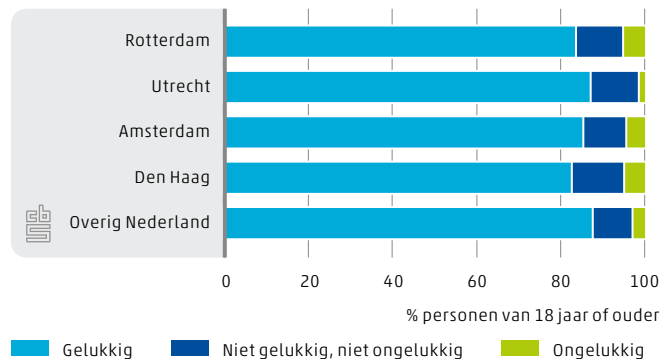
Geluk naar ervaren gezondheid, 2018

Geluk naar aantal vakanties, 2018

Geluk naar woonplaats, 2017/2018

Niet overal zeggen mensen even gelukkig te zijn, dit verschilt onder meer per woon-gemeente. Van de vier grootste steden geven inwoners uit Utrecht vaker aan gelukkig te zijn dan inwoners van Amsterdam, Rotterdam of Den Haag. Volwassenen in Utrecht zijn met 88 procent even vaak gelukkig als degenen die niet in een van de vier grote steden wonen. Inwoners van Den Haag en Rotterdam geven met 83 procent en 84 procent het minst vaak aan gelukkig te zijn. In beide steden is 5 procent van de 18-plussers ongelukkig. In Utrecht is dat 1 procent.

2,7%

economische groei in 2018

4,1%

groeide de omzet in de horeca

2. Economie

Opnieuw sterke economische groei

De Nederlandse economie groeide in 2018 met 2,7 procent. Dit is slechts iets minder dan de groei in 2017, toen de economie met 2,9 procent de sterkste economische groei in tien jaar tijd doormaakte. De Nederlandse economie groeit daarmee al negentien kwartalen op rij.

Arbeidsmarkt boekt records

De economische groeispurt was ook te merken op de arbeidsmarkt. Er zijn 259 duizend banen bijgekomen. Sinds 1995 kwamen er alleen in 2007 in een jaar tijd zoveel banen bij. Op de landbouw en de financiële dienstverlening na groeide de werkgelegenheid in alle bedrijfstakken. Vooral in de zakelijke dienstverlening, de handel, vervoer en horeca en in de zorg kwamen er veel banen bij. Mede hierdoor daalde het aantal werklozen met 88 duizend personen. Vooral bij mensen van 15 tot 25 jaar daalde de werkloosheid sterk. De jeugdwerkloosheid bereikte in 2018 dan ook het laagste niveau sinds 1975.

Met de stijging van het aantal banen kwamen er ook meer vacatures bij. Eind 2018 waren er voor iedere honderd werklozen 80 vacatures. De arbeidsmarkt is daarmee zelfs nog iets krapper dan vlak voor de crisis, toen er 79 vacatures per honderd werklozen waren. De spanning op de arbeidsmarkt is gedurende het jaar sterk opgelopen. Dit is ook te merken bij de sentimenten van ondernemers. Een kwart van de bedrijven zegt last te hebben van een gebrek aan personeel. Vooral bij uitzendbureaus, handel en vervoer en de ICT is de krapte groot.

Consument jaagt groei aan

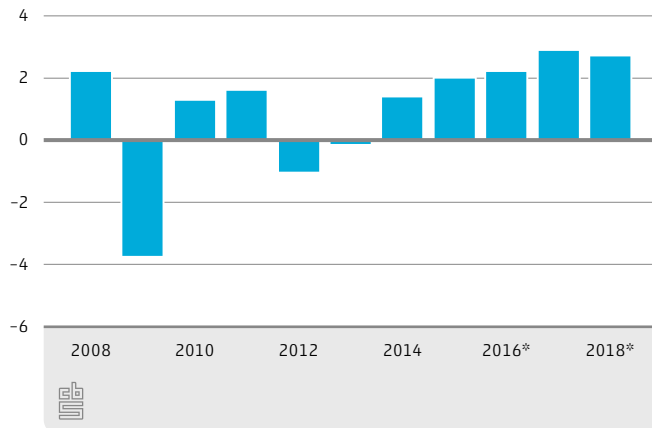
De economische groei komt voor het grootste deel voor rekening van de binnenlandse bestedingen, consumptie en investeringen. De groei van de consumptie van huishoudens was het meest opvallend. Die bedroeg 2,5 procent, de grootste consumptiegroei van deze eeuw. Consumenten gaven vooral meer uit aan

duurzame goederen zoals vervoermiddelen en elektrische apparaten. Ook in de horeca besteedden ze meer.

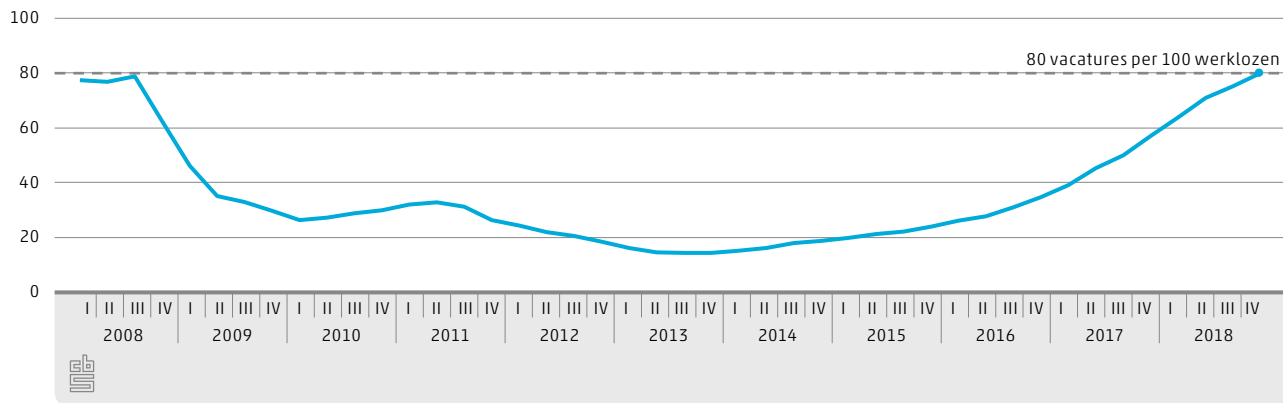
De investeringen leverden een bijna net zo grote bijdrage aan de economische groei als de consumptie. Opnieuw werd er meer geïnvesteerd in woningen en andere bouwwerken. Verder was er een sterke toename van de investeringen in vervoermiddelen en machines en installaties. De bijdrage van de buitenlandse handel aan de economische groei was bescheiden. De export groeide aanzienlijk minder dan in 2017.

Bbp

% verandering t.o.v. een jaar eerder

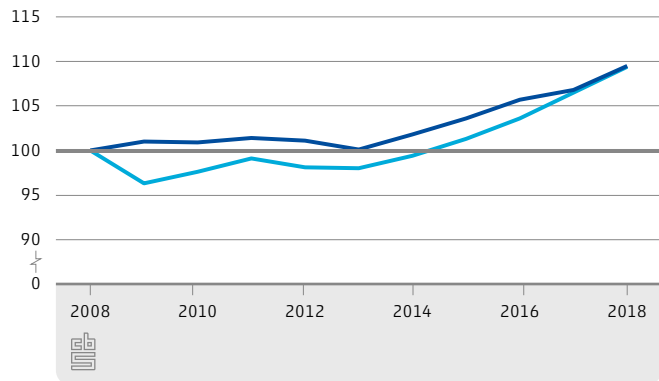

Vacatures per 100 werklozen

Bbp en inkomen

2008=100

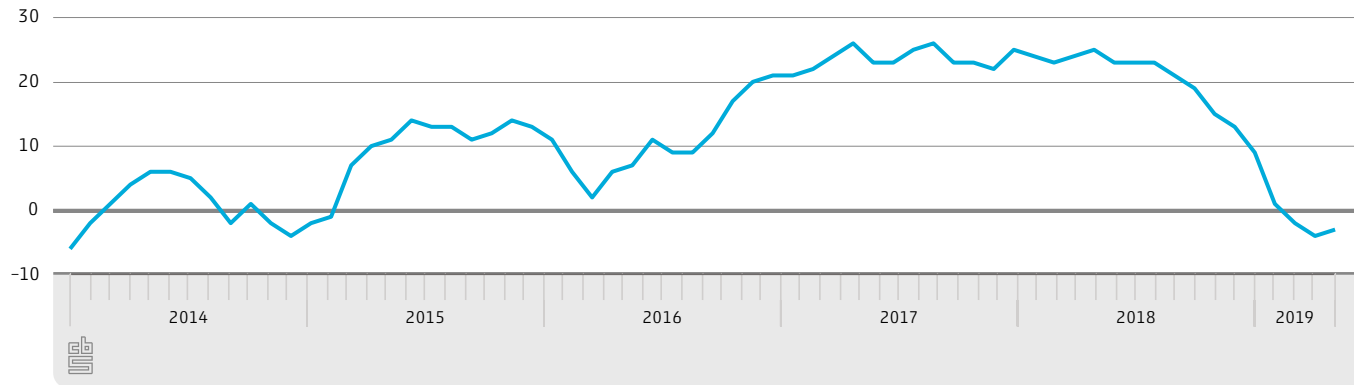

— Bbp — Reëel beschikbaar inkomen

Van alle bedrijfstakken groeide de bouw het hardst. Ook de zakelijke dienstverlening, waaronder uitzendbureaus, kende een snelle groei. Deze bedrijfstakken waren ook in 2017 de snelst groeiende. De minder goed presterende bedrijfstakken waren ook grotendeels dezelfde als in 2017. Opnieuw kromp de toegevoegde waarde (productie minus verbruik) bij de delfstoffenwinning en de financiële dienstverlening. De landbouw was de derde bedrijfstak met krimp, na een minimale groei in 2017.

Consumentenvertrouwen

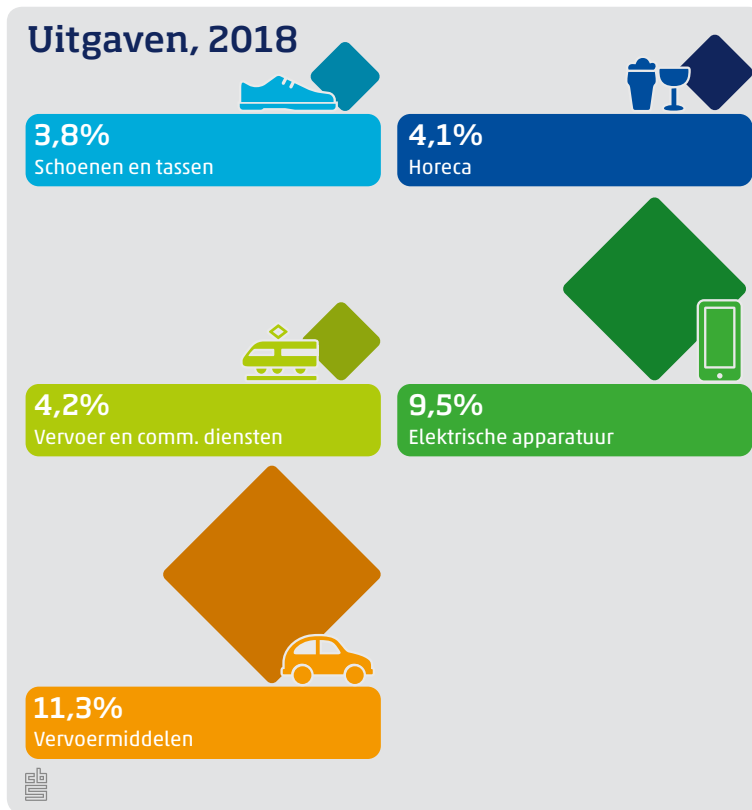
gemiddelde van de deelvragen

Inkomensgroei trekt aan

In tegenstelling tot 2017 was de groei van de werkgelegenheid nu wel terug te zien in het totale inkomen van Nederlandse huishoudens. Het reëel beschikbaar inkomen steeg met 2,6 procent, de grootste inkomensgroei na 2001. De groei komt voor een groot deel voor rekening van de toename van het aantal werkenden. De bijdrage van de loonontwikkeling was bescheiden. Gecorrigeerd voor prijsstijgingen namen de cao-lonen per gewerkt uur slechts 0,3 procent toe. Sinds de crisis, vanaf 2009, is het beschikbaar inkomen van huishoudens iets sneller gegroeid dan het bruto binnenlands product (bbp).

Voor het bedrijfsleven was 2018 een uitstekend jaar. Het aantal faillissementen was deze eeuw niet eerder zo laag en de niet-financiële ondernemingen boekten een recordwinst van 255 miljard euro, ruim 24 miljard euro meer dan een jaar eerder.

Overheidsfinanciën op orde

De overheid boekte in 2018 een recordoverschot op de begroting van 11,3 miljard euro. Dat komt overeen met 1,5 procent van het bbp. Mede hierdoor daalde de staatsschuld verder, tot 52,4 procent van het bbp. De overheidsfinanciën voldoen daarmee ruimschoots aan de Europese normen.

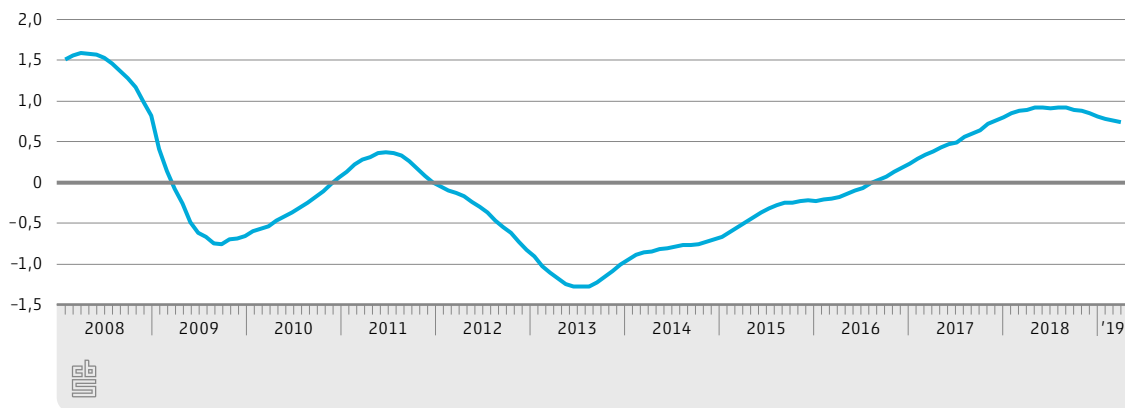
Conjunctuur over hoogtepunt heen

De economische voorspoed van de afgelopen jaren ging lange tijd vergezeld van een hoog vertrouwen bij zowel ondernemers als consumenten.

Daar kwam in de nazomer van 2018 plotseling verandering in. In een halfjaar tijd nam het consumentenvertrouwen met ruim twintig punten af. In februari 2019 was het consumentenvertrouwen voor het eerst in vier jaar weer negatief. Consumenten waren negatiever over zowel het algemene economische beeld als over de eigen financiën. Dat laatste hangt mogelijk samen met de aangekondigde lastenverzwaringen in de vorm van hogere energiebelasting en een verhoging van het lage btw-tarief.

Economisch beeld

conjunctuurklokindicator

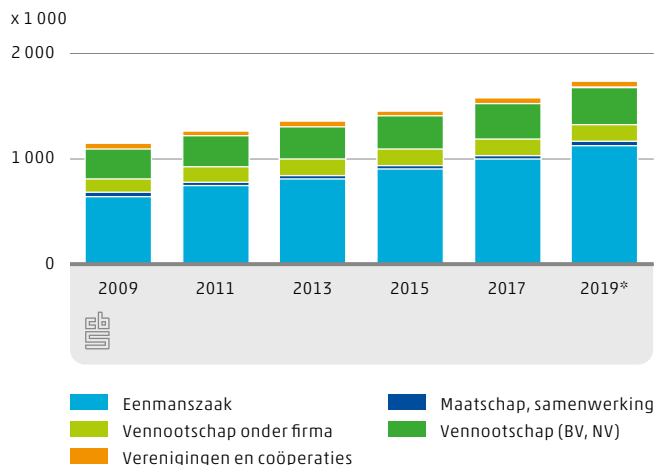
Ook het producentenvertrouwen daalde in de loop van 2018 iets, maar bleef nog wel positief. Gecombineerd met de wat minder sterke groei-cijfers in de tweede helft van het jaar betekent dit dat het economisch beeld in de laatste maanden van het jaar iets is verslechterd. De meeste indicatoren van de conjunctuurklok zitten nu in het oranje kwadrant: ze doen het beter dan de langjarige trend, maar slechter dan de afgelopen periode. Alleen de arbeidsmarktindicatoren, die altijd achterlopen in het conjunctuurbeeld, bevinden zich nog in het groene kwadrant.

Consumentenprijzen stijgen iets sneller

De consumentenprijzen lagen in 2018 gemiddeld 1,7 procent hoger dan in het voorgaande jaar. Dat is een iets hogere prijsstijging dan in 2017, maar nog steeds iets onder het streefdoel van 2 procent van de Europese Centrale Bank. Ook elders in de eurozone is de stijging van de consumentenprijzen beperkt. De afzetprijzen van de industrie stegen juist iets minder hard dan in 2017. Op de woningmarkt daarentegen was de

prijsstijging daarentegen bijzonder hoog. De prijzen van bestaande koopwoningen stegen gemiddeld met 9 procent, de grootste stijging na 2001. De regionale verschillen in prijsstijging zijn groot: in de helft van de provincies lagen de huizenprijzen eind 2018 nog onder het niveau van de zomer van 2008, vlak voor het begin van de financiële crisis. In Amsterdam liggen de huizenprijzen daarentegen inmiddels ruim 40 procent hoger.

Bedrijven, rechtsvorm, 1e kwartaal

Toename aantal bedrijven, 1e kwartaal 2019

Cijfers

Bedrijven

In 2018 is het aantal bedrijven met bijna 90 duizend toegenomen. Ruim drie kwart van deze toename komt door een stijging van het aantal eenmanszaken. Dit is een ontwikkeling die al langere tijd speelt. De afgelopen tien jaar is het aantal bedrijven toegenomen met 600 duizend, waarvan 80 procent voor rekening van de eenmanszaken komt.

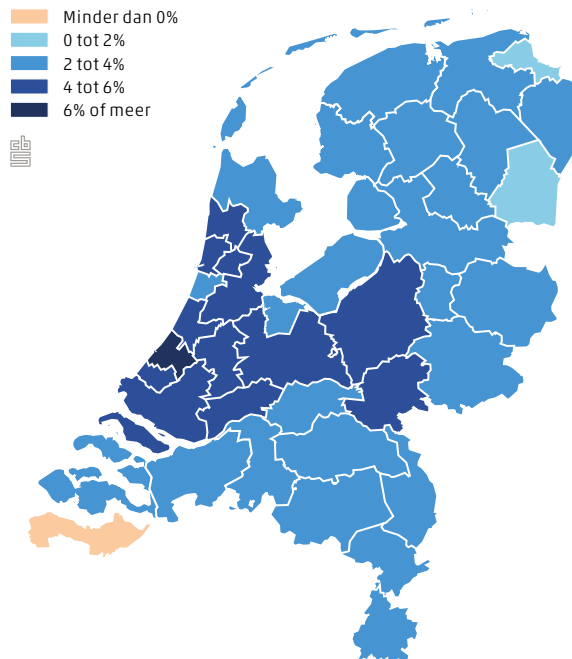
De zakelijke dienstverlening droeg met een toename van 23 duizend het sterkst bij aan de groei van het aantal bedrijven. Binnen de zakelijke dienstverlening is de grootste groei bij de organisatieadviesbureaus, waarvan het aantal met bijna 7 duizend is toegenomen. Deze branche is al jaren een sterke groeier: in de afgelopen tien jaar is het aantal bedrijven toegenomen met bijna 60 duizend. Van de nieuwe bedrijven in 2018 is bij 97 procent slechts 1 persoon werkzaam.

Het aantal bedrijven in de overheid, onderwijs en zorg is toegenomen met ruim 19 duizend. Sterke groeisectoren zijn studiebegeleiding (2 995 bedrijven erbij) en sportscholen (2 285 bedrijven).

In het overgrote deel van de bedrijfstakken binnen de handel, vervoer en horeca is het aantal bedrijven toegenomen. De grootste toename is bij webwinkels (2 940 bedrijven), eventcatering (1 365 bedrijven), goederenwegvervoer (1 200 bedrijven) en vervoer per taxi (840 bedrijven). Daling van het aantal bedrijven is beperkt tot een klein aantal bedrijfstakken. De belangrijkste zijn winkels (geen supermarkt of warenhuis, 920 bedrijven minder), markthandelaren (325 bedrijven minder) en cafés (190 bedrijven minder).

Het aantal bedrijfsvestigingen nam in 2018 toe, maar niet in elke regio. In de agglomeratie Den Haag (7,4 procent) was de toename van het aantal vestigingen het sterkst. In Delfzijl en omgeving veranderde het aantal bedrijfsvestigingen nauwelijks. In Zeeuws-Vlaanderen nam het aantal vestigingen van bedrijven zelfs af met 1,6 procent.

Vestigingen van bedrijven¹⁾, 2019 t.o.v. 2018

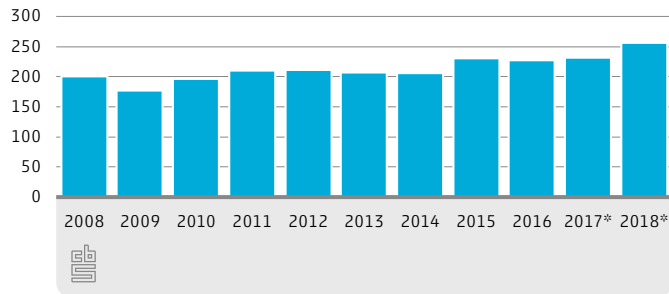

¹⁾ Exclusief overheid, onderwijs en zorg.

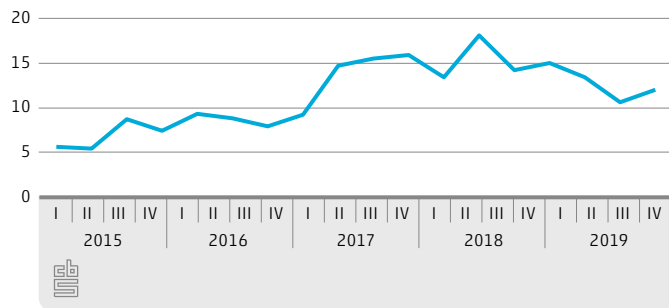
De brutowinst vóór belasting van niet-financiële bedrijven kwam in 2018 uit op 255 miljard euro. Dat is het hoogste bedrag sinds 1995 en 24,4 miljard euro meer dan in 2017.

Brutowinst niet-financiële bedrijven voor belasting

mld euro

Ondernemersvertrouwen

Bron: CBS, EIB, KVK, MKB-Nederland, VNO-NCW.

De brutowinst vóór belastingen is gelijk aan de operationele winst plus het inkomen uit vermogen, zoals renteopbrengsten en dividenden, en verminderd met de betaalde rente en enkele betalingen aan de

overheid, onder meer in verband met de aardgaswinning en erfpacht.

De toename van de winst in 2018 was voor meer dan de helft toe te schrijven aan de winsten van buitenlandse dochters van Nederlandse bedrijven. Deze winsten waren 13,2 miljard euro hoger dan in 2017. Enkele multinationals waren verantwoordelijk voor het leeuwendeel van deze toename.

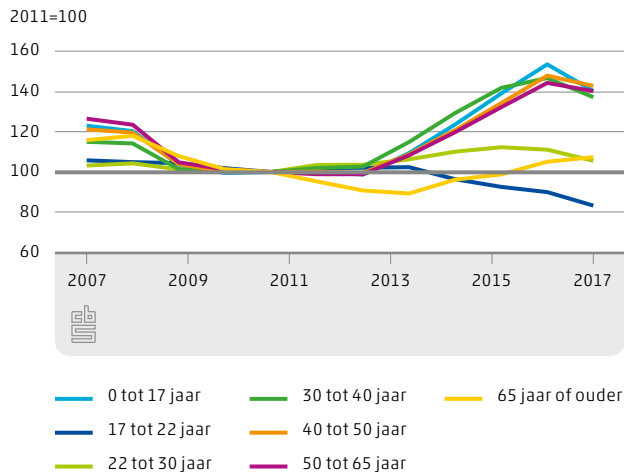
Het ondernemersvertrouwen, de stemmingsindicator van het niet-financiële bedrijfsleven, bereikte in het eerste kwartaal van 2018 de hoogste waarde sinds 2008 (18,1). Het gehele jaar 2018 waren ondernemers positief gestemd, de stemming lag ruim hoger dan het langjarig gemiddelde. Wel nam het ondernemersvertrouwen gedurende 2018 gestaag af en kwam uit op 10,6 begin 2019. In het tweede kwartaal van 2019 nam het vertrouwen toe tot 12,0. Ondanks het feit dat het ondernemersvertrouwen lager is dan een jaar geleden, bevindt het zich nog steeds op een hoog niveau. In de bouw, groothandel en zakelijke dienstverlening is het ondernemersvertrouwen bovengemiddeld hoog. Ondernemers in de autobranche zijn met een saldo van -5,3 negatief gestemd.

Bouwen en wonen

In 2018 verhuisden 1,79 miljoen inwoners van Nederland, 5 procent minder dan in 2017. Vanaf 2013 vertoonde het aantal verhuizingen in de leeftijdsgroep 30 tot 65 jaar een stijgende lijn. De 17- tot 22-jarigen vormden daar een uitzondering op en wisselden juist minder van woning. De in 2015 van kracht geworden veranderingen in de studiefinanciering zijn daar debet aan. Het aantal verhuisde personen is in 2018 is overigens hoger dan in periode 2006–2008, de vorige periode van hoogconjunctuur.

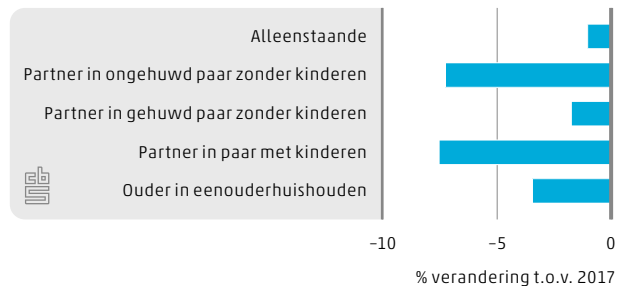
In 2018 daalde het aantal verhuizingen vooral onder ongetrouwde stellen zonder kinderen en getrouwde stellen met kinderen, in beide groepen met meer dan 7 procent. In de crisis-jaren konden jonge gezinnen hun verhuisplannen niet verwezenlijken, maar na 2013 lukte dit wel en steeg het aantal verhuizingen van deze groep. Vermoedelijk daalde het aantal verhuizingen in 2018 omdat de meeste gezinnen die tijdens de crisis wilden verhuizen, dat al hadden gedaan. Tegelijk is sprake van toenemende krapte op de woningmarkt.

Verhuisde personen naar leeftijd¹⁾

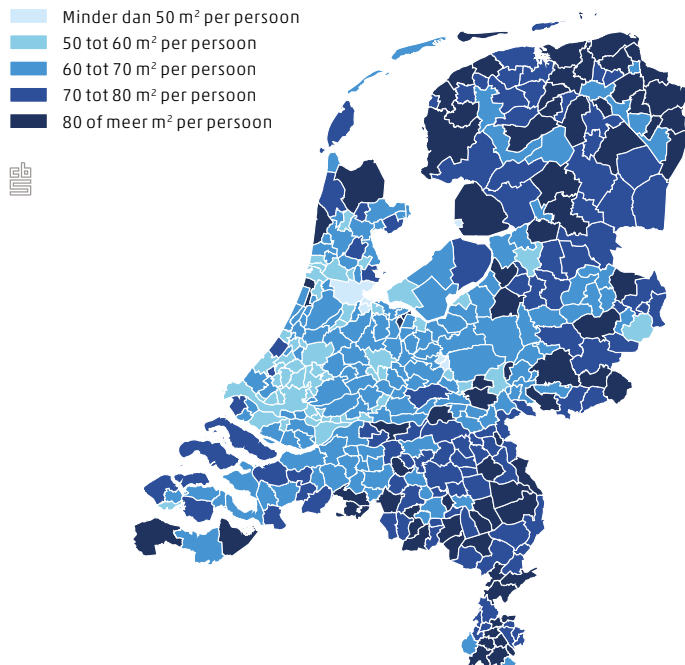

¹⁾ Gecorrigeerd voor leeftijdsopbouweffecten.

Verhuisde personen, 2018

Gemiddelde woonoppervlakte, 2017

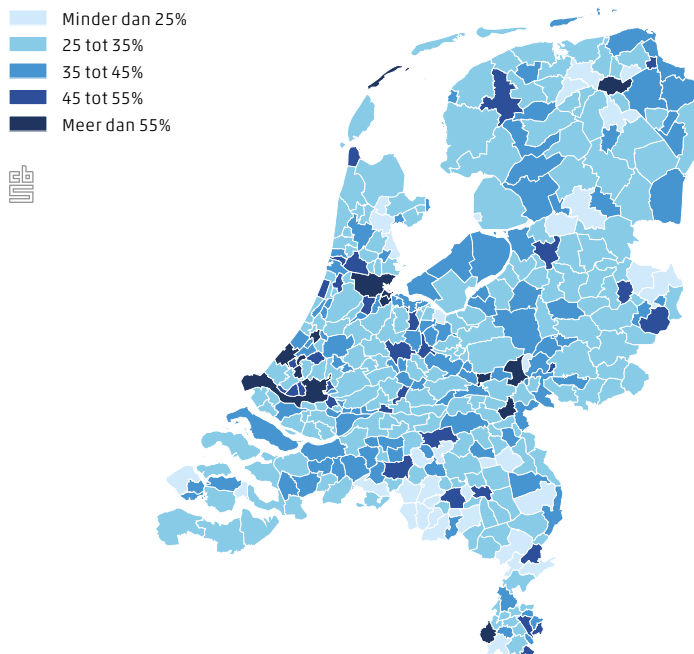
Gemiddeld heeft een Nederlander 65 vierkante meter woonoppervlakte. Er zijn grote verschillen tussen regio's en ook tussen het beschikbare woonoppervlakte per type huishouden. In de Randstad is het gemiddelde woonoppervlak per persoon doorgaans kleiner dan daarbuiten. In de grote steden is het woonoppervlak gemiddeld het kleinst. In Amsterdam is dit per persoon gemiddeld 49 vierkante meter.

De Nederlandse woningvoorraad bestond op 1 januari 2018 uit 7,7 miljoen woningen. Hiervan was 42 procent een huurwoning. Van deze huurwoningen was bijna 70 procent in het bezit van een corporatie. De overige huurwoningen waren in bezit van bedrijven, institutionele beleggers en particulieren. De gemeenten Amsterdam (70 procent), Rotterdam (64 procent) en Delft (62 procent) hebben relatief de meeste huurwoningen. In Rozendaal zijn verreweg de meeste woningen een koopwoning. In 2018 werden bijna 66 duizend nieuwbouwwoningen gebouwd, bijna 5 procent meer dan in 2017 en het hoogste aantal na 2009. Met deze nieuwbouw groeide de totale woning-

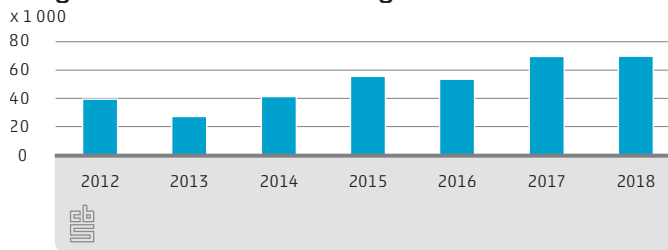
voorraad met 0,9 procent tot ruim 7,8 miljoen woningen op 1 januari 2019. Tussen 2000 en 2009 groeide de woningvoorraad door nieuwbouw jaarlijks met gemiddeld zo'n 76 duizend woningen per jaar. Op het dieptepunt in 2014 was dat geslonken tot 45 duizend nieuwbouwwoningen. In de drie jaren daarna groeide het aantal nieuwbouwwoningen steeds harder. In 2018 werd er ook weer meer gebouwd dan het jaar ervoor, maar de groei viel wel wat terug.

Voor bijna 70 duizend nieuw te bouwen woningen werd in 2018 een bouwvergunning afgegeven. Dat is ongeveer gelijk aan het aantal in 2017. In 2013 werd slechts voor 27 duizend woningen een vergunning afgegeven, een dieptepunt. Vanaf dat moment nam het aantal bouwvergunningen toe, maar het aantal is nog niet op het niveau van vóór de crisis.

Huurwoningen, 2018

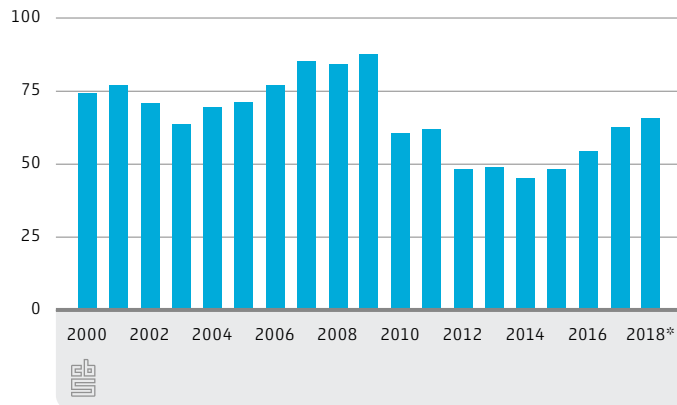

Vergunde nieuwbouwwoningen

Nieuwbouwwoningen

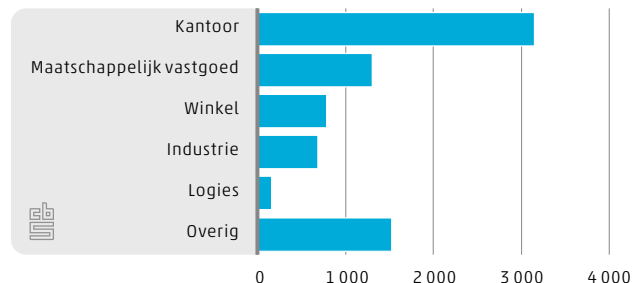
x 1 000

Tussen 2000 en 2008 werd jaarlijks nog voor gemiddeld 80 duizend nieuw te bouwen woningen een vergunning verleend. Het aantal vergunde nieuwbouwwoningen is een indicator voor het aantal woningen dat gebouwd zal worden. Tussen de oplevering van een woning en de vergunningverlening zit circa twee jaar.

In 2017 zijn 7 570 woningen ontstaan door transformatie van bestaande gebouwen zoals kantoren, winkels of fabriekspanden. Deze woningen zijn ontstaan door de verbouwing van 1 900 panden. Verreweg de meeste woningen (ruim 40 procent) zijn in 2017 ontstaan door aanpassing van kantoor-gebouwen, 17 procent van de woningen was maatschappelijk vastgoed, bijvoorbeeld een school, kerk of sporthal. Ruim 8 procent van de woningen die in 2017 werden toegevoegd aan de woningvoorraad kwam voort uit transformaties.

Oorspronkelijke gebruiksfunctie van transformatiewoningen, 2017*

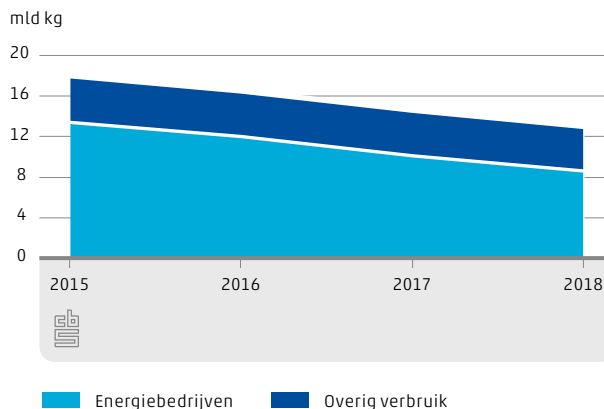

Energie

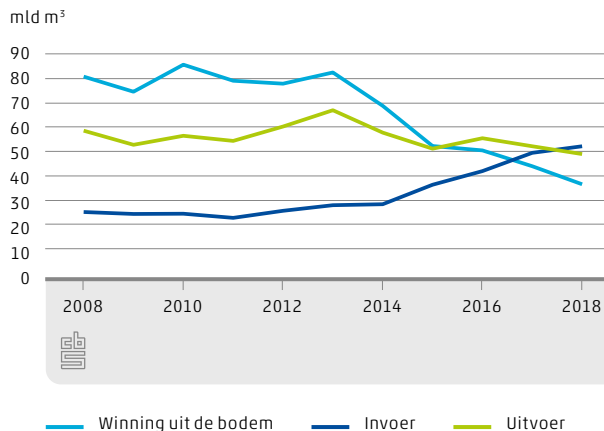
In 2018 is het verbruik van steenkool met 11 procent gedaald ten opzichte van een jaar eerder. Steenkool wordt vooral ingezet voor elektriciteitsopwekking. Na aardgas is steenkool daarvoor de meest gebruikte brandstof. Het verbruik in de kolencentrales nam met 15 procent af, mede door de sluiting van twee centrales in de tweede helft van 2017. Het overige verbruik is vooral ten bate van de ijzer- en staalproductie. Dit verbruik nam met bijna 3 procent af.

Het aanbod van aardgas op de Nederlandse markt schommelt. De gaswinning is de afgelopen vijf jaar meer dan gehalveerd, in samenhang met het kabinetsbesluit om de winning in Groningen terug te schroeven tot nul in 2030. In 2018 nam de winning met een zesde af vergeleken met het jaar daarvoor. De sterkste daling was in 2015, met bijna een kwart. Het verbruik bleef ongeveer gelijk. De invoer van aardgas nam al vanaf 2014 sterker toe, de uitvoer van aardgas werd teruggeschroefd. In 2018 werd voor het eerst meer aardgas ingevoerd dan uitgevoerd.

Verbruik van steenkool

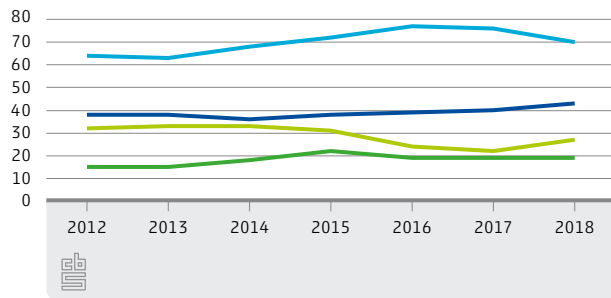

Balans aardgas

Elektriciteitsbalans

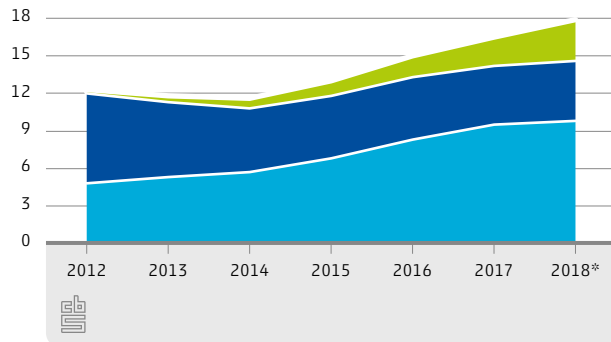
mld kWh

— Centraal opgewekt — Invoer
— Decentraal opgewekt — Uitvoer

Productie hernieuwbare elektriciteit

mld kWh

Windenergie Biomassa Zonnestroom

Het elektriciteitsverbruik was in 2018 met 121 miljard kWh ongeveer gelijk aan een jaar eerder. Het verbruik schommelt al sinds 2005 rond 120 miljard kWh. Elektriciteit wordt zowel in Nederland zelf geproduceerd als ingevoerd uit het buitenland. In 2018 steeg de invoer van stroom met 4 miljard kWh tot bijna 27 miljard kWh. De binnenlandse productie daalde met 4 miljard kWh tot 113 miljard kWh. Deze daling kwam volledig voor rekening van thermische of nucleaire centrales die regulier leveren aan het landelijke hoogspanningsnet van TenneT.

De hoeveelheid decentraal opgewekte elektriciteit steeg juist. Deze stroom komt bijvoorbeeld uit installaties waarvan de elektriciteit op bedrijfsnetwerken wordt gezet, maar ook uit wind-, waterkracht- en zonne-installaties.

De productie van elektriciteit uit hernieuwbare bronnen is in 2018 met 8 procent gestegen naar 18,0 miljard kWh. In 2017 was dit nog 16,7 miljard kWh. Windmolens hadden hierin met 55 procent het grootste aandeel, gevolgd door biomassa met 27 procent, zonnepanelen met bijna 18 procent en waterkracht (niet weer- gegeven in bijgaande figuur) met 0,5 procent.

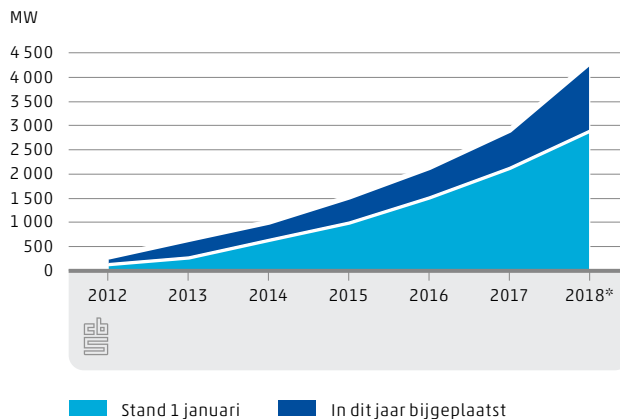
Met name met zonnepanelen is meer elektriciteit opgewekt. In 2017 was het aandeel zonnestroom nog 13 procent. Het aandeel van waterkracht bleef de afgelopen jaren stabiel.

Binnen het totale elektriciteitsverbruik nam het aandeel hernieuwbare stroom toe van 14 procent in 2017 naar 15 procent in 2018.

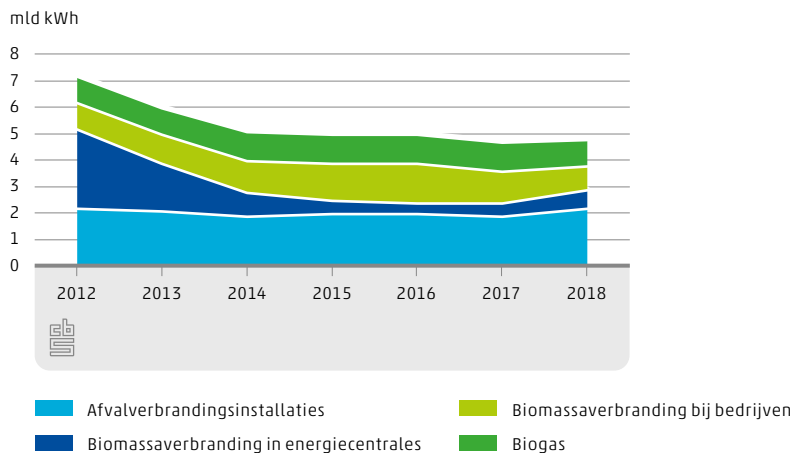
De opwekking van zonnestroom was vóór 2012 van weinig betekenis. Sindsdien groeit het aantal panelen elk jaar. In 2017 werd 2,2 miljard kWh opgewekt, in 2018 was dit 3,2 miljard kWh. Deze stijging van ruim 40 procent houdt verband met de forse toename van de opgestelde capaciteit aan zonnepanelen. Dit vermogen is in 2018 met ongeveer 1 400 megawatt gegroeid naar 4 300 megawatt. Ruim de helft van deze toename, zo'n 800 megawatt, kwam voort uit grotere installaties op daken van gebouwen en op zonneweiden.

De rest van de toename, ongeveer 600 megawatt, kwam van de kleinere installaties, vaak op daken van woningen.

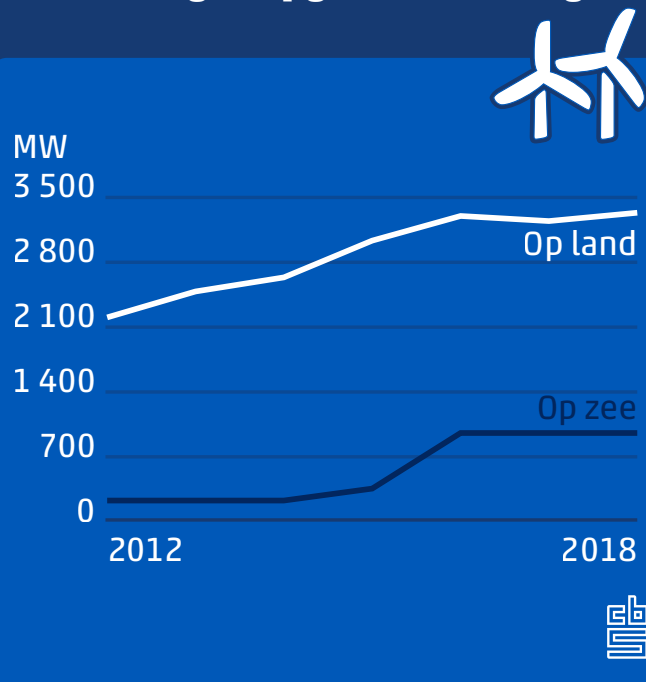
Zonne-energie, opgesteld vermogen

Productie elektriciteit uit biomassa

Windenergie, opgesteld vermogen

Het windmolenpark in Nederland groeide nauwelijks in 2017 en 2018. Per saldo nam de capaciteit van windmolens op land een fractie toe met 90 megawatt naar ruim 3 300 megawatt. Op zee kwamen er geen molens bij en bleef de capaciteit bijna duizend megawatt. De productie van elektriciteit uit windenergie steeg daarom maar beperkt in 2018, met 3 procent, van 9,6 miljard kWh naar 9,9 miljard kWh.

De opwekking van elektriciteit uit het gebruik van biomassa is in 2018 met 2 procent gestegen naar 4,8 miljard kWh. De groei wordt getemperd doordat enkele grote biomassa-installaties bij bedrijven tijdelijk zijn stilgelegd voor onderhoud. Biogas, vooral uit vergisting van reststromen uit de landbouw en de voedingssector, leverde na verbranding in gasmotoren ook iets minder elektriciteit op. Hiertegenover staat de groei van de elektriciteitsproductie uit biomassa bij energiecentrales en uit bioafval bij afvalverbrandingsinstallaties.

Handel en horeca

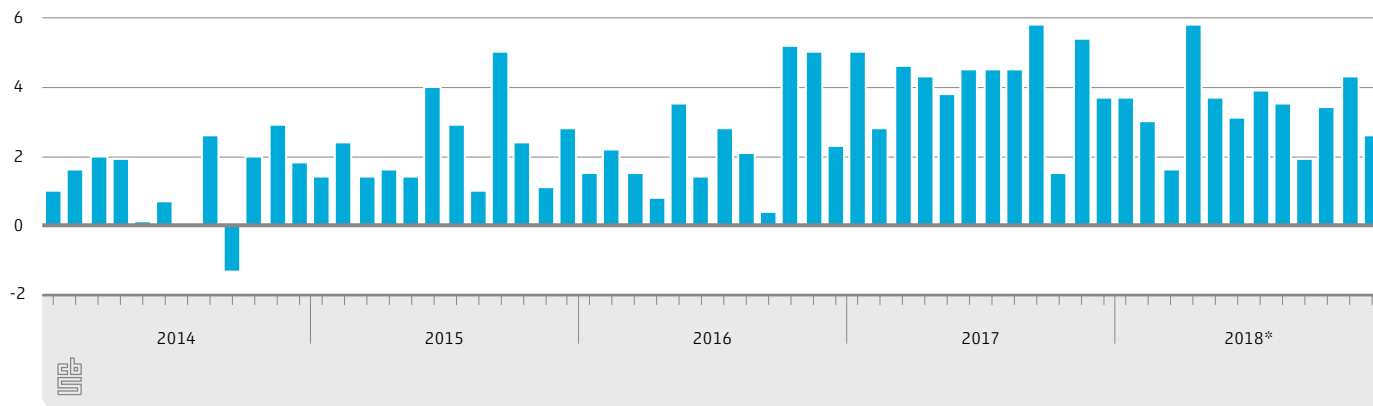
De detailhandel realiseerde in 2018 een omzetstijging van 3,4 procent. Dat is de op één na hoogste omzetgroei na 2007. In 2017 was de omzetgroei 4,2 procent. De verkopen groeiden met 2,9 procent. De omzet van zowel winkels in voedingsmiddelen als winkels in non-food was hoger in 2018. In de non-foodsector profiteerden vooral de winkels in doe-het-zelfartikelen, keukens en vloeren en de winkels in meubels van de opleving van de

huizenmarkt. Ook bij de drogisterijen en de winkels in kleding was de omzet hoger dan in 2017.

De internetverkopen in Nederland zijn de laatste jaren zeer sterk toegenomen. De groei van deze verkopen vlakt wel wat af. In 2018 was de groei voor het derde opeenvolgende jaar lager dan het jaar ervoor. In 2015 was de groei nog 22,1 procent, in 2018 was de groei afgezwakt naar 17,9 procent.

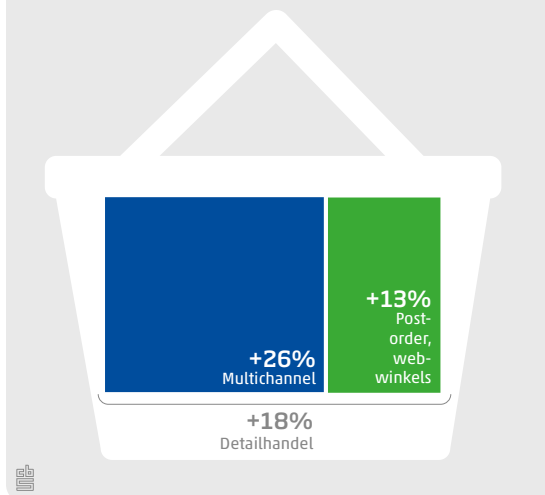
Omzet detailhandel¹⁾ (koopdaggecorrigeerd)

% verandering t.o.v. een jaar eerder

¹⁾ Exclusief tankstations en apotheken.

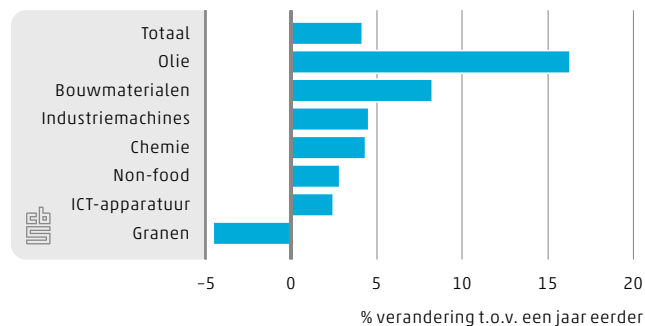
Internetverkopen detailhandel, 2018

De webwinkels, met als hoofdactiviteit verkoop via internet, laten een vergelijkbare ontwikkeling zien. De online omzet van winkels waarvan de verkoop via internet een nevenactiviteit is (multi-channelers) nam in 2018 wel sterker toe, met 26,3 procent, het hoogste percentage van de afgelopen vijf jaar.

In 2018 was de omzet van de groothandel 4 procent hoger dan een jaar eerder. Een hogere olieprijs stuwde de omzet in de olie- en gashandel met meer dan 16 procent. De omzet in bouwmaterialen was 8 procent hoger dan een jaar eerder, net als in 2017. Vanuit de industrie was meer vraag naar grondstoffen en apparatuur. De omzet van de handelaars in chemicaliën nam met dik 4 procent toe, leveranciers van industriemachines boekten bijna 5 procent meer omzet. De omzet van de handelaars in graan was bijna 5 procent lager dan in 2017.

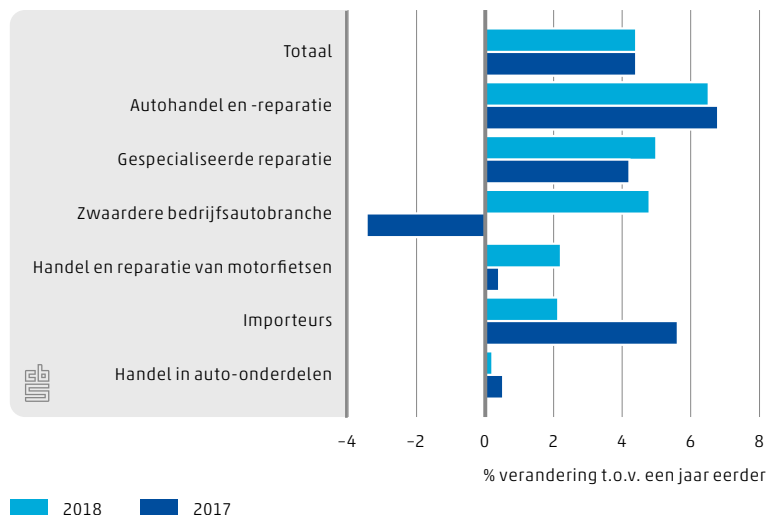
Omzet groothandel, 2018

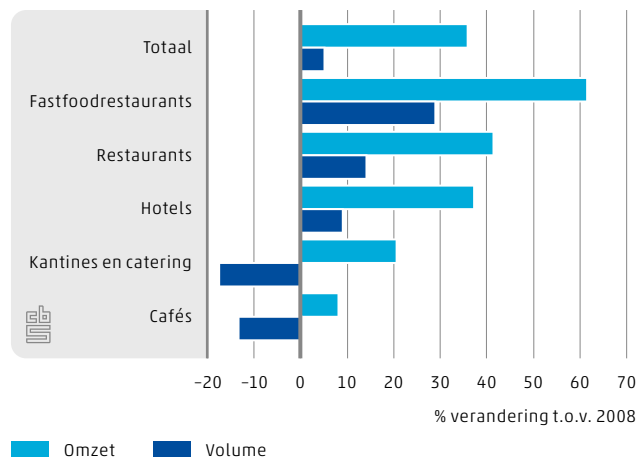
De omzet in de auto- en motorbranche is in 2018 voor het vierde opeenvolgende jaar gestegen. De omzetstijging bedroeg 4,4 procent, nagenoeg gelijk aan de stijging in 2017. Van alle sectoren in de auto- en motorbranche nam de omzet van de autohandel- en reparatie in 2018 het meest toe (6,5 procent). De omzet steeg mede door hogere verkopen van nieuwe personenauto's (7 procent). In de zwaardere-bedrijfsautobranche en de gespecialiseerde autoreparatie groeide de omzet rond 5 procent. In 2017 was in de zwaardere-bedrijfsauto-branche nog een omzetzakking te zien.

De importeurs van nieuwe personenauto's zetten vorig jaar 2 procent meer om. In 2017 was dat nog 5,5 procent meer. De omzet van de handel en reparatie van motorfietsen steeg ook, ruim 2 procent. In de auto-onderdelenbranche verschildte de omzetstijging weinig van 2017, namelijk 0,2 procent.

Omzet auto- en motorbranche

Omzet horeca, 2018

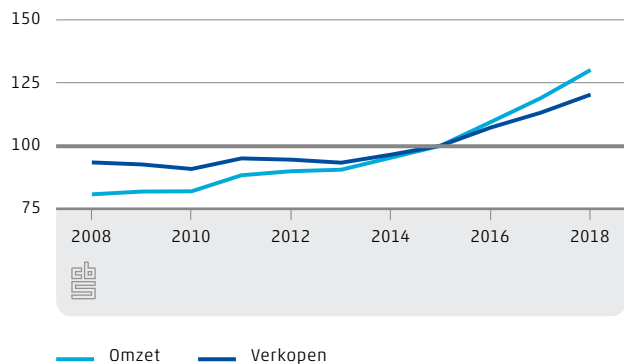

In de periode 2008–2018 groeide de omzet van de horeca met 36 procent. Het aantal consumpties en overnachtingen (volume) lag 5 procent hoger dan in 2008. De omzet van fastfoodrestaurants steeg in die periode met meer dan 60 procent het sterkst. Cafés, kantines en cateraars verkochten minder consumpties. De omzetontwikkeling in de horeca is vooral het gevolg van prijsstijgingen en minder van hogere verkopen.

Voor fastfoodrestaurants (inclusief cafetaria's, ijssalons en eetkramen) steeg de omzet in de periode 2008–2018 onafgebroken en met gemiddeld 5 procent per jaar. Het aantal verkochte consumpties steeg met gemiddeld bijna 3 procent per jaar.

Omzet fastfoodrestaurants

2015=100

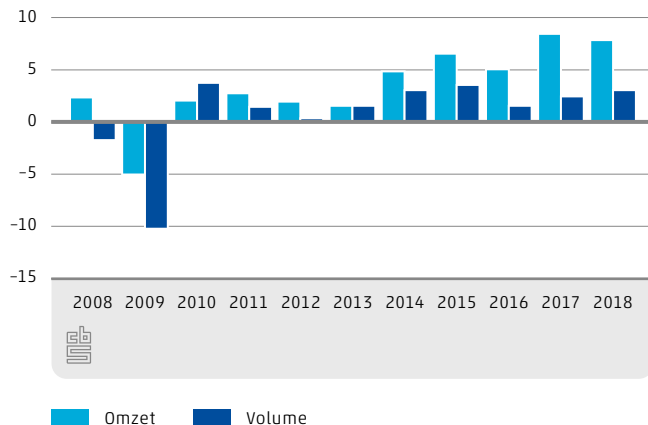

In de periode 2008–2018 nam de omzet van de branche logiesverstreking met 41 procent toe en het aantal overnachtingen met 10 procent. Sinds 2010 nemen de omzet en het aantal overnachtingen van hotels, vakantieparken en campings ieder jaar toe.

Logiesaccommodaties registreerden in 2018 het recordaantal van bijna 117 miljoen overnachtingen. Dat is 5 procent meer dan een jaar eerder en 22 procent meer dan vijf jaar eerder. Het aantal overnachtingen van buitenlandse gasten steeg in 2018 met 49 procent vergeleken met vijf jaar eerder. Het aantal overnachtingen van Nederlandse gasten steeg met 8 procent in deze periode.

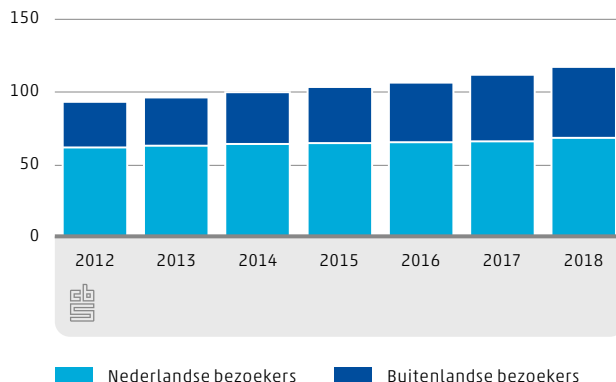
Omzet logiesverstreking

% verandering t.o.v. een jaar eerder

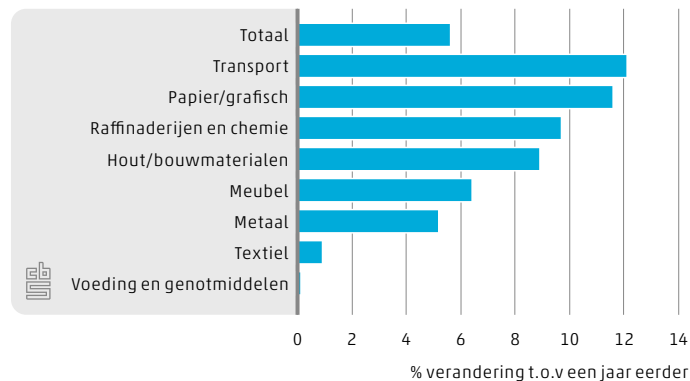

Overnachtingen in logiesaccommodaties

x mln

Omzet industrie, 2018

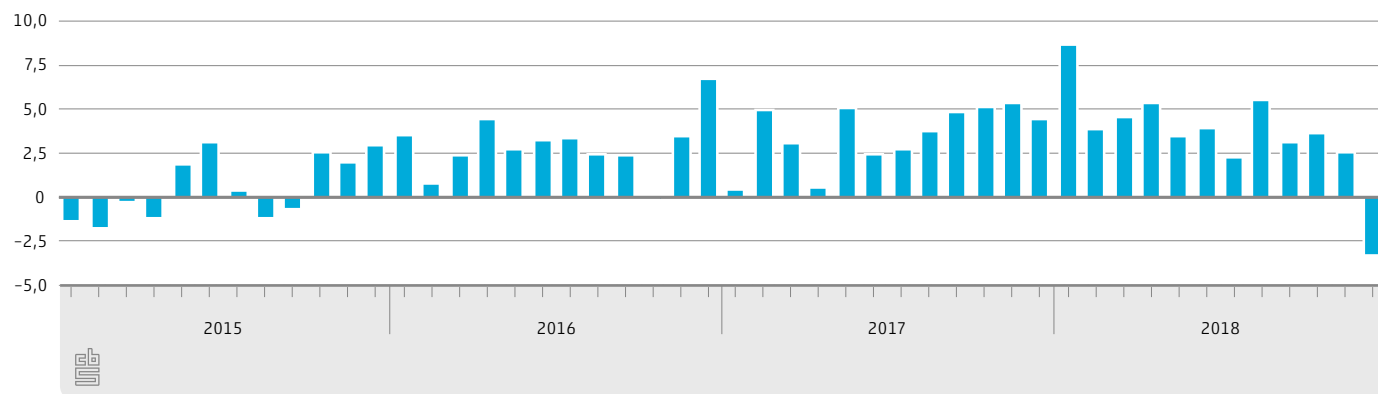

Industrie

De omzet in de industrie steeg in 2018 met 5,6 procent. In alle branches nam de omzet in 2018 toe; bij de voedings- en genotmiddelenindustrie was de jaargroei met 0,1 procent het kleinst en zetten de industriële producenten vrijwel evenveel om als in 2017. De omzet van transportindustrie steeg het meest, ze boekten in 2018 een omzetgroei van 12,1 procent.

Gemiddelde dagproductie industrie

% verandering t.o.v. een jaar eerder

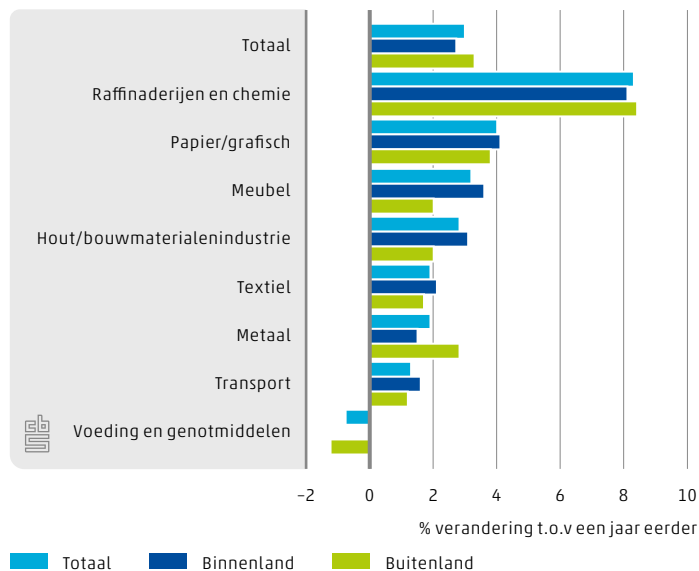

Voor het eerst na september 2015 kromp in december 2018 de productie. De gemiddelde dagproductie van de Nederlandse industrie was die maand 3,2 procent lager dan in december 2017. De productie van de elektrotechnische en elektrische industrie kromp het sterkst. Ook de productie van de chemische, de machine en de farmaceutische industrie kromp sterker dan gemiddeld in de totale industrie.

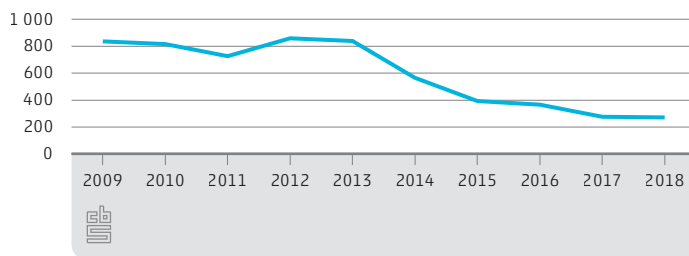
De afzetprijzen in de industrie lagen in 2018 hoger (3,0 procent) dan in 2017. Zowel de prijzen die de Nederlandse producenten in rekening brengen aan binnenlandse klanten als die ze rekenen bij de export stegen, met respectievelijk 2,7 procent en 3,3 procent. Raffinaderijen en chemiebedrijven speelden een grote rol bij de positieve prijsontwikkelingen met prijzen die 8,3 procent hoger waren dan in 2017.

In alle branches stegen de prijzen, behalve in de voedings- en genotmiddelenindustrie. Daar daalden de afzetprijzen met 0,7 procent, de afzetprijzen in het buitenland daalden met 1,2 procent, terwijl die binnen Nederland gelijk bleven.

Afzetprijzen industrie, 2018

Faillissementen industrie

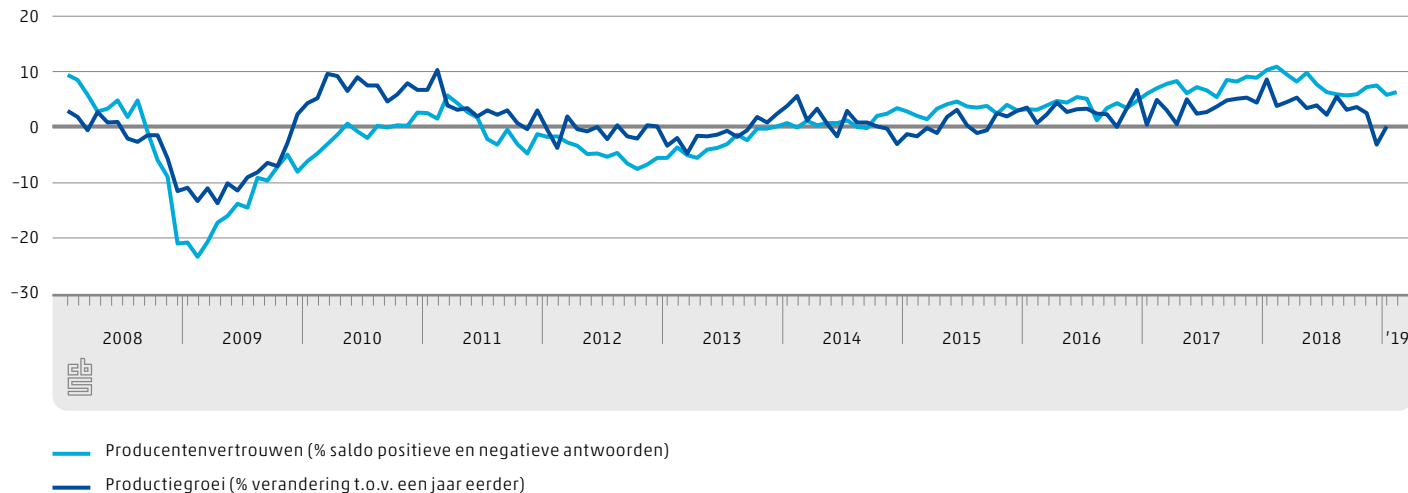

Sinds oktober 2014 hebben positief gestemde ondernemers de overhand. Het producentenvertrouwen in de industrie steeg iets in februari 2019 en ging van 5,8 in januari naar 6,3 in februari 2019. Het vertrouwen van de industriële ondernemers bereikte in februari 2018 een recordhoogte van 10,9. Er is een samenhang tussen producentenvertrouwen en productiegroei. Van oktober 2015 tot en met november 2018 groeide de gemiddelde dagproductie elke maand ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder.

In december van 2018 daalde de productie echter met 3,2 procent. In januari 2019 was het productieniveau nagenoeg gelijk aan het productieniveau van een jaar eerder.

Het aantal uitgesproken faillissementen in de industrie is de afgelopen jaren sterk gedaald. Gingen in 2012 en 2013 jaarlijks nog meer dan 800 bedrijven failliet, in 2015 waren dat er minder dan 400. In 2018 vroegen 270 bedrijven hun faillissement aan. Dit is een daling van bijna 69 procent ten opzichte van het hoogtepunt in 2012.

Producentenvertrouwen en productiegroei industrie

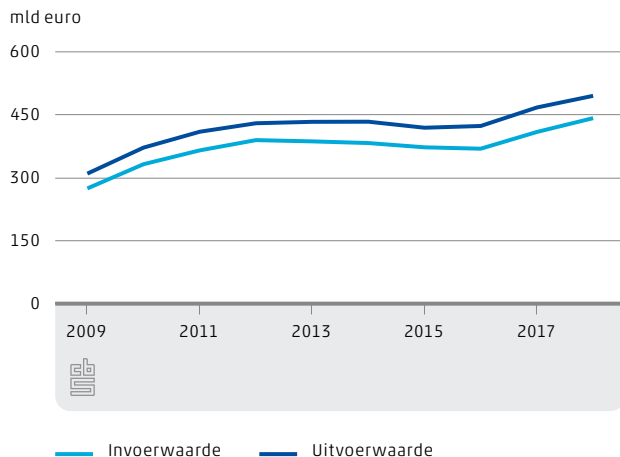

Internationale handel

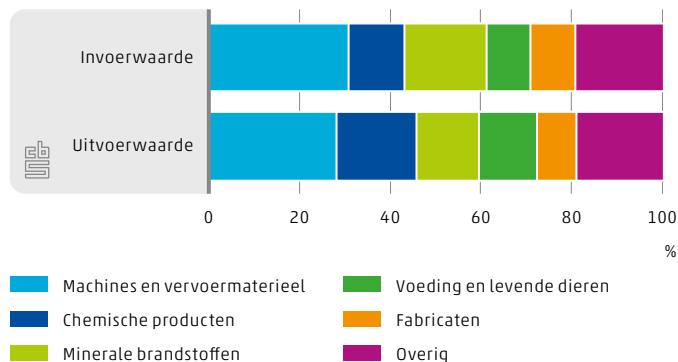
De internationale handel in goederen groeide in 2018 door. De invoerwaarde van goederen steeg met 8 procent naar 442 miljard euro. De uitvoerwaarde bedroeg 495 miljard euro, 6 procent hoger dan in 2017.

De categorie machines en vervoermaterieel was goed voor 31 procent van de waarde van de invoer en 29 procent van de waarde van de uitvoer. Chemische producten droegen 18 procent bij aan de uitvoerwaarde en 12 procent aan de invoerwaarde. Voor de minerale brandstoffen geldt het omgekeerde: 14 procent van de uitvoerwaarde en 18 procent van de invoerwaarde betrof deze goederen.

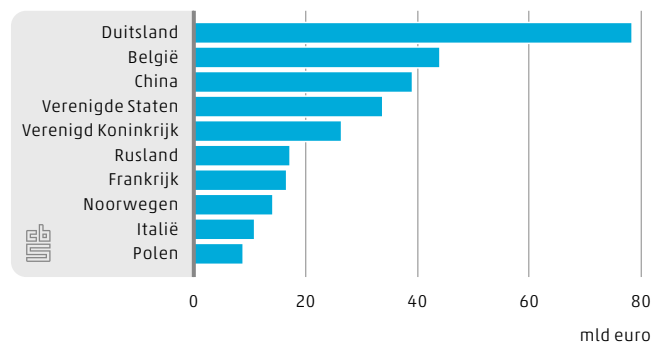
Internationale handel in goederen

Internationale goederenhandel, 2018*

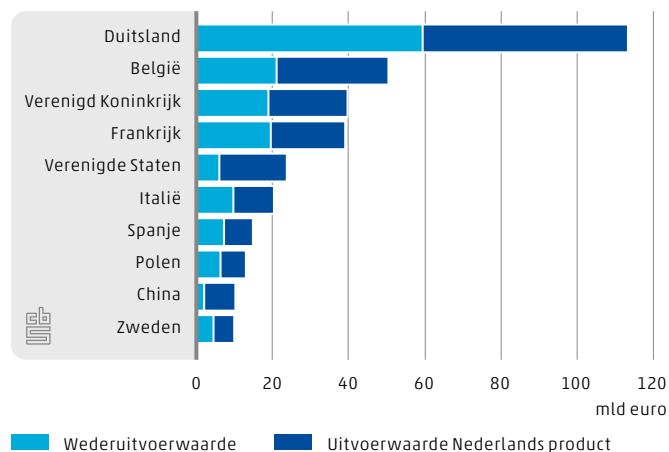

Invoerwaarde goederen naar herkomst, 2018*

Nederland importeerde in 2018 de hoogste waarde aan goederen uit Duitsland. België en China waren het tweede en derde invoerland voor Nederland. De invoer uit Noorwegen groeide het hardst. De invoerwaarde van goederen uit dit land was 36 procent hoger dan in 2017.

Uitvoerwaarde goederen naar bestemming, 2018*

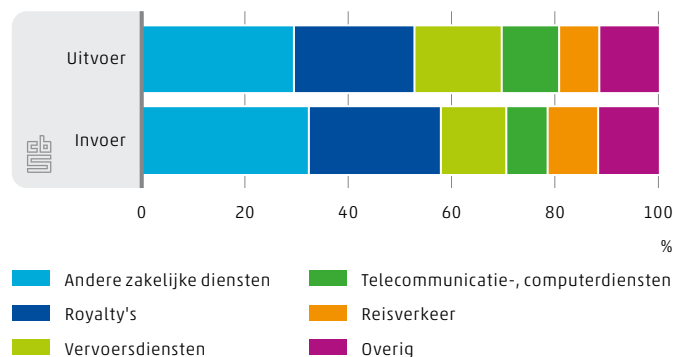
De uitvoer naar Duitsland was goed voor bijna een kwart van de totale uitvoerwaarde van goederen. België en het Verenigd Koninkrijk waren het tweede en derde uitvoerland voor Nederland. Van de top tien van uitvoerlanden groeide in 2018 de uitvoer naar de Verenigde Staten het sterkst, 20 procent. De goederen-uitvoer naar China daalde het hardst, 10 procent naar de waarde. De uitvoer naar deze twee landen bestond voor het leeuwendeel uit Nederlandse producten, terwijl er naar Duitsland per saldo juist meer wederuitvoer was.

In 2018 voerde Nederland voor 195 miljard euro aan diensten in en voor 206 miljard euro aan diensten uit. Beide stromen zijn met een derde toegenomen sinds 2014, een absolute groei van 50 miljard euro. In 2015 is een piek te zien in de invoer van diensten. De toename van beide stromen wordt veroorzaakt door een eenmalige aanschaf van zeer grote hoeveelheden intellectueel eigendom.

De belangrijkste handelspartners voor diensten zijn Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Samen zijn deze drie landen goed voor 32 procent van de internationale handel in diensten in 2018. In 2014 was het aandeel van deze landen in de dienstenhandel nog 38 procent. Vooral het belang van de Verenigde Staten in de dienstenhandel is afgenomen. Was in 2014 nog 15 procent van de dienstenhandel met de Verenigde Staten, in 2018 is dit nog 9 procent. Het zorgde ervoor dat in de internationale handel met de Verenigde Staten 8,5 miljard euro minder omging.

Internationale dienstenhandel, 2018*

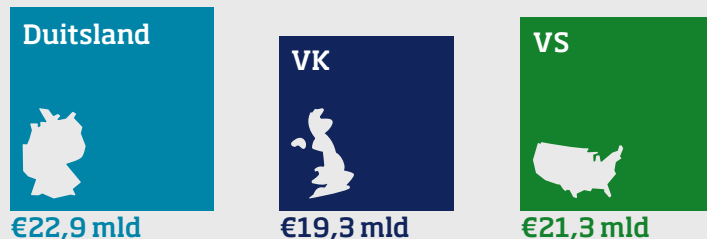

Top 3 handelspartners diensten

Uitvoer

Invoer

Ruim 30 procent van de dienstenhandel in 2018 betrof zakelijk advies, managementadviezen en public relations. Een kwart van de dienstenhandel betreft royalty's en dan met name het recht om softwarelicenties te mogen doorverkopen.

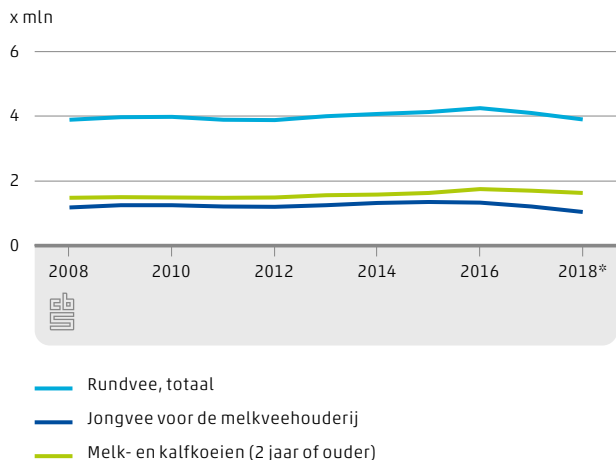
Deze zakelijke diensten vormen de grootste fractie van de internationale dienstenhandel en zijn in 2018 ook het meest toegenomen. Vergeleken met 2014 is de invoer van andere zakelijke diensten met 64 procent toegenomen (25 miljard euro), de uitvoer nam met 50 procent (20 miljard euro) toe. Andere opvallende groeiers zijn de uitvoer van royalty's en het reisverkeer. Beide zijn met zo'n 40 procent toegenomen. Bij de invoer zijn de vervoersdiensten bovengemiddeld gestegen. We voeren 40 procent meer vervoersdiensten in dan in 2014.

Landbouw

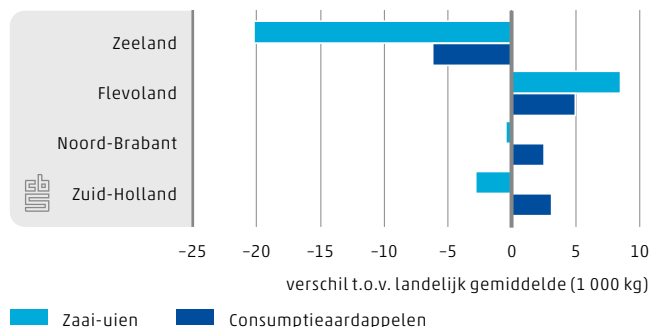
Het aantal runderen kwam in 2018 op 3,9 miljoen. Dat is 10 procent minder dan in het piekjaar 2016. Door de afschaffing van de melkquota nam tussen 2014 en 2016 vooral het aantal melk- en kalfkoeien toe (+11,8 procent). Dit leidde mede tot een overschrijding van het fosfaatplafond in 2015 en 2016. Na de invoering van het fosfaatreductieplan kromp de melkvee-stapel en kwam de fosfaatproductie de twee daaropvolgende jaren weer onder het door de Europese Unie vastgestelde plafond.

De droogte in 2018 zorgde voor lagere gewas-opbrengsten in de akkerbouw. De gemiddelde opbrengst zaaiuien was 35,5 duizend kilogram per hectare, 36 procent lager dan een jaar eerder. Voor de consumptieaardappelen lag de gemiddelde opbrengst per hectare 22 procent onder het niveau van 2017. Er waren grote regionale verschillen. In Zeeland werd gemiddeld 15 duizend kilogram zaaiuien per hectare geoogst, terwijl in Flevoland 44 duizend kilogram van een hectare kwam.

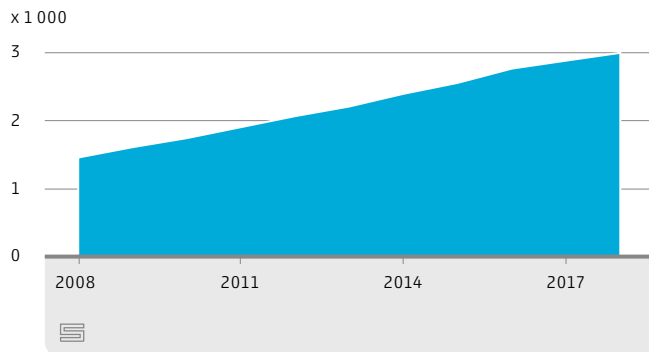
Rundvee

Opbrengst per hectare, 2018

Varkens per bedrijf

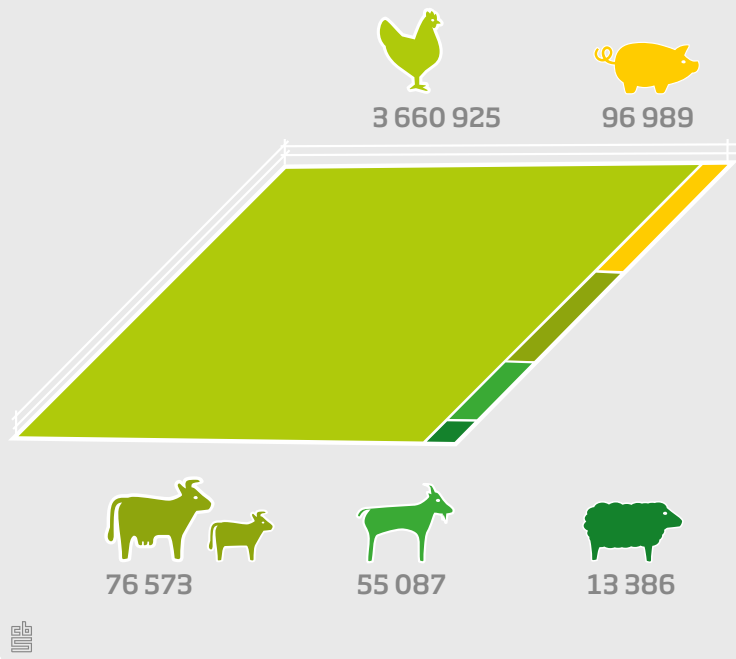

De opbrengst consumptieaardappelen in Zeeland was 35,0 duizend kilogram per hectare en in Flevoland 46,1 duizend kilogram per hectare.

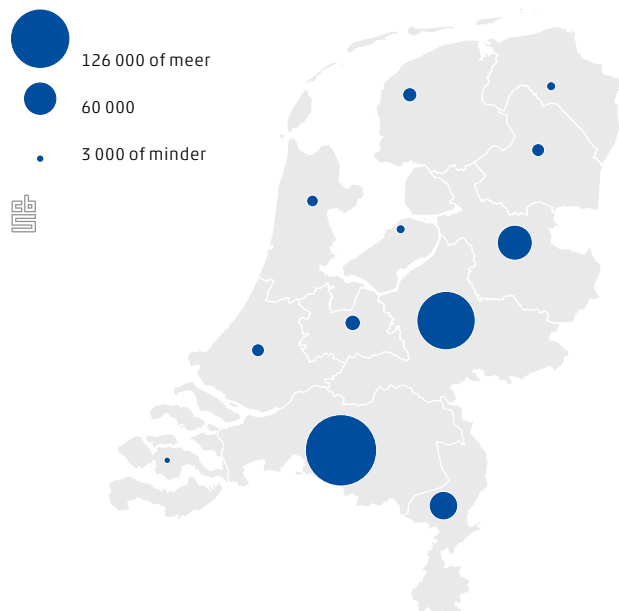
Het aantal varkens is de laatste jaren redelijk stabiel. Het schommelde tussen 2008 en 2018 rond de 12 tot 12,5 miljoen dieren. De meeste varkens waren in 2018 te vinden in Noord-Brabant, Limburg en Gelderland. Het aantal dieren nam het sterkst toe in Limburg, daar kwamen sinds 2008 bijna 16 procent meer dieren bij. Het aantal varkens op een doorsnee-bedrijf is opgelopen naar 3 duizend. Vooral na het jaar 2000 is het aantal dieren per bedrijf toegenomen.

Van de totale veestapel was 3,4 procent biologisch. De omvang van het aantal biologische geiten is vergeleken met een jaar eerder met bijna een kwart toegenomen naar 55 duizend dieren. Het aantal biologische leghennen groeide tegelijkertijd met 11 procent naar 3,6 miljoen. De biologische melkveestapel bleef nagenoeg op hetzelfde niveau. Het aantal biologische schapen nam met 2,6 procent af naar ruim 13 duizend dieren. Het aantal biologische varkens is met 6 procent toegenomen.

Veestapel van biologische bedrijven, 2018

Melkgeiten op gespecialiseerde bedrijven, 2018

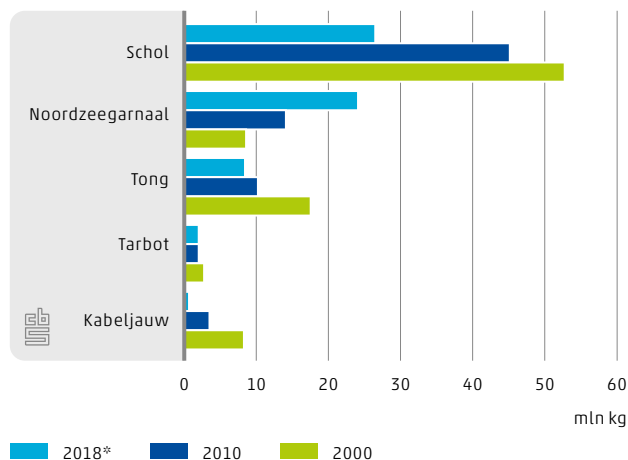
Het aantal geiten is in 2018 opnieuw naar een record gestegen. Ons land telde 588 duizend geiten, een stijging van 10 procent vergeleken met een jaar eerder. In de periode 2000–2018 is het aantal geiten ruim verdrievoudigd. Het merendeel van de geiten is te vinden op gespecialiseerde geitenbedrijven waar ze vooral gehouden worden voor de melk. Het aantal melkgeiten op gespecialiseerde geitenbedrijven steeg in een jaar tijd met 14 procent naar 411 duizend in 2018. Ruim de helft van het aantal melkgeiten is gehuisvest in Noord-Brabant en Gelderland.

Van de commercieel belangrijkste soorten vis die in 2018 vers op ijs zijn aangeland, is alleen de aanvoer van Noordzeegarnalen toegenomen. Vergeleken met het jaar 2000 is de aanvoer bijna verdrievoudigd. Ten opzichte van 2010 is sprake van een toename van 71 procent.

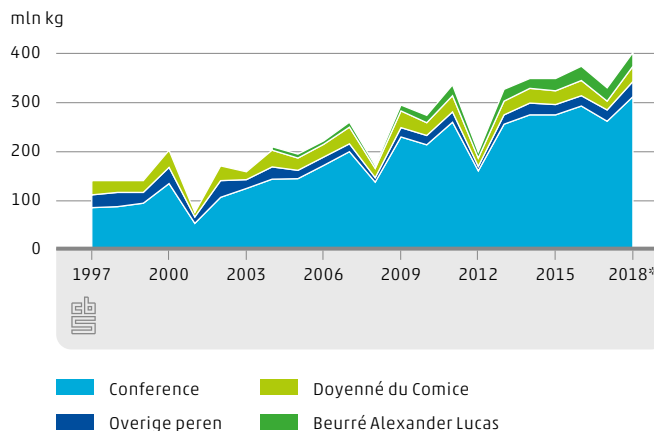
Ten opzichte van het jaar 2000 is de aanvoer van schol, tong en kabeljauw in 2018 met respectievelijk 50 procent, 52 procent en 94 procent afgenomen.

In 2018 is 402 miljoen kilogram peren geoogst, een record. Met 312 miljoen kilogram neemt de Conference het leeuwendeel (78 procent) van de perenproductie voor zijn rekening. Ondanks de droogte was de opbrengst goed, zo'n 40 duizend kilogram per hectare. Het areaal peren groeide de afgelopen tien jaar met 25 procent tot 9 950 hectare. De Conference nam met 7 500 hectare de grootste oppervlakte in beslag. Doyenné du Comice staat met 750 hectare op de tweede plaats.

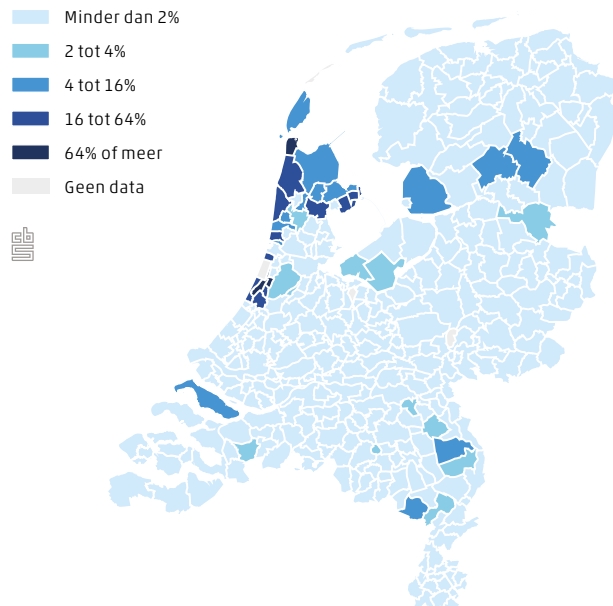
Aanvoer verse vis op ijs in Nederlandse havens

Perenoogst

Landbouwgrond met bloembollenteelt, 2018

In 2018 werd op 28 duizend hectare landbouwgrond bloembollen geteeld. De bloembollenteelt is regionaal geclusterd. Het grootste bloembollengebied bestaat uit Den Helder en omgeving. In 2018 lag daar 18 procent van het bloembollenareaal. Het meest geteelde bolgewas was de tulp, met 52 procent van het landelijke areaal, gevolgd door de lelie (23 procent) en de narcis (5 procent). De teelt van irissen is sinds 2008 het meest afgenomen.

 **Bekijk onze video
over landbouwexport**

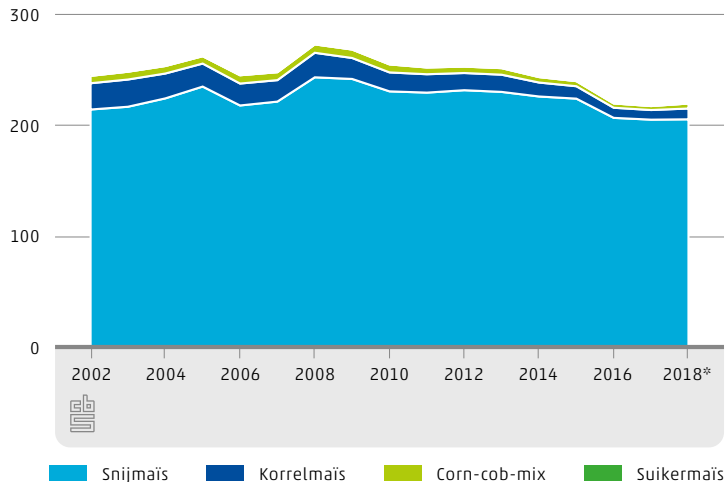

In Nederland werd op 221 duizend hectare maïs verbouwd, ongeveer net zoveel als in 2016 en 2017, maar 19 procent minder dan in het topjaar 2008. Bijna alle maïs in ons land is bedoeld als veevoeder. Het grootste deel, snijmaïs (92,9 procent), is vooral bestemd als ruwvoer voor de rundveestapel, korrelmaïs dient doorgaans voor kippenvoer (4,4 procent) en corn-cob-mix (2,0 procent) wordt voornamelijk aan de varkens gevoerd. Energiemaïs (0,1 procent) wordt geteeld voor de productie van biogas in vergisters. Voor menselijke consumptie wordt alleen suikermaïs (0,5 procent) geteeld.

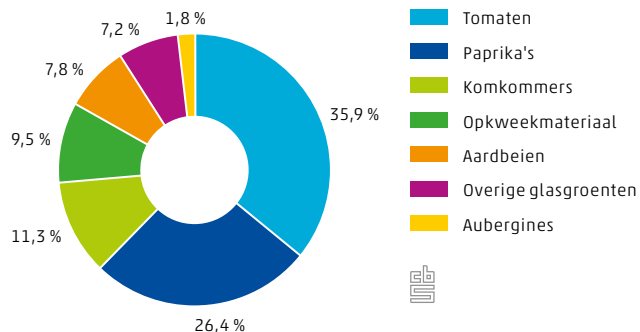
De tomaat is de meest geteelde groente in de glastuinbouw. Het areaal tomaten beslaat in 2018 ruim een derde (36 procent) van het totale areaal glasgroenten. Ongeveer de helft van het tomatenareaal bestaat uit trostomaten. De belangrijkste glasgroenten na de tomaat zijn de paprika (26 procent van het glasgroenten-areaal), de komkommer (11 procent) en de aardbei (8 procent). Het totale areaal glasgroenten schommelt al jaren rond 4,9 duizend hectare.

Oppervlakte maïs

1 000 hectare

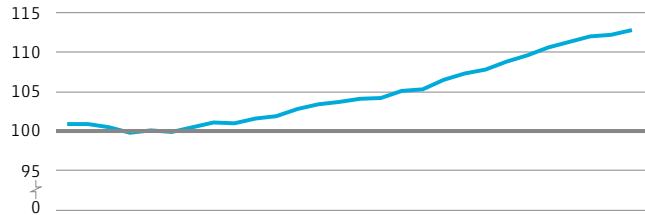
Oppervlakte glasgroenten, 2018

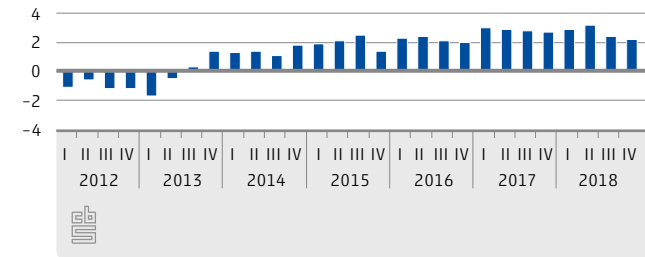
Macro-economie

Bbp

2010=100

% verandering t.o.v. een jaar eerder

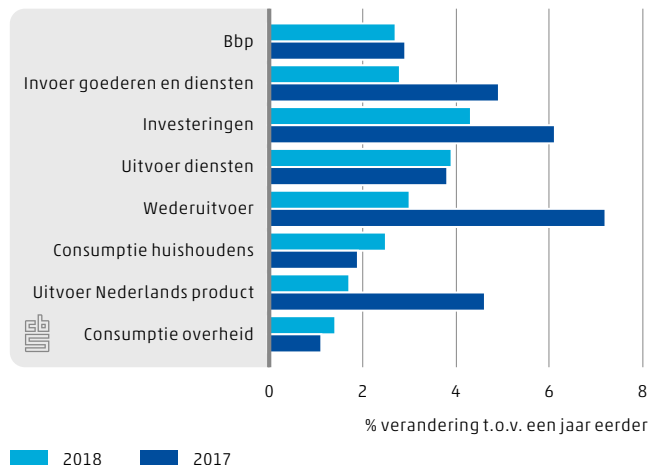

De Nederlandse economie groeide in 2018 met 2,7 procent. Dat is minder sterk dan in 2017, toen de economische groei 2,9 procent bedroeg. Het is het vijfde jaar op rij waarin de economie groeide. Vooral de consumptie en de investeringen droegen bij aan de groei in 2018. Ook het handelssaldo droeg positief bij, maar minder sterk dan in 2017.

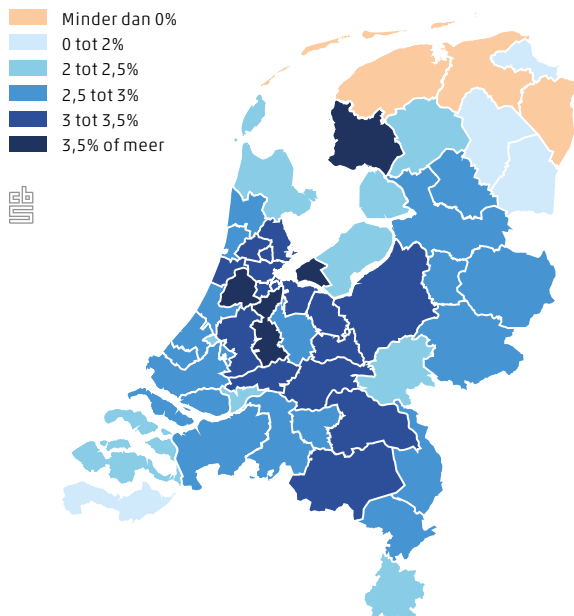
Consumenten hebben vorig jaar 2,5 procent meer besteed dan in 2017. Ze gaven vooral meer uit aan auto's en elektrische apparaten zoals computers en telefoons. Ook gaven consumenten meer geld uit aan diensten, zoals horeca, vervoer en communicatie. De investeringen groeiden met 4,3 procent. Net als in 2017 groeiden in 2018 de investeringen in woningen en gebouwen aanzienlijk. Verder investeerden bedrijven fors meer in personenauto's, machines en installaties.

De uitvoer van goederen en diensten groeide in 2018 met 2,7 procent. Nederlandse bedrijven hebben beduidend meer transportmiddelen, machines en apparaten uitgevoerd dan in 2017. De wederuitvoer (de uitvoer van eerder ingevoerde producten) groeide iets harder dan de uitvoer van Nederlandse producten. De invoer van goederen en diensten lag 2,8 procent hoger dan in 2017.

Bestedingen

Economische groei, 2018

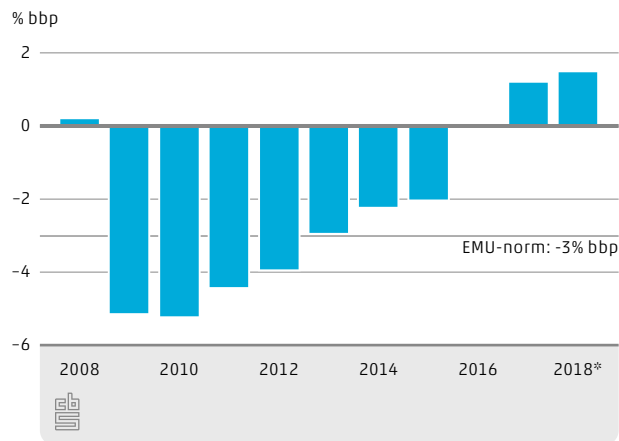

De economische groei van Nederland was in vrijwel alle COROP-plusregio's zichtbaar, alleen in Oost- en Overig Groningen en in Noord-Friesland was sprake van krimp. De krimp in Overig Groningen, die veroorzaakt werd door een afname in de aardgaswinning, werd gedeeltelijk teniet gedaan door een gemeentelijke herindeling met Oost-Groningen. Zuidwest-Friesland had weliswaar met 5,2 procent een sterkere groei dan Almere, maar een deel van het hogere bbp is het gevolg van een gemeentelijke herindeling. Hierdoor verschoof een deel van de economie van Noord-Friesland naar Zuidwest-Friesland. In Almere trok de economie aan door een sterke groei van de leasebedrijven.

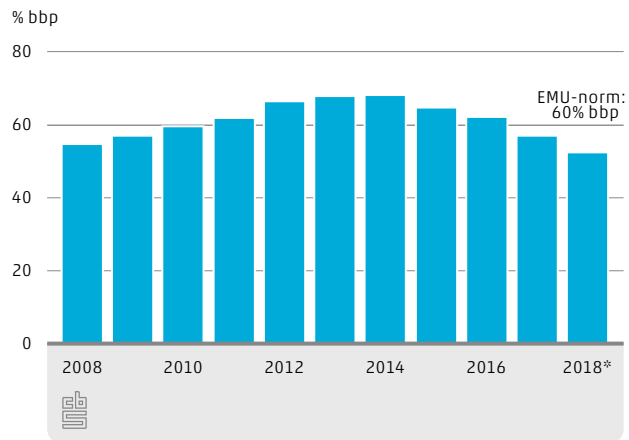
De Nederlandse overheid behaalde in 2018 een overschot op de begroting, net als in 2017. Het saldo van overheidsinkomsten en -uitgaven kwam uit op ruim 11 miljard euro. Dit komt overeen met 1,5 procent van het bruto binnenlands product. Nederland voldoet sinds 2013 weer aan de Europese tekortnorm van 3 procent bbp.

De overheidsschuld bedroeg in 2018 ruim 405 miljard euro, dat is ruim 23 duizend euro per inwoner. De schuldquote (de schuld als percentage van het bbp) kwam uit op 52,4 procent. Het was het tweede opeenvolgende jaar waarin de schuld onder de Europese norm van 60 procent van het bbp kwam. Door de kredietcrisis en de daaropvolgende eurocrisis piekte in 2014 de schuldquote met 67,9 procent. In 2017 kwam de schuld voor het eerst na 2010 weer onder de Europese norm.

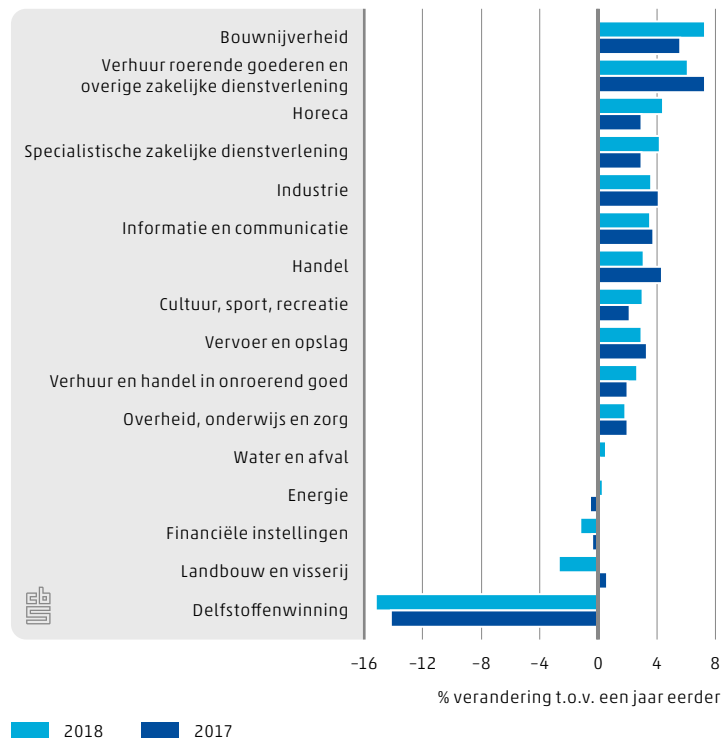
Overheidssaldo

Overheidsschuld

Productie bedrijfstakken

Van alle bedrijfstakken groeide de productie van de bouwnijverheid in 2018 het sterkst. Ook de productie van de zakelijke dienstverlening lag aanzienlijk hoger dan een jaar eerder. De industrie produceerde in 2018 eveneens meer dan een jaar eerder. Vooral de productie van transportmiddelen, machines en apparaten groeide, producten die het ook goed deden in de export. De delfstoffenwinning kromp daarentegen opnieuw en ook de landbouw produceerde minder dan in 2017.

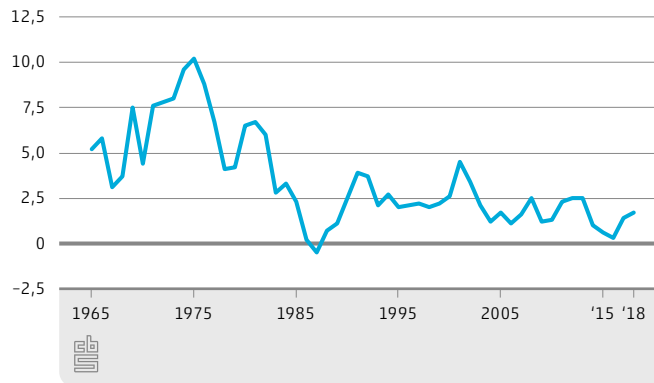
Prijzen

De consumentenprijzen waren in 2018 gemiddeld 1,7 procent hoger dan in 2017. Dat is de grootste stijging van de consumentenprijzen na 2013. Toen stegen de consumentenprijzen sterker, mede door de verhoging van het hoge btw-tarief van 19 procent naar 21 procent in oktober 2012. De grotere stijging van de consumentenprijzen in 2018 is vooral toe te schrijven aan de prijsontwikkeling van elektriciteit en gas. In 2018 was elektriciteit gemiddeld 15,7 procent duurder dan in 2017. De prijs van gas steeg in 2018 met 7,5 procent.

De ontwikkeling van de consumentenprijzen in Nederland volgens de geharmoniseerde consumentenprijsindex is in 2018 uitgekomen op 1,6 procent. De prijsstijging in de eurozone was op jaarbasis 1,8 procent. In België en Duitsland was de prijsstijging met 2,3 procent en 1,9 procent hoger. De Europese Centrale Bank gebruikt deze cijfers voor het monetaire beleid. Volgens de ECB heerst er prijsstabiliteit als de stijging van de consumentenprijzen in de eurozone onder, maar in de buurt van 2 procent ligt.

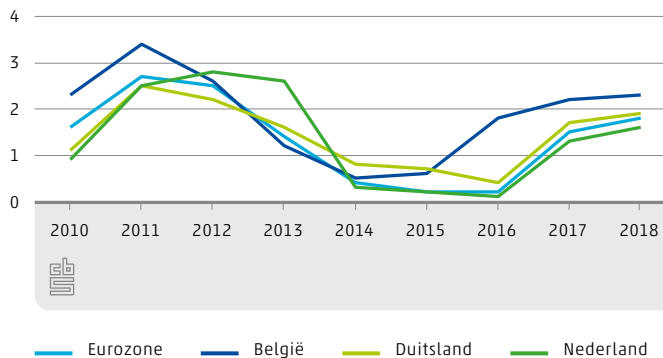
Consumentenprijsindex

% verandering t.o.v. een jaar eerder

Europees geharmoniseerde consumentenprijsindex

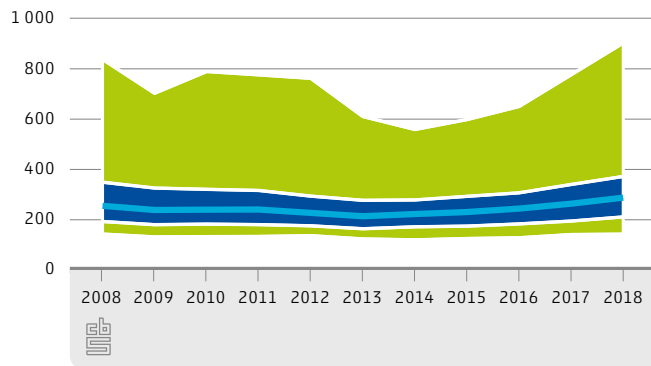
% verandering t.o.v. een jaar eerder

Bron: CBS, Eurostat.

Gemiddelde koopsom en spreiding verkochte woningen

1 000 euro

— Gemiddelde koopsom Nederland

— Spreiding koopsom (80 procent van de gemeenten¹⁾)

— Spreiding koopsom (alle gemeenten)

Bron: CBS, Kadaster.

¹⁾ Alle gemeenten, minus de tien procent gemeenten met de hoogste gemiddelde koopsom en de tien procent met de laagste gemiddelde koopsom.

De gemiddelde verkoopprijs van een koopwoning in Nederland is in 2018 toegenomen tot ruim 287 duizend euro. In Blaricum werd het meest uitgegeven aan een woning (902 duizend euro). Dit is de hoogste gemiddelde verkoopprijs in een gemeente sinds het begin van de registratie in 1995. In Delfzijl werd gemiddeld met 142 duizend euro het minst aan een woning uitgegeven. De verschillen tussen gemeenten zijn in 2018 groter geworden in vergelijking met 2017.

 Bekijk onze video over koopwoningen

 Bekijk onze video over consumentenprijzen

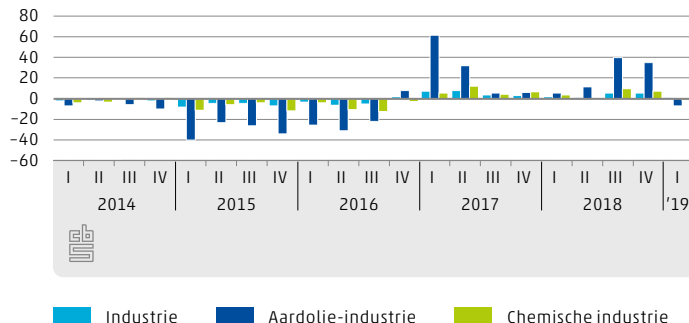

Ondanks lagere prijzen in de aardolie-industrie waren de producentenprijzen begin 2019 exact 1 procent hoger dan een jaar eerder. De aardolie-industrie rekende bijna 7 procent minder voor haar producten dan in januari 2018. Aan het begin van het vierde kwartaal van 2018 lagende prijzen in deze branche nog bijna 40 procent hoger dan een jaar eerder. De aardolie-industrie drukt vaak een grote stempel op de prijsontwikkelingen in de industrie.

De afzetprijzen in de voedingsindustrie zijn de afgelopen jaren gestegen en lagen in januari 2019 4 procent hoger dan in 2015. Vooral producten van de zuivelindustrie en de visverwerkende industrie werden flink duurder. Het prijsniveau in deze branches lag begin 2019 respectievelijk bijna 16 procent en ruim 12 procent hoger dan in 2015. Niet in alle branches van de voedingsmiddelenindustrie stegen echter de prijzen. De chocolade-industrie en de suikerindustrie rekenden voor hun producten respectievelijk bijna 6 procent en ruim 12 procent minder dan in 2015.

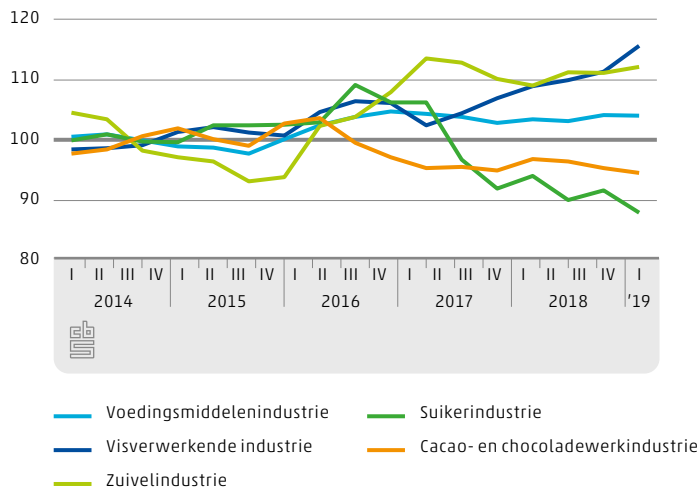
Producentenprijzen industrie

% verandering t.o.v. een jaar eerder

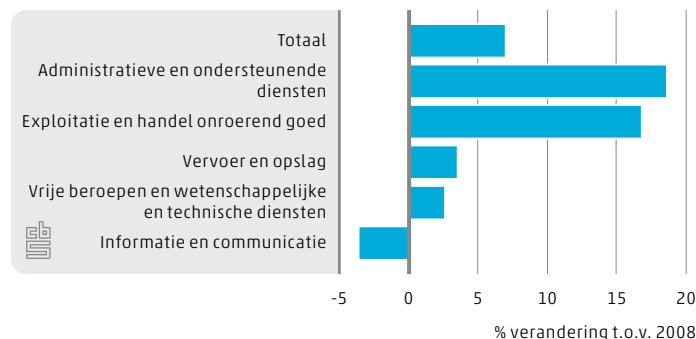

Producentenprijzen voedingsindustrie

2015=100

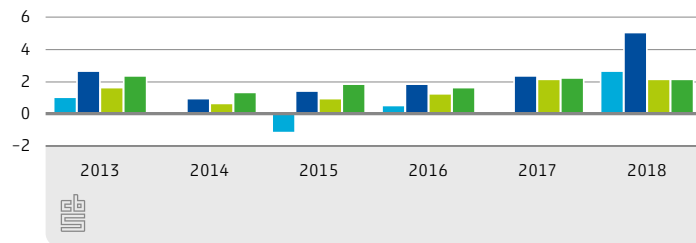

Prijzen commerciële dienstverlening, 2018

Prijzen administratieve en ondersteunende diensten

% verandering t.o.v. een jaar eerder

- Verhuur en lease
- Arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer
- Beveiliging en opsporing
- Diensten in verband met gebouwen, landschapsverzorging

De prijzen van commerciële diensten en transport stegen met gemiddeld 7 procent in de periode 2008–2018. Vooral tarieven van administratieve en ondersteunende diensten namen in deze periode relatief sterk toe, met 19 procent. Ook in de exploitatie en handel in onroerend goed was de prijsstijging van 17 procent relatief sterk. Alleen in de informatie- en communicatiebranche daalden de prijzen. Op de tarieven voor verhuur en lease na stegen de prijzen van alle administratieve en ondersteunende diensten onafgebroken in de periode 2008–2018. Tarieven voor arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer stegen het sterkst en lagen ruim een kwart hoger in 2018 dan in 2008.

Vervoer

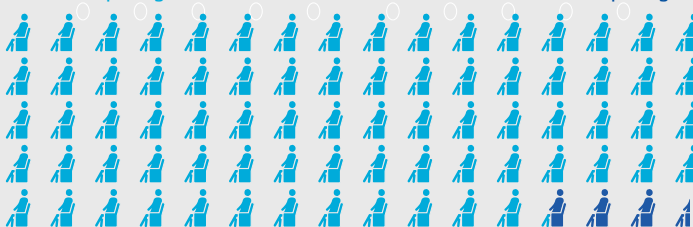
De Nederlandse luchthavens zagen 79,6 miljoen passagiers aankomen of vertrekken in 2018. Een jaar eerder waren dat er 76,2 miljoen. In vergelijking met 2008 nam het aantal passagiers toe met 58 procent. Vooral Eindhoven verwerkte de afgelopen tien jaar meer passagiers. In 2018 vlogen ruim 3,5 keer zoveel passagiers via deze luchthaven als in 2008.

De hoeveelheid verwerkte luchtvracht bedroeg in 2018 ruim 1,8 miljoen ton, een daling van 0,3 procent met 2017. Ten opzichte van 2008 steeg de hoeveelheid luchtvracht met 13 procent. In Nederland wordt alleen via Schiphol en Maastricht Aachen luchtvracht vervoerd.

Passagiers- en vrachtvervoer in Nederland

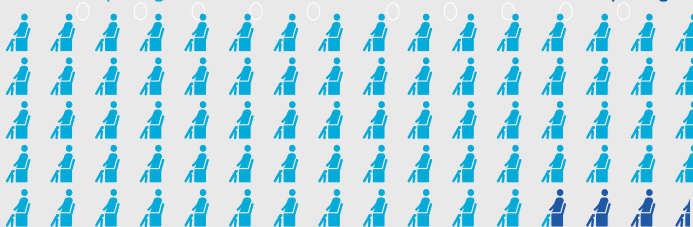
2017

76 203 629 passagiers

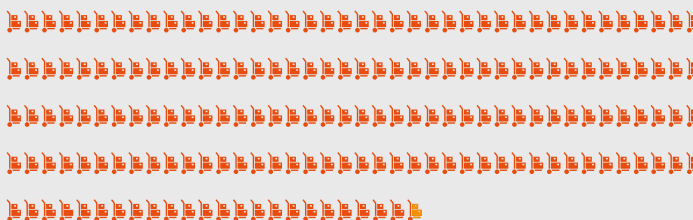
2018

79 606 191 passagiers

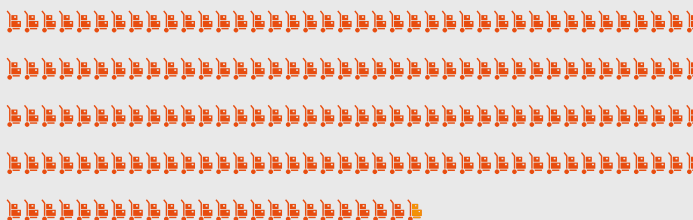
2017

1 839 139 ton goederen

2018

1 832 808 ton goederen

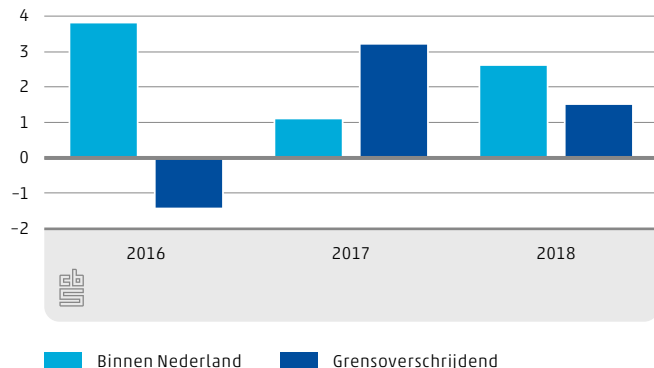

 **Bekijk onze video
over luchtvaart**

Vervoerd gewicht door Nederlandse vrachtauto's

% verandering t.o.v. een jaar eerder

Het goederenvervoer over de weg steeg met 2,1 procent in 2018. Nederlandse vrachtauto's vervoerden 680 miljoen ton goederen. Zowel het binnenlands vervoer als het internationaal vervoer vanuit en naar Nederland is toegenomen. De stijging van het binnen Nederland vervoerde gewicht was met 2,6 procent hoger dan dat van de goederen die van en naar ons land (1,5 procent) werden gereden. Van elke 100 ton goederen die in 2018 zijn vervoerd werd 81 ton zowel geladen als gelost binnen de Nederlandse grenzen.

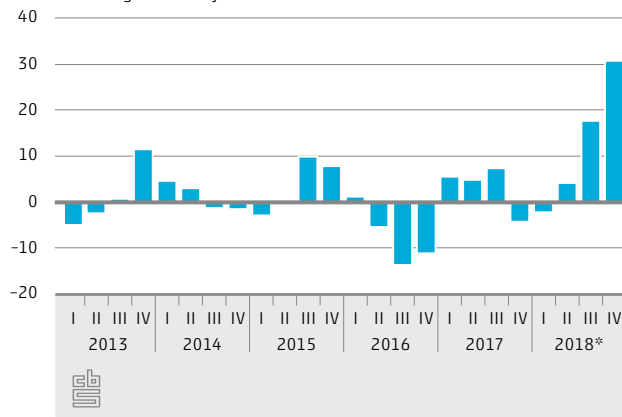
De transportsector zette 5 procent meer om in 2018 dan in 2017. De omzet groeide in alle deelbranches, in de binnenvaart het sterkst, met bijna 13 procent. Door perioden met laagwater in de tweede helft van 2018 waren meer schepen nodig om de lading te vervoeren. Hierdoor nam de overcapaciteit af en konden schippers hogere vrachttarieven afdwingen. Ook ontvingen schippers een laagwatertoeslag. De laagste waterstanden werden bereikt in het vierde kwartaal van 2018. De omzet steeg dat kwartaal met ruim 30 procent, de sterkste stijging sinds het begin van deze eeuw.

Ondanks de lage waterstanden in 2018 nam het binnenlands vervoerd gewicht door binnenvaartschepen met 7,3 procent toe ten opzichte van een jaar eerder. De tonnages van het internationaal vervoer daalden daarentegen met 5,8 procent naar 238 miljoen ton. De afvoer naar het buitenland daalde in de tweede helft van het jaar door de lage waterstanden. Maar ook in de eerste helft van het jaar daalde het vervoerde gewicht al met bijna 2 procent. Bij de aanvoer uit het buitenland en de doorvoer nam het vervoerd gewicht in de eerste helft van 2018 wel toe in vergelijking met dezelfde periode in 2017.

In de eerste drie kwartalen van 2018 werd 450 miljoen ton overgeslagen in de Nederlandse zeehavens, een groei van 0,4 procent ten opzichte van dezelfde periode in 2017. De groei werd, net als in 2017, voornamelijk gestuwd door de aan- en afvoer van containergoederen. De overslag van deze goederen steeg in de eerste drie kwartalen van 2018 met bijna 7 procent tot ruim 98 miljoen ton. Tegenover de stijging van containergoederen staat de daling van het tonnage droge bulkgoederen.

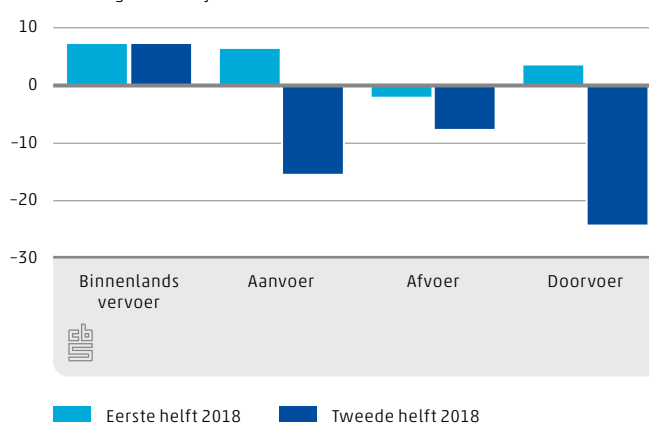
Omzet binnenvaart

% verandering t.o.v. een jaar eerder

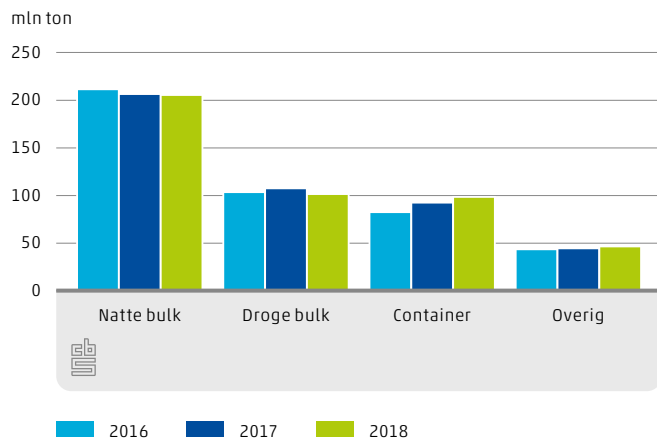

Vervoerd gewicht binnenvaart

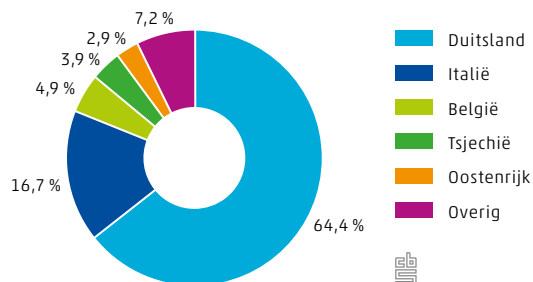
% verandering t.o.v. een jaar eerder

Vervoerd gewicht zeevaart, januari-september

Aan- en afvoer van goederen via spoor, 2018

De overslag van zowel kolen als ertsen daalde in de eerste drie kwartalen van 2018 met respectievelijk 6 procent en 10 procent.

Duitsland is voor het spoortransport veruit het belangrijkste laad- en losland. In 2018 ging ruim 21 miljoen ton goederen over het spoor van en naar Duitsland. Twee derde van het spoorvervoer vanuit ons land naar Duitsland bestond uit steenkolen en metaalertsen. Op de tweede plaats komt Italië met een totale aan- en afvoer van 5,5 miljoen ton goederen. Op ruime afstand volgen België, met ruim 1,6 miljoen ton goederen en Tsjechië met een aan- en afvoer van bijna 1,3 miljoen ton goederen.

Noot: De gepubliceerde gewichten van zeevaart zijn exclusief het leeggewicht van bijvoorbeeld de container waarmee de goederen zijn vervoerd. Cijfers over wegvervoer, luchtvracht, binnenvaart en goederentransport per spoor zijn gebaseerd op het gewicht inclusief alle verpakkingen, en het leeggewicht van bijvoorbeeld containers, wissellaadbakken en goederenpallets.

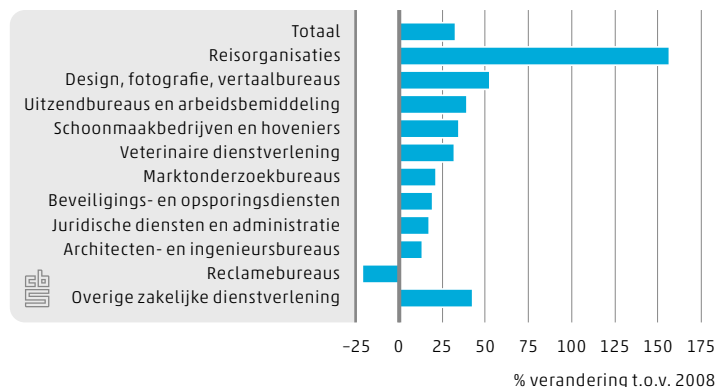
Zakelijke dienstverlening

In 2018 lag de omzet van zakelijke dienstverleners 33 procent hoger dan tien jaar eerder. In 2009 en 2010 daalde de omzet van zakelijke dienstverleners, waaronder advocaten, architecten, uitzendbureaus en reisorganisaties nog. Vanaf 2011 steeg de omzet jaarlijks, in de periode 2014–2018 zelfs met gemiddeld 7 procent.

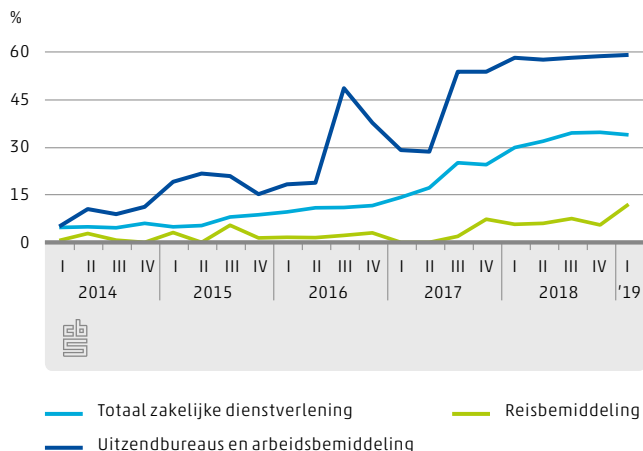
Tussen 2008 en 2018 steeg de omzet van de zakelijke dienstverleners met gemiddeld 33 procent. In alle branches werd meer omgezet, op reclamebureaus na. De omzet van reclamebureaus daalde ruim 20 procent. De omzet van de reisbranche, inclusief online diensten, steeg met 157 procent het sterkst.

Begin 2019 ervoer 1 op de 3 zakelijke dienstverleners een tekort aan arbeidskrachten. Vijf jaar eerder meldde 1 op de 20 bedrijven nog een personeelstekort.

Omzet zakelijke dienstverlening, 2018

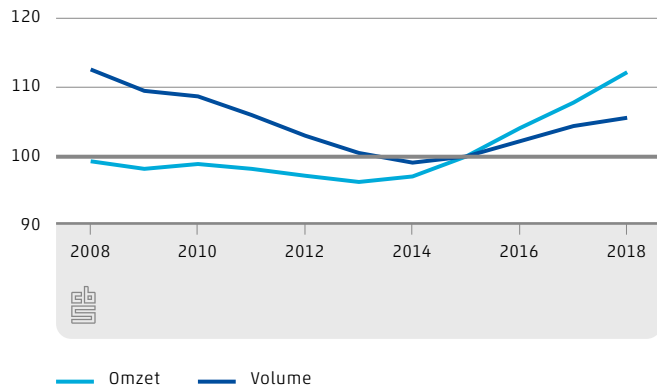

Zakelijke dienstverleners met personeelstekort

Omzet- en volumeontwikkeling kappers

2015=100

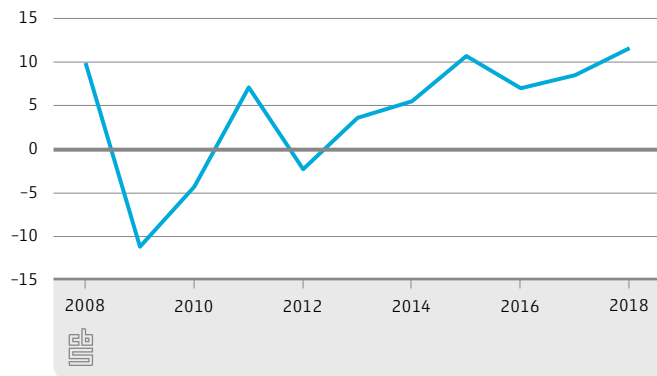

Onder uitzendbureaus en arbeidsbemiddelaars was het aandeel bedrijven dat een personeelstekort ervaart met bijna 60 procent het grootst. Bij reisorganisaties was dit het laagst, 12 procent.

In de periode 2008–2018 steeg de omzet van kappers, terwijl het aantal was- en knipbeurten (het volume) daalde. In 2018 lag het omzet-niveau 13 procent hoger dan tien jaar eerder, het volume lag nog 6 procent lager dan in 2008. De omzet van kappers steeg sinds 2013 onafgebroken. Vanaf 2014 steeg ook het volume elk jaar, na jaren van daling.

Omzet uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling

% verandering t.o.v. een jaar eerder

In de periode 2008–2018 steeg de omzet van uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling, inclusief payroll, met 40 procent. In 2009, 2010 en 2012 daalde de omzet. Vanaf 2013 nam de omzet jaarlijks toe. In 2018 steeg de omzet met 12 procent, de hoogste groei van de afgelopen tien jaar.

20% stapt
's ochtends al moe uit bed

17% van de werknemers is
psychisch vermoeid door het werk

3. Arbeid en inkomen

Meer vermoeidheid, minder zorgen

De laatste jaren is de psychosociale arbeidsbelasting van werknemers veranderd. Meer werknemers zeggen dat zij psychisch vermoeid zijn door het werk. De zelfstandigheid die werknemers in het werk ervaren is de afgelopen tien jaar voornamelijk gedaald, maar in 2018 iets gestegen. Hun kansen op de arbeidsmarkt zijn werknemers daarentegen rooskleuriger gaan inschatten. Zij maken zich minder zorgen om het behoud van hun baan en denken makkelijker ander werk te kunnen krijgen bij de huidige of een andere werkgever.

's Ochtends al moe

De trend van de laatste jaren is dat meer werknemers psychisch vermoeid raken door het werk. Eén op de zes werknemers (17 procent) heeft deze klachten minstens een paar keer per maand. In 2015 was dat nog 13 procent. De meest voorkomende klacht is een leeg gevoel aan het einde van een werkdag. 32 procent van de werknemers heeft daar minstens een paar

keer per maand last van. 20 procent van de werknemers stapt 's ochtends al moe uit bed. Werknemers met een vaste arbeidsrelatie hebben vaker psychische vermoeidheidsklachten dan werknemers met een flexibele arbeidsrelatie: 18 procent tegen 16 procent. Tussen flexwerkers onderling bestaan grote verschillen in psychische vermoeidheid. Uitzendkrachten zijn ruim twee keer zo vaak vermoeid door hun werk (22 procent) dan oproep- of invalkrachten (11 procent).

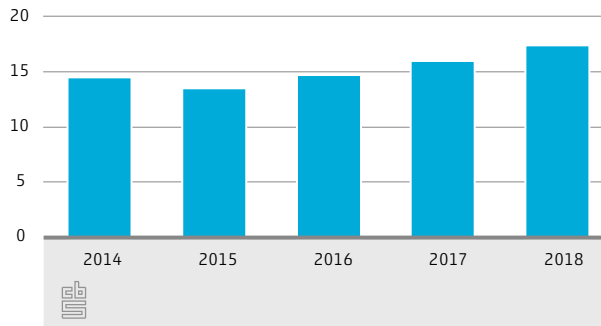
Beslisruimte niet verder afgenomen

Psychische vermoeidheidsklachten kunnen ontstaan als de druk op het werk hoog is en de mogelijkheden beperkt zijn om zelf het werk in te delen en het werktempo te bepalen. De werkdruk (taakeisen) kan zich uiten in extra hard moeten werken, heel veel werk moeten doen of erg snel werken. In 2018 gaf 46 procent van de werknemers aan vaak of altijd heel veel werk te moeten doen. Daarnaast werkt ruim 1 op de 3 werknemers vaak of altijd erg snel en 31 procent werkt extra hard.

Weinig zelfstandigheid uit zich onder andere in nooit of slechts af en toe invloed hebben op hoe het werk eruitziet, op de volgorde van het werk, het werktempo, het zelf bedenken van oplossingen, het bepalen van de werktijden en het opnemen van verlof. 39 procent van de werknemers kon in 2018 niet of soms de volgorde van het werk zelf bepalen, 44 procent had geen of beperkte mogelijkheden om het eigen werktempo te bepalen. De helft kon niet altijd verlof opnemen wanneer hij of zij dat wilde.

Psychische vermoeidheid door werk

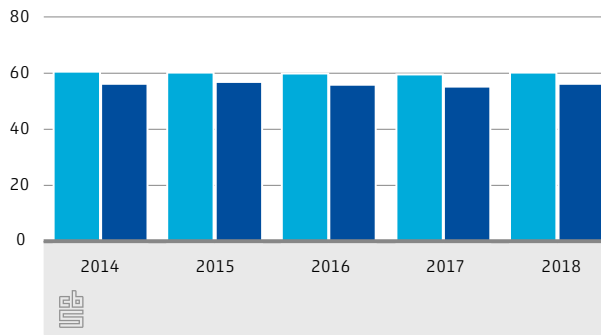
% werknemers van 15 tot 75 jaar

Bron: CBS, TNO.

Zelfstandigheid in het werk

% werknemers van 15 tot 75 jaar

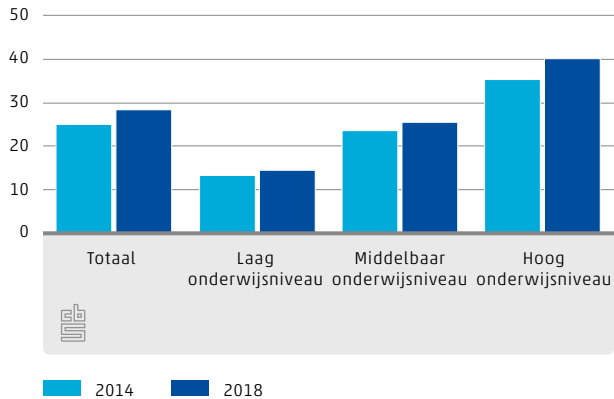

■ Zelf beslissen ■ Werktempo bepalen

Bron: CBS, TNO.

Vaak of altijd een informatieovervloed ervaren

% werknemers van 15 tot 75 jaar

Bron: CBS, TNO.

Sinds 2008 is de zelfstandigheid die werknemers in het werk ervaren gedaald. Tussen 2008 en 2013 ging dat harder dan tussen 2014 en 2017. In 2018 ervoeren werknemers iets meer beslisruimte dan een jaar eerder, met name om zelf te beslissen wanneer zij verlof opnemen en op welke tijden zij werken. 26 procent van de werknemers kon regelmatig zelf de werktijden bepalen, tegen 25 procent een jaar eerder. Zelf beslissen hoe het werk wordt uitgevoerd, kan 60 procent van de werknemers, evenveel als de voorgaande drie jaren.

Overvloed aan informatie

In 2018 kreeg 28 procent van alle werknemers op een werkdag zoveel informatie via e-mailtjes, telefoontjes, socialemediaberichten, dat zij vaak of altijd moeite hadden om die informatie snel genoeg te verwerken. In 2014 was dat nog 25 procent. Werknemers die een overvloed aan informatie ervaren, zijn ontevredener over hun arbeidsomstandigheden en hebben een sterkere wens om te vertrekken bij hun werkgever. Het percentage werknemers dat last heeft van informatieovervloed ligt onder hoogopgeleiden bijna drie keer zo hoog

 **Bekijk onze video
over informatiestromen**

als onder laagopgeleiden, en is 40 tegen 14. Bij hoogopgeleiden nam het percentage werknemers dat moeite heeft om alle informatie te verwerken tussen 2014 en 2018 bovendien het meest toe. Managers voeren de ranglijst aan van beroepen die kampen met een overvloed aan informatie. Bijna de helft (46 procent) zegt tijdens een werkdag te veel informatie te krijgen om goed te verwerken.

Hoge arbeidsbelasting, hoog verzuim

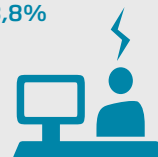
Wie last heeft van bezwarende arbeidsomstandigheden – fysiek en emotioneel belastend werk, werkdruk – en van vermoeidheidsklachten is vatbaarder voor verzuim. Hoe hoger de belasting, des te hoger het ziekteverzuim. Werknemers met werkgerelateerde psychische vermoeidheidsklachten verzuimden in 2018 8,8 procent van hun werkdagen door ziekte. Voor werknemers zonder deze klachten was dat 3,4 procent. Ook werknemers die vaak of altijd extra hard moesten werken, verzuimden meer werkdagen (5,4 procent) vergeleken met werknemers die dat niet moesten (3,9 procent).

Verzuim werknemers, 2018

Psychische vermoeidheid door werk

Zonder klachten

Vaak of altijd extra hard moeten werken

Niet hard moeten werken

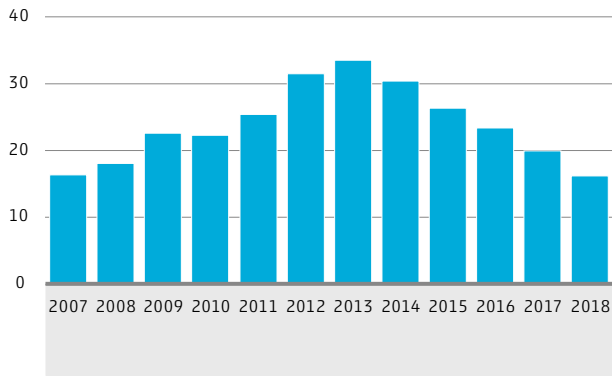

Bron: CBS, TNO.

Zorgen om baanbehoud

% werknemers van 15 tot 75 jaar

Bron: CBS, TNO.

De cijfers tot en met 2013 betreffen werknemers van 15 tot 65 jaar.

Minder zorgen

Steeds minder werknemers maken zich zorgen over het behoud van hun baan. In 2018 was 16 procent van de werknemers hier bezorgd over. Dat is evenveel als in 2007. De bezorgdheid over baanbehoud bereikte in 2013 met 34 procent het hoogste niveau sinds 2007. Sindsdien is dit percentage jaarlijks gedaald.

Niet alleen maken werknemers zich minder zorgen over de huidige baan, ook denken ze makkelijker ander werk te kunnen doen. Ruim de helft van de werknemers, 53 procent, denkt makkelijk een andere functie bij de huidige werkgever te kunnen krijgen. In 2016 was dit de helft en in 2014 dacht 47 procent van de werknemers er zo over. Bij een andere werkgever een nieuwe baan vinden schatten 7 op de 10 werknemers in 2018 makkelijk in. In 2014 dachten dat nog ruim 5 op de 10 werknemers.

Deze trends blijken uit de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA) van het CBS en TNO.

Cijfers

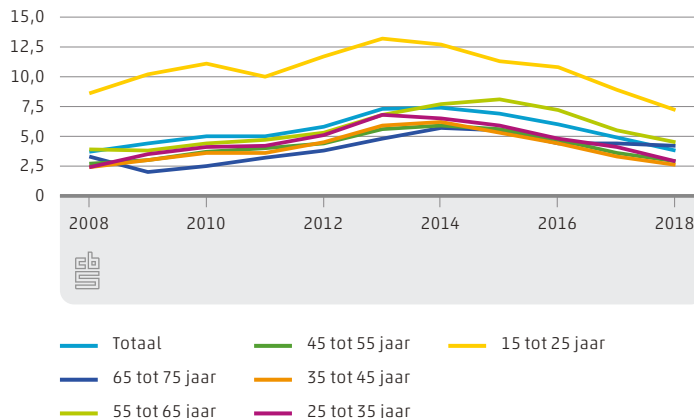
Arbeid

In 2018 telde Nederland 350 duizend werklozen, dat zijn mensen die geen werk hebben, maar wel op zoek zijn naar werk en ook beschikbaar zijn. In 2014 lag het aantal werklozen nog op 660 duizend. Sinds 2014 daalt de werkloosheid. Destijds was 7,4 procent van de beroepsbevolking werkloos, in 2018 is dat 3,8 procent. De dalende trend is zichtbaar in alle leeftijdsgroepen, maar zette bij de 55- tot 65-jarigen pas in 2015 in. Bij de 65-plussers stagneert de daling vanaf 2017.

In 2018 was 67,8 procent van de Nederlandse bevolking van 15 tot 75 jaar werkzaam. Van hen werken 9 op de 10 personen 12 uur of meer per week. Van de werkende jongeren (van 15 tot en met 24 jaar) hebben 4 op de 10 een kleine baan van minder dan 12 uur. Vanaf 64 jaar neemt de werkzaamheid sterk af.

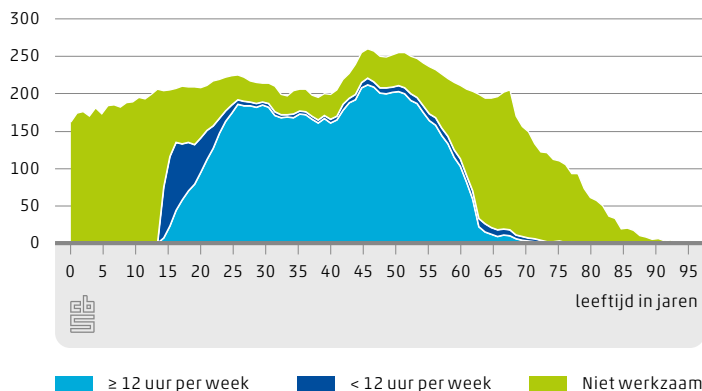
Werkloosheid

% van beroepsbevolking

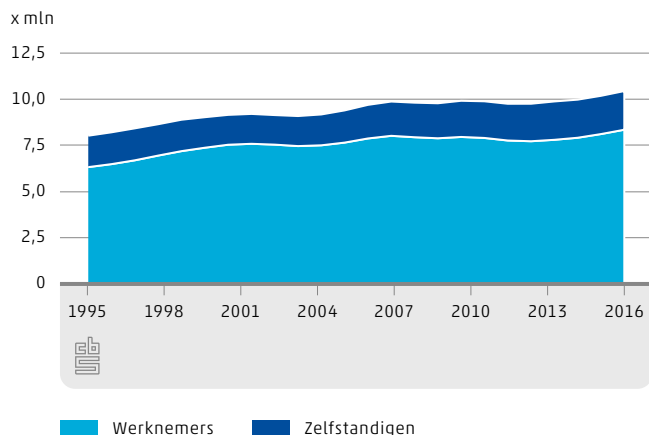

Werkzaam, niet-werkzaam, 2018

x 1000

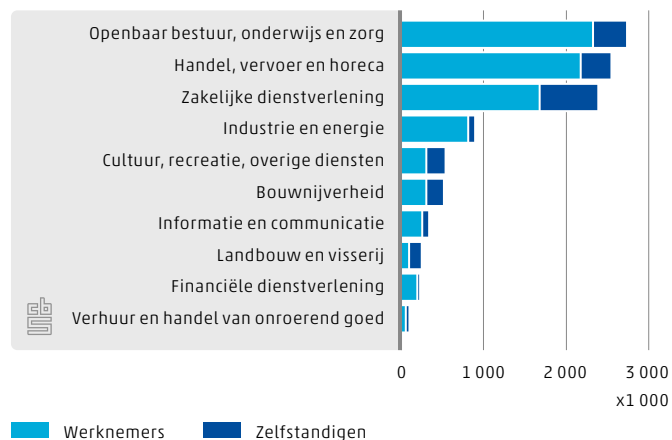
Banen

Het aantal banen in Nederland is de afgelopen vier jaar flink gegroeid. In 2018 kwamen er 260 duizend bij. Dit is de grootste toename sinds 2007. Daarmee kwam het totaal aantal banen op 10,4 miljoen. Hiervan werden er 8,3 miljoen vervuld door werknemers en 2,1 miljoen door zelfstandigen. In vergelijking met 1995 is het aantal banen met 30 procent toegenomen. Het aandeel zelfstandigenbanen is gedaald van 21 procent naar 20 procent.

Het openbaar bestuur, het onderwijs en de zorg zijn goed voor ruim een kwart van het totaal aantal banen. In de zakelijke dienstverlening kwamen in 2018 de meeste banen erbij. De helft daarvan komt op het conto van uitzendkrachten. De meeste zelfstandigen werken in de zakelijke dienstverlening. Het percentage zelfstandigenbanen is het hoogst in de landbouw en visserij. In deze bedrijfstak wordt de helft van het aantal banen bezet door zelfstandigen.

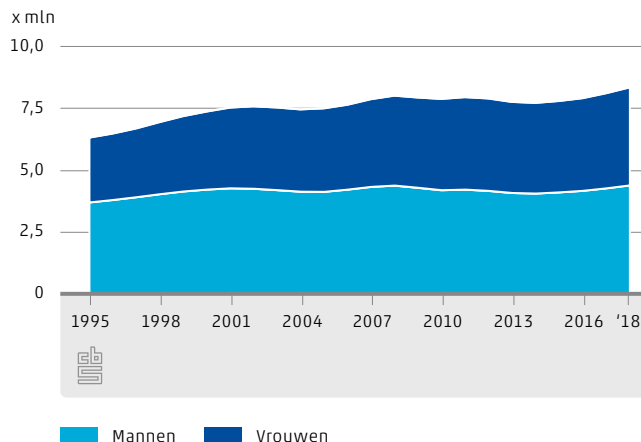
Banen naar bedrijfstak, 2018

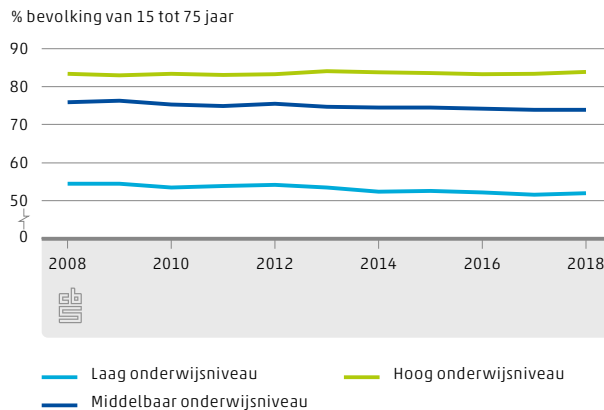
In 2018 werd bijna de helft van alle werknemersbanen vervuld door vrouwen. In 1995 lag dat aandeel op 42 procent. Sindsdien is het aantal werknemersbanen voor vrouwen met 51 procent toegenomen, terwijl het aantal banen voor mannen met 19 procent toenam. Het aandeel vrouwen is het grootst in de zorg met 84 procent en het laagst in de bouwnijverheid met 12 procent. Van de werknemersbanen die door vrouwen worden vervuld, is bijna 80 procent een deeltijdbaai.

Het percentage mensen dat actief is op de arbeidsmarkt nam in 2018 verder toe. Zowel bij laagopgeleiden als hoogopgeleiden is in 2018 het aantal werkenden plus werklozen als percentage van de bevolking van 15 tot 75 jaar hoger dan in 2017. Onder middelbaar opgeleiden bleef de brutoarbeidsparticipatie gelijk. De brutoarbeidsparticipatie was onder zowel laagopgeleiden als middelbaar opgeleiden in 2018 nog wel lager dan in 2008. Onder hoogopgeleiden is de deelname op de arbeidsmarkt wel weer hoger dan voor het begin van de crisis.

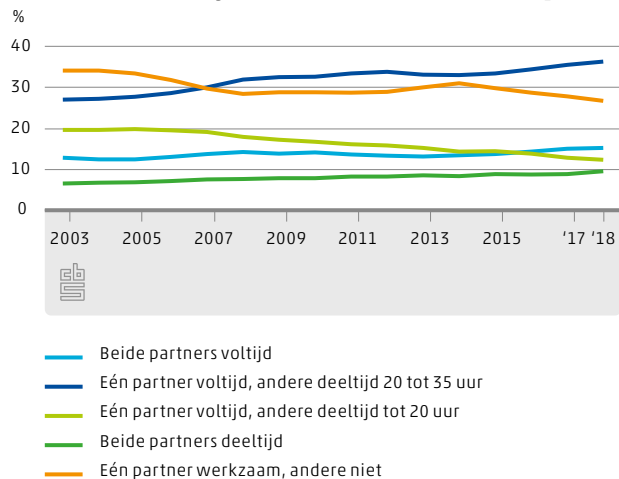
Banen van werknemers

Brutoarbeidsparticipatie

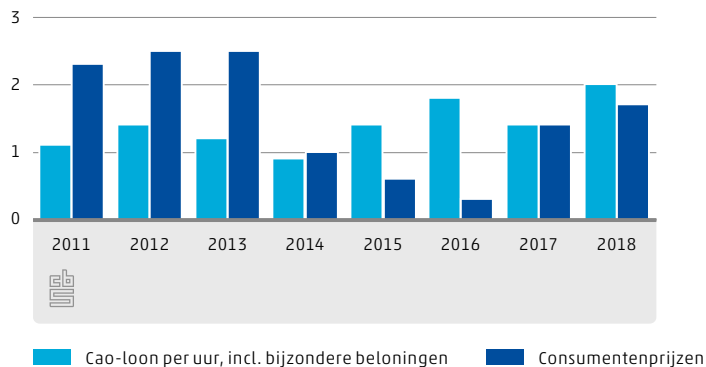
Paren (15 tot 75 jaar) met 1 of 2 werkende partners

In 2018 waren er bijna 3,3 miljoen paren waarvan één of beide partners werkten. Anderhalfverdieners, waarbij de ene partner voltijd (35 uur of meer) en de andere deeltijd werkt, zijn het meest voorkomende verdieners-type. Steeds vaker gaat het om 'grote' anderhalfverdieners, met een partner die 20 tot 35 uur per week werkt. Hun aandeel nam sinds 2003 toe van 27 procent naar 36 procent. Tegelijkertijd daalde het aandeel 'kleine' anderhalfverdieners, met een partner in een deeltijdbaai van minder dan 20 uur per week. Ook het percentage eenverdieners was in 2018 aanzienlijk lager dan vijftien jaar eerder.

Cao-lonen en consumenten prijzen

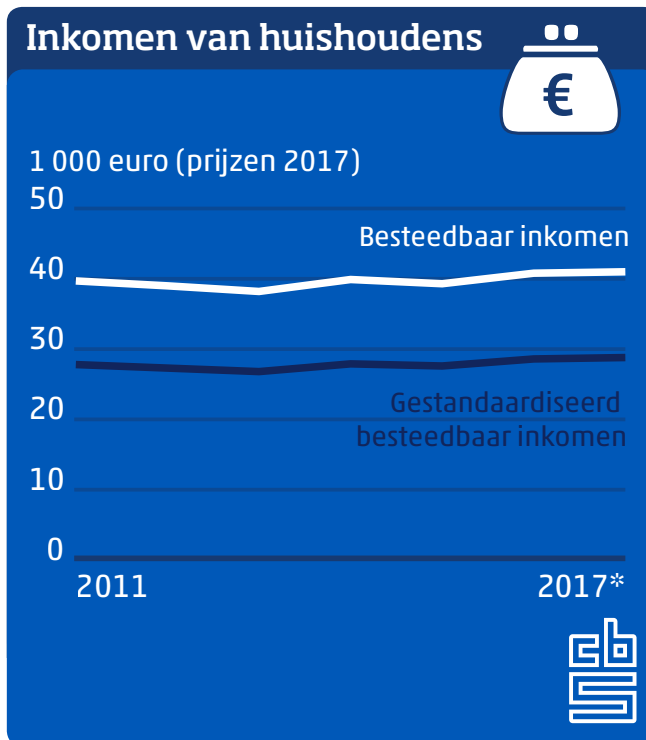
% verandering t.o.v. een jaar eerder

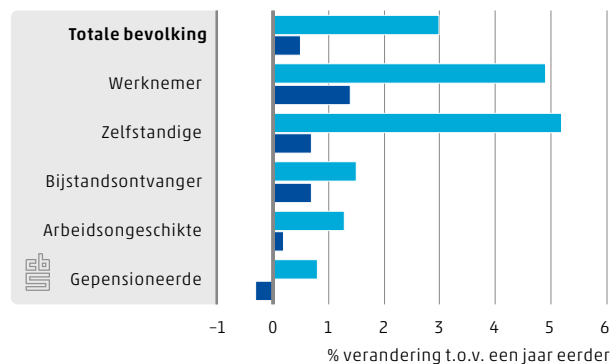
In 2018 stegen de cao-lonen met 2 procent. De consumentenprijzen namen dat jaar met 1,7 procent toe. Het jaar hiervoor ging de ontwikkeling nog gelijk op, terwijl de stijging van de consumentenprijzen in 2016 nog ver achter lag bij die van de cao-lonen. De laatste vier jaren was de cao-loonstijging gelijk of boven die van de consumentenprijzen. Omgekeerd was dit in de jaren 2011-2014: de loonstijging bleef tijdens de economische crisis achter bij de ontwikkeling van de consumentenprijzen.

Inkomen en vermogen

Het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen van een Nederlands huishouden bedroeg in 2017 gemiddeld 28,8 duizend euro. Een huishouden had in 2017 gemiddeld 3,6 procent meer te besteden dan in 2011, toen het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen 27,8 duizend euro bedroeg. Als gevolg van de economische crisis daalde het gemiddelde inkomen in de jaren 2011-2013. Het begon weer op te lopen vanaf 2014, toen het economische herstel inzette. Het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen wordt zo berekend dat een vergelijking mogelijk is tussen verschillende huishoudens.

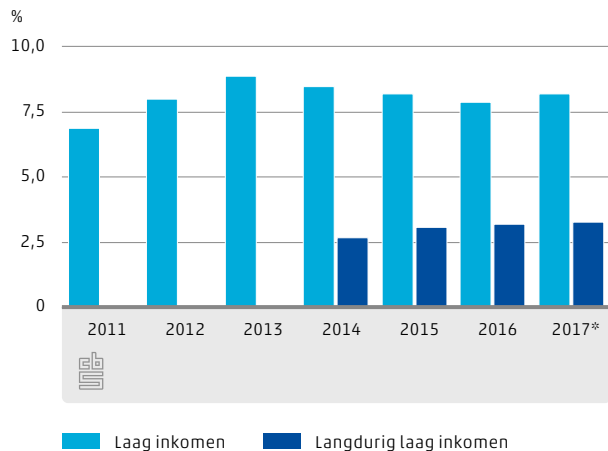
Koopkracht¹⁾

■ 2016 ■ 2017*

¹⁾ Bij gelijkblijvende inkomensbron.

Huishoudens met een (langdurig) laag inkomen

De koopkracht van de Nederlandse bevolking is in 2017 met 0,5 procent gegroeid. In 2016 nam de koopkracht nog met 3,0 procent toe. Werknemers ondervonden de sterkste koopkrachtstijging, met in doorsnee 1,4 procent. Zij hadden profijt van fiscale maatregelen, zoals een verruiming van de arbeidskorting, en profiteerden ook van de verbeterde arbeidsmarkt. Gepensioneerden merkten dat in 2017 aanvullende pensioenen niet of beperkt werden geïndexeerd.

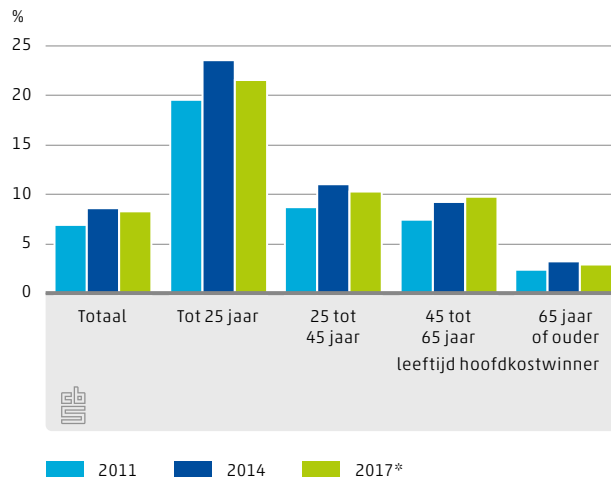
Dit leidde tot een koopkrachtdaling van in doorsnee 0,3 procent. In 2016 nam de koopkracht van gepensioneerden nog met 0,8 procent toe.

Van de ruim 7,3 miljoen huishoudens in 2017 hadden 599 duizend een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Dat betekent dat zij een risico liepen op armoede. Het aandeel huishoudens met een dergelijk risico steeg van 7,9 procent in 2016 naar 8,2 procent in 2017. Het aandeel huishoudens dat al ten minste vier jaar van een laag inkomen moest rondkomen nam toe, van 3,2 procent naar 3,3 procent.

Van de huishoudens met een hoofdkostwinner tot 25 jaar had 21,5 procent in 2017 een laag inkomen. De 65-plushuishoudens hadden het kleinste armoederisico, 2,8 procent. Het risico op armoede daalde in de periode 2014–2017 bij vrijwel elke leeftijdsgroep. Alleen bij de huishoudens met een hoofdkostwinner tussen 45 en 65 jaar nam het percentage huishoudens met risico op armoede licht toe. Deze toename is merendeels toe te schrijven aan de groep tussen 55 en 65 jaar. Ondanks de aantrekkende economie is in deze groep gedurende 2013–2017 een toenemend aantal personen economisch inactief geworden. Eenmaal aan de zijlijn is het voor ouderen lastig weer in het arbeidsproces terug te komen. Een deel is zo onder de kritische inkomensgrens terechtgekomen.

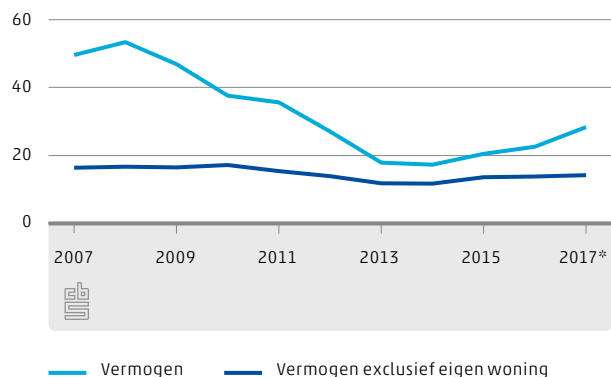
Het doorsnee vermogen van Nederlandse huishoudens kwam in 2017 uit op 28,3 duizend euro, bijna 6 duizend euro meer dan een jaar eerder. Dit vermogen – bezittingen minus schulden – is vooral hoger doordat woningen in waarde zijn gestegen. Ondanks de stijging is het vermogen nog niet op het niveau van 2008. Toen bezat een huishouden een doorsnee

Huishoudens met een laag inkomen

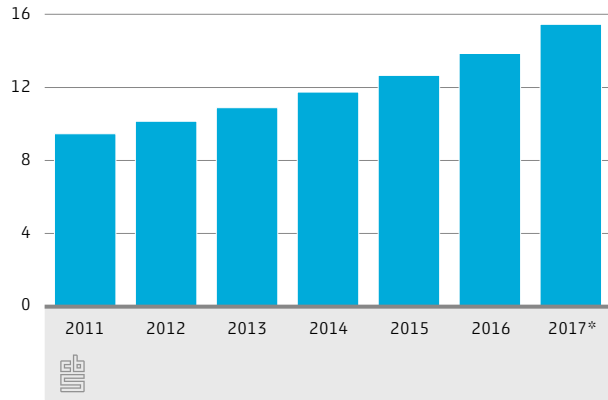
Doorsnee vermogen van huishoudens, 1 januari

1 000 euro (prijzen 2017)

Studieschuld huishoudens, 1 januari

mld euro

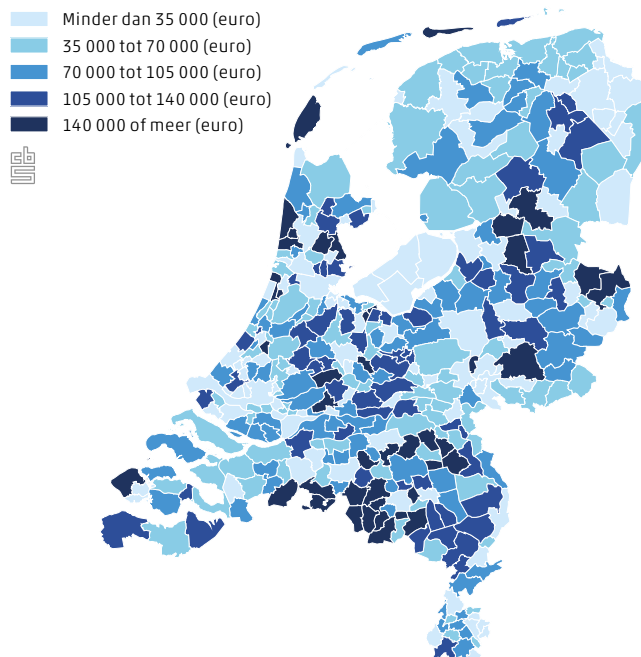
vermogen van ruim 53 duizend euro. Wanneer de eigen woning buiten beschouwing blijft, is het vermogen ook licht omhooggegaan, van 13,7 in 2016 tot 14,1 duizend euro in 2017.

De totale studieschuld van huishoudens bedroeg 15,5 miljard euro in 2017, 1,6 miljard meer dan het jaar ervoor. De studieschuld loopt elk jaar op en was in 2017 ruim 60 procent hoger dan in 2011. Toen bedroeg de studieschuld 9,5 miljard euro. In 2017 hadden bijna 1,1 miljoen huishoudens een studieschuld, 82 duizend meer dan in 2016. Ook is de doorsnee studieschuld opgelopen van 7,4 duizend euro in 2016 naar 8,1 duizend euro in 2017.

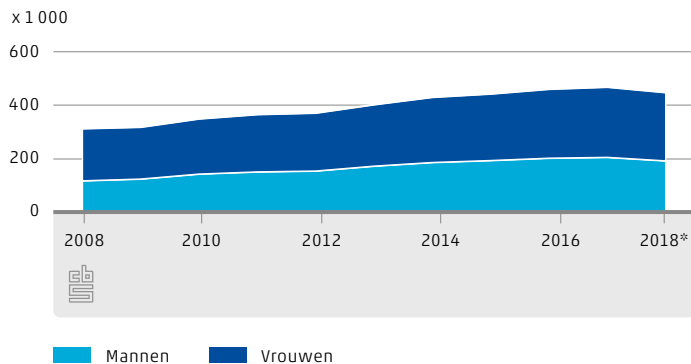

Met een doorsnee vermogen van 298,5 duizend euro was Laren (Noord-Holland) de meest vermogende gemeente van Nederland in 2017. De top tien van meest vermogende gemeenten werd gedomineerd door een aantal kleine gemeenten in Noord-Brabant. Hier wonen naar verhouding veel ouderen die gedurende hun leven een flink vermogen hebben opgebouwd. Huishoudens in Rotterdam hadden in doorsnee het laagste vermogen (2 800 euro). Ook Den Haag en Amsterdam stonden in de top tien met de laagste vermogens. In de grote steden wonen relatief veel jongeren, uitkeringsontvangers en personen met een niet-westerse migratieachtergrond. Deze groepen hebben doorgaans weinig vermogen.

Doorsnee vermogen van huishoudens, 1 januari 2017*

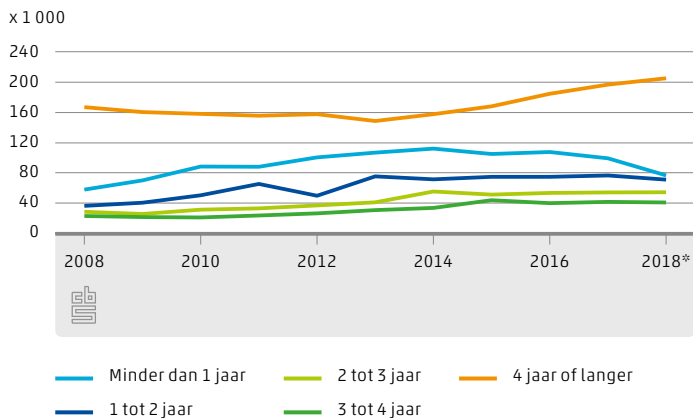

Personen¹⁾ met bijstandsuitkering, einde 2e kwartaal

¹⁾ Tot de AOW-leeftijd.

Personen¹⁾ met bijstand naar duur uitkeringssituatie, einde 2e kwartaal

¹⁾ Tot de AOW-leeftijd.

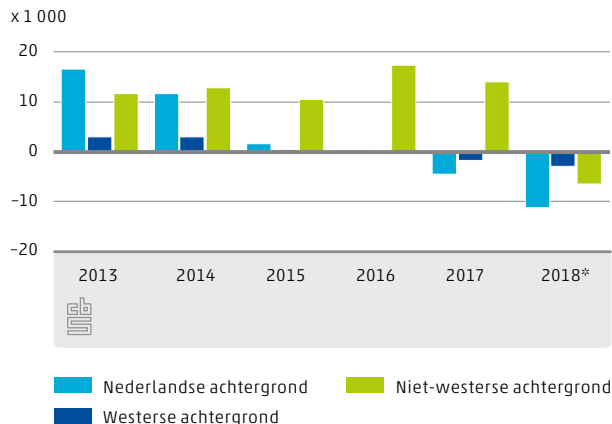

Sociale zekerheid

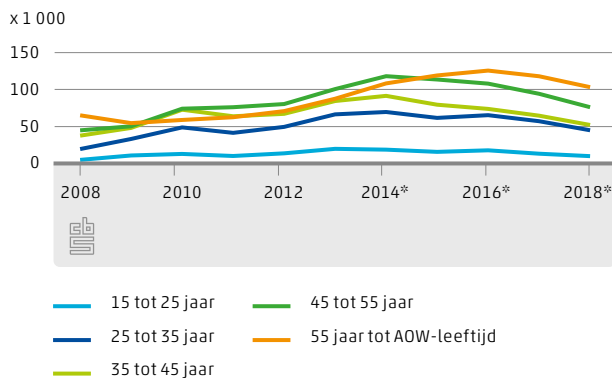
Aan het eind van het tweede kwartaal van 2018 ontvingen ruim 20 duizend mensen minder een bijstandsuitkering dan een jaar eerder. Het aantal personen met een bijstandsuitkering kwam uit op bijna 448 duizend. De daling was sterker bij mannen (13 duizend) dan bij vrouwen (7 duizend). Het verschil tussen het aantal mannen en het aantal vrouwen met een bijstandsuitkering werd daardoor groter.

Het aantal mensen dat korter dan vier jaar een bijstandsuitkering had is in het tweede kwartaal van 2018 lager ten opzichte van het tweede kwartaal 2015. Die afname is vooral toe te schrijven aan degenen die korter dan een jaar bijstand ontvingen. In het tweede kwartaal van 2018 waren er bijna 23 duizend personen minder dan een jaar eerder. Het aantal mensen dat vier jaar of langer in de bijstand zat nam juist toe. Een reden hiervoor is de stapsgewijze verhoging van de AOW-leeftijd, waardoor 65-plussers in de bijstand langer een uitkering ontvangen.

Toe-/afname personen¹⁾ met bijstand, einde 2e kwartaal t.o.v. een jaar eerder

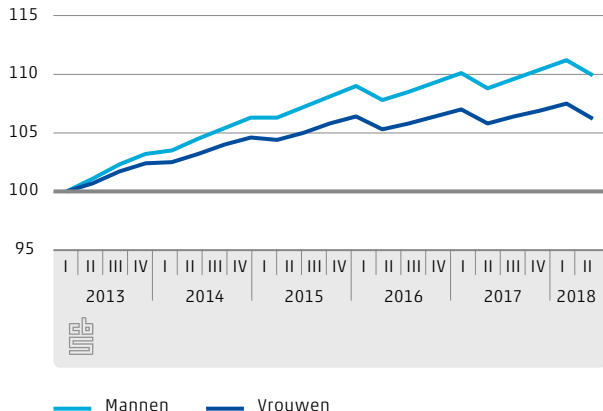

Personen met een WW-uitkering, einde 1e kwartaal

Personen met een AOW-uitkering

2013-I=100

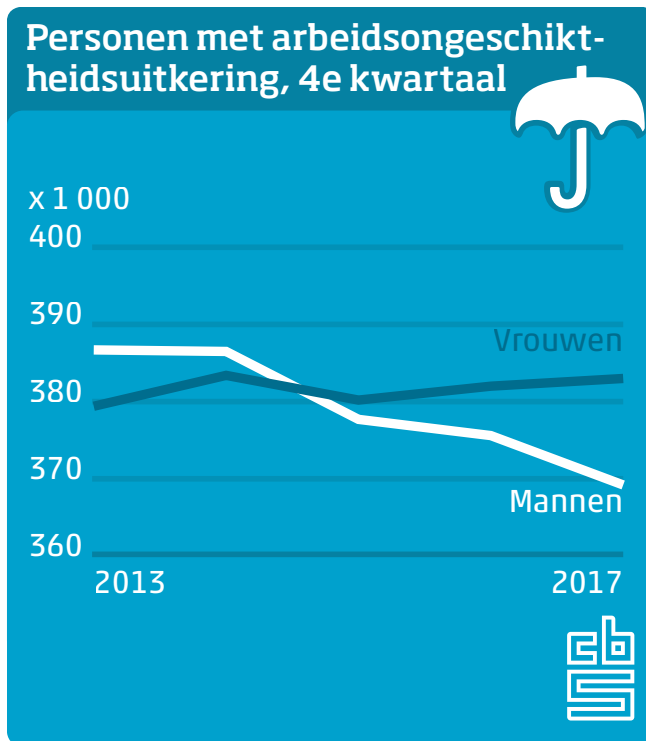
De groep personen met langdurige bijstand maakte in het tweede kwartaal van 2018 ongeveer 46 procent uit van de bijstandspopulatie tot de AOW-leeftijd.

Voor het eerst in negen jaar daalde in 2018 het aantal bijstandsontvangers ten opzichte van een jaar eerder, ongeacht hun achtergrond. De daling deed zich in 2017 al voor bij personen met een Nederlandse of een westerse migratieachtergrond. In 2018 zette die ontwikkeling door en nam voor het eerst ook het aantal bijstandsontvangers met een niet-westerse achtergrond af.

Het aantal personen met een WW-uitkering steeg van 149 duizend in september 2008, het begin van de economische crisis, naar 425 duizend begin 2014. Vanaf dat moment begon het aantal personen met een WW-uitkering weer te dalen. Eind maart 2018 ontvingen 285 duizend personen een WW-uitkering. Bij mensen van 55 jaar tot de AOW-leeftijd zette de daling twee jaar later in dan bij de andere leeftijdsgroepen. Voor 55-plussers is het over het algemeen moeilijker om weer aan het werk te komen.

In maart 2018 ontvingen bijna 3,4 miljoen personen een AOW-uitkering, dat is een vijfde van de totale bevolking. Het aantal personen met AOW is daarmee in vijf jaar gestegen met 8 procent. De stijging zou groter zijn geweest als de AOW-leeftijd ongewijzigd was gebleven. Tot en met 2012 was die 65 jaar, vanaf 2013 wordt deze elk jaar stapsgewijs verhoogd. Er zijn meer vrouwen dan mannen met AOW (ruim 1,8 miljoen tegen 1,6 miljoen in maart 2018), maar de stijging bij mannen gaat sneller. 10 procent meer mannen hadden een AOW-uitkering dan in 2013, en 6 procent meer vrouwen.

In het vierde kwartaal van 2017 hadden 752 duizend personen een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Dat is bijna 14 duizend minder dan in december 2013. In dat jaar hadden mannen vaker een arbeidsongeschiktheidsuitkering dan vrouwen, maar ze zijn in het derde kwartaal van 2015 ingehaald door de vrouwen. Dit komt met name doordat de arbeidsparticipatie van vrouwen de afgelopen jaren flink is toegenomen, waarmee ook het aantal arbeidsongeschikte vrouwen stijgt. Vooral in de verpleeg- en zorgsector, waar veel meer vrouwen dan mannen werken, is het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen hoog.

66 000

keer in het nieuws toe

55 600

vermeldingen kranten- en online

9 900

items op radio en tv

4. Over het CBS

Het CBS speelt in op wat er feitelijk gebeurt in de samenleving met het produceren van statistische informatie, en communiceert dit. Dit is noodzakelijk voor het verkrijgen van inzicht in maatschappelijke ontwikkelingen en het kunnen beantwoorden van (beleids)vragen. Het CBS is gericht op de brede maatschappelijke trends en de samenhang daartussen.

Kwaliteit van data

Het CBS heeft de kwaliteit van data hoog in het vaandel staan en wil deze laten renderen in de samenleving. Het CBS maakt daarbij gebruik van state-of-the-art technologie om de toenemende hoeveelheid data om te zetten in bruikbare informatie. Dit doet het CBS innovatief, maatschappijgericht en op betrouwbare wijze.

Relevante cijfers

Bij het CBS werken zo'n 2 000 collega's vanuit vestigingen in Den Haag, Heerlen en Bonaire. Maatschappijgericht werken is essentieel voor het CBS. Het CBS levert cijfers die relevant zijn voor de samenleving. Per jaar worden zo'n 600 statistische onderzoeken gepubliceerd. Vrijwel dagelijks worden de CBS-data naar buiten gebracht via nieuwsberichten, video's en sociale media. Dit leidt tot meer dan 60 000 vermeldingen per jaar in kranten, op radio en televisie en op (nieuws)websites.

**Bekijk de video
over het CBS**

Best gevolgd

Onze informatie is ook te vinden op de CBS-website en in de databank StatLine, waar ruim 4 duizend tabellen in staan met in totaal maar liefst 14 miljard cijfers. Al die informatie is voor iedereen gratis beschikbaar. Wij zijn ook te volgen op Twitter, Facebook, Instagram en LinkedIn en YouTube. Met 122 000 volgers op Twitter is ons twitteraccount één van de best gevolgde sociale-mediakanalen van een aan de overheid gerelateerde partij in Nederland.

Een centraal bureau voor de statistiek

Het Centraal Bureau voor de Statistiek is opgericht op 9 januari 1899. Het was het werkbureau van de Centrale Commissie voor de Statistiek (6 oktober 1892). Deze commissie was opgericht om departementen te adviseren over statistieken en om zelf statistieken te maken die van belang waren voor praktijk, beleid en wetenschap.

66 000

keer in het nieuws

55 600

vermeldingen kranten en online

9 900

items op radio en tv

200

bijdragen woordvoerders RTV

122 000

volgers op Twitter

6 600

volgers op Facebook

Voor een centraal statistisch bureau was op dat moment al ruim een halve eeuw gelobbyd, onder andere door De Vereeniging voor de Statistiek. De oprichting van de CCS gebeurde op het logische moment. Er was een economische crisis met veel werklozen die in hongermarsen de straat opgingen. Bij een barricadeoproer in de Amsterdamse Jordaan in juli 1886, dat een reactie was op het harde politieoptreden tegen demonstraties van werklozen, vielen 26 doden. In 1889 is een Arbeidswet tot stand gekomen. De wet volgde op de rapportages van de parlementaire enquêtecommissie die de arbeidsomstandigheden van arbeiders had onderzocht. De enquête toonde aan hoe treurig het was gesteld met de leef- en werkomstandigheden en arbeidsvoorwaarden van de meest kwetsbare groepen en de enquêtecommissie had precies de problemen benoemd waarvoor specifiek beleid nodig was.

Met de oprichting van de CCS en, enkele jaren later, het CBS heeft de statistiek zijn vaste plaats gekregen in de discussie over beleid. De onderzoeken en statistieken van het CBS vormen tot op de dag van vandaag, dit jaar al precies 120 jaar lang, de grondslag voor de voorbereiding en de evaluatie van overheidsbeleid.

